

Vid tillsättandet af de första yrkesinspektrisbefattningarna torde det vara ändamålsenligt att ej uppställa någon ålderskompetens, då genom en sådan bestämmelse de för arbetet bäst lämpade personerna möjligen blefve utestängda. För framtiden åter, då tillfälle gifvits att sörja för blifvande inspektrisers yrkesutbildning, kan det vara lämpligt att bestämma en maximiålder.

Kommitténs förslag angående kommunala inspektriser skulle äfven medföra den fördelen, att i en framtid de kvinnliga yrkesinspektriserna kunde utväljas bland de kommunala inspektriserna, hvilkas verksamhet måste betecknas som en synnerligen god skolning för arbetet vid yrkesinspektionen.

Emellertid borde redan för den kommunala befattningen fordras en särskild utbildning, och Fredrika-Bremer-förbundets styrelse ber att i yttersta allmänhet få angifva, hur enligt dess uppfattning en sådan yrkeskurs lämpligen kunde anordnas.

Utbildningen skulle omfatta såväl teoretiska som praktiska studier. Som villkor för inträde vid den teoretiska kursen borde, förutom vanlig flickskolebildning, uppställas realstudentens kurs i kemi och fysik. I kursen skulle ingå kemi, fysik, hygien, fysiologi och bakteriologi samt grundragen af läran om bostäders uppförande och inredning. Studierna i de olika ämnesgrupperna torde ej behöfva göras mera omfattande, än att hela den teoretiska kursen vore avslutad efter tre terminer. Till utbildningen borde dessutom höra ett praktiskt år, förlagdt före eller efter de teoretiska studierna och ägnadt åt förvärfvande af insikter i sjukvård, huslig ekonomi och möjligen barnavård. Detta förslag till yrkesstudier för blifvande kommunala inspektriser erfordrar ej, att en ny undervisningsanstalt upprättas. Den teoretiska utbildningen kan lämpligen förläggas till Stockholms högskola, karolinska institutet och tekniska högskolan, och för den praktiska kursens anordnande föreligga flera möjligheter.

Bland de sålunda utbildade kommunala inspektriserna kunde sedermera de, som ansåges lämpade för arbetet vid yrkesinspektionen, allt efter behovet af nya kvinnliga yrkesinspektörer, sättas i tillfälle att genomgå en specialkurs. Denna kurs skulle afse att bibringa ökade hygieniska och tekniska kunskaper samt grundlig kännedom om industrilagarne.

De kvinnliga inspektörerna, såväl de i kommunens som de i statens tjänst anställda, böra beredas aflöningsförmåner, som fullt svara mot deras utbildning och arbetets ansträngande beskaffenhet, så att de med frihet från ekonomiska bekymmer hafva tillfälle att odeladt ägna sig åt sin betydelsefulla uppgift. Kvinnlig yrkesinspektörs begynnelselön anser styrelsen ej kunna sättas lägre än till 3,000 kr., och bör den med ålderstillägg stiga till 4,000 å 4,500 kr. samt åtföljas af pensionsrätt.

Skulle till en början endast en kvinnlig yrkesinspektörsbefattning inrättas, kan en sådan åtgärd blott vara berättigad, om den afser, att erfarenhet bör vinnas, innan ett mot det verkliga behovet bättre svarande antal yrkesinspektriser anställes.

På grund af hvad som ofvan anförs, får Fredrika-Bremer-förbundets styrelse vördsamt hemställa, att kungl. yrkesfarekommittén i sitt förslag till ny lag för yrkesinspektionen ville förorda

- att kvinnliga yrkesinspektörer anställas med full ämbetsbefogenhet och en årlig lön af minst 3,000 kr. samt med rätt till ålderstillägg och pension;
- att för de första inspektörerna af detta slag någon ålderskompetens ej fastslås;
- att framdeles lämplig utbildningskurs för kvinnliga yrkesinspektörer anordnas, samt
- att, om i första hand endast en kvinnlig yrkesinspektörsbefattning tillsättes, denna åtgärd angifves vara af förberedande natur.

Sammanträde med delegerade för socialdemokratiska kvinnokongressens verkställande utskott. Stockholm den 16 september 1908.

I fråga om skyddslagstiftning för hemindustriens arbetare påpekade de delegerade*) såsom synnerligen lämpliga och gagnande reformer i hufvudsak:

att hemindustriens arbetare, eller kanske rättare sagdt arbeterskor, då dessa senare torde utgöra flertalet, skulle inregistreras, så att de komme under yrkesinspektionens tillsyn, och borde denna tillsyn utsträckas så långt, att den omfattade äfven de arbetare, som genom s. k. mellanhänder arbetade åt respektive arbetsgifvare;

att, om en utvidgad yrkesinspektion komme att sysselsätta äfven kvinnliga inspektörer, vid valet af dessa hänsyn borde tagas till, att de ägde, utom teoretisk bildning, den största möjliga praktiska erfarenhet af arbetet inom industrien;

att systemet med motböcker skulle regleras och utvidgas, så att äfven arbetare hos s. k. mellanhänder erhöles sådana böcker, och att vid arbetets hämtning den bestämda arbetslönen borde angifvas i dessa böcker;

att arbetsgifvare å arbetsplatser, kontor eller lokaler, där arbete finge hämtas och återlämnas, skulle uppsätta anslag, som tydligt angäfvade arbetslönerna för olika arbeten — en anordning, som skulle bidra till att afvärja misstro och afund mellan arbetarne och förhindra favorisering af dem, som underbjöde de öfriga;

att det skulle åläggas arbetsgifvarne att själfva bekosta alla de tillbehör, som vore nödvändiga, för att arbetet skulle kunna återlämnas i aftaladt skick, och att de därtill skulle, utöfver den bestämda arbetslönen, ersätta arbetaren för de kostnader, som denna kunde anses få vidkännas för hållande af arbetslokal, belysning, gas eller bränsle för eventuell pressning eller liknande arbete, äfvensom för slitning af maskiner och verktyg;

*) enligt en af dem till kommittén sedermera öfverlämnad sammanfattning.

att arbetet skulle kunna afhämtas och återlämnas å därtill bestämda tider, så att arbetaren ej därvid förlorade en dyrbar tid, att sittplatser skulle finnas tillgängliga för de väntande, samt att ett humant hemötande öfverallt borde komma arbetaren till del.

En effektiv och vidtgående bostadsinspektion ansågs vara en gagnande reform, men vore denna fråga, hvad det gällde hemindustriens arbetare särdeles svårlöst, då en sådan inspektion kunde leda till, att arbetet fråntogs dem inom denna industri, hvilka bäst behöfde det. Om lönerna inom hemarbetsindustrien kunde afsevärdt höjas, blefve dess arbetare i tillfälle att erhålla bättre bostäder. För öfrigt borde de lagstiftande institutionerna snarast söka lösa den s. k. bostadsfrågan så, att alla medborgare kunde erhålla sunda och rymliga bostäder för skäligen hyror.

En gagnande skyddslagstiftning för hemindustriens arbetare vore otvifvelaktigt för såväl riksdagen som ännu mer för dem, hvilka skulle utarbета förslag till lag i ämnet, en svårlöst fråga, men de delegerade ville vädja till riksdagen, att, innan den fattade sitt beslut, den äfven måtte taga i öfvervägande de erinringar i frågan, som kommit och kunde komma direkt från arbetarne själfva.

D.

SAMMANDRAG AF YRKESINSPEKTÖRERNAS YTTRANDE INFÖR KOMMITTÉN. *)

*) Hufvudsakligen afgifna vid sammanträden under åren 1905 och 1906.

Skyddslagstiftningens bestemmelser bra afse arbejde i fabrik og handtverk samt industrielt arbejde i annan handtering, idkadt såsom själfständigt yrke eller i förening med annan verksamhet, äfvensom sysselstning vid

*Skyddslag-
stiftningens
omfattning.*

- 1) skogsafverkning,
- 2) flottning,
- 3) brdgrdsrrelse,
- 4) upptagning af is eller torf,
- 5) lastning og lossning,
- 6) järnvägs-, spårvägs- og hngbanedrift,
- 7) sjöfart,
- 8) för allmänheten afsedda hissar,
- 9) telegraf- og telefonstationer,
- 10) bygnadsverksamhet, däri inbegripet rfningsarbejde,
- 11) vg- og vattenbyggnadsarbejde,
- 12) bergsprängning,
- 13) schaktning till minst 1,5 m. djup,
- 14) utförande af elektriske ledninger eller af gas-, vatten-, kloak- eller liknande ledninger,
- 15) ngpannedrift,
- 16) elektricitetsverk,
- 17) gas- og vattenledningsverk, drifna såsom själfständigt yrke eller i förening med annan yrkesverksamhet,
- 18) teater- og andra offentlige frestllninger,
- 19) hotell- og restaurantrrelse,
- 20) fr allmänheten afsedda bad- og tvttinrttninger,
- 21) apoteksrrelse med därtill hörande binringer,
- 22) inom jordbruksrörelsen anvndte arbetsmaskiner, afsedda för drift medelst motor eller kreatursvandring,
- 23) varumagasin og butikker,
- 24) skorstensfejaryrket, samt
- 25) snöskottning från tak.

Under lagen bör äfven falla af stat eller kommun drifven verksamhet af ofvan berrte art.

*Undantag för
hemslöjd.*

Från lagens tillämpningsområde bör undantagas hemslöjd eller tillverkning af handtverksarbeten utan biträde af annan än hustru och hemmavarande barn samt lagstadda tjänare.

*Gränsen
mellan fabrik
och handverk.*

Med hänsyn till frågan om gränsen mellan fabrik och handverk, hvarmed dock ej afses någon begränsning af skyddslagstiftningens omfattning, skall med *fabrik* afses hvarje yrkesrörelse idkad såsom näring, om däri användes:

- 1) en sammanlagd mekanisk drifkraft af minst fem (5) effektiva hästkrafter,
- 2) ångpanna eller kokapparat, hvilken brukas med ett tryck, som med minst $\frac{1}{2}$ kilogram per kvadratcentimeter öfver- eller understiger atmosfärens,
- 3) eller flere än 10 arbetare på samma arbetsplats under någon tid af näst föregående eller löpande år.

*
*
*

**Yrkesfare-
lagen.**

2 § 1 mom.

Efter ordet »arbetslokal» borde insättas »ångpannor och andra kärl under tryck».

2 § 2 mom. b.

Här afsedda transportanordningar borde underkastas regelbunden kontroll och förses med uppgift om dag för senast undergångna, större besiktning.

2 § 2 mom. d.

Åt detta lagrum borde gifvas följande lydelse: Där yrkesdrift, som äger rum *inomhus*, är förenad med eldfara, skola anordningar träffas för arbetarnes räddning vid utbrytande eldsvåda, såsom genom anbringande af tillräckligt antal lätt öppnade utgångar och fönster, säkerhetsstegar och dylikt samt, *där sådant pröfvas af behofvet påkalladt*, af eldfasta trappor, dock att hvad sålunda är stadgad i afseende å anbringande af eldfasta trappor ej må vinna tillämpning å *den 1 juli 1890* befintlig fabrik eller verkstad i vidsträcktare mån än så vidt utan större olägenhet eller kostnad kan ske.

2 § 2 mom. g.

Ordet »böra» i punktens förra del synes lämpligen kunna utbytas mot »skola». Till denna punkt borde fogas en bestämmelse om att oisolerade elektriska ledningar skulle anbringas på sådant sätt, att arbetarne ej utsattes för att komma i beröring med dem.

2 § 2 mom. h.

Senare delen af denna punkt borde enligt sex yrkesinspektörers mening ändras därhän, att signalordning endast skulle medgifvas under förutsättning, att motorn kunde hastigt stannas. De två återstående yrkesinspektörerna ansågo, att bestämmelsen om signalordning borde helt och hållet utgå.

Äfven i arbetslokaler bestående af endast ett rum borde hufvudtransmissionen kunna stannas oberoende af motorn. För att möjliggöra skyndsam fränkoppling vore det med hänsyn till större arbetsrum önskvärdt, att kopplingsanordningen vid hufvudtransmissionen kunde påverkas från ett flertal platser. Yrkesinspektörerna borde äfven vara berättigade att föreskrifva kopplingsanordningar vid de särskilda maskinerna.

Beteckningen »hufvudtransmission» i detta lagrum ansågo yrkesinspektörerna afse den i hvarje arbetslokal närmast kraftkällan belägna transmission, hvarifrån drifkraft i denna lokal i första hand fördelades.

Uti 2 § 2 mom. skulle tillfogas en punkt l) af följande lydelse: Vid transport af tunga föremål skall nödig försiktighet iakttagas.

Transport af tunga föremål (2 § 2 mom.).

Det minsta tillättna luftrummet per arbetare borde höjas från 7 till 10 kubikmeter, hvarjämte det borde föreskrifvas, att till luftförnyelsen skulle under den kallare årstiden användas behörigen uppvärmd luft. En yrkesinspektör ansåg emellertid, att sistangifna mått för luftrummet endast borde medgifvas för arbetslokaler med sådan mekanisk ventilationsanordning, som förnyade luften fyra gånger i timmen, och påyrkade 20 kubikmeter för öfriga arbetslokaler — i båda fallen oafsedt den ökning i luftutrymme, som artificiell belysning kunde påkalla.

2 § 3 mom.

Vid 2 § 3 mom:s sista stycke borde tilläggas: dock att sopning ej får verkställas under den tid, arbetet i lokalen pågår.

Sopning (2 § 3 mom.).

I afseende å torrslipning borde i lagen föreskrifvas, att där tillfredsställande dammsugning ej finnes ordnad, skulle dammets spridning förhindras medelst vatten eller annat dammbindande ämne.

Torrslipning (2 § 3 mom.).

Explosionsmotorer jämte för desamma afsedda gasgeneratorer och reningsapparater borde ej få uppställas i arbetslokaler, som vore »slutna rum». Lokaler för järnvalsverk och masugnar syntes visserligen ej gärna kunna hänföras till »slutna rum», men till säkerhet mot en tolkning i motsatt riktning kunde det möjligen vara lämpligt att särskildt undantaga dessa lokaler från det ifrågasatta förbudet. Två yrkesinspektörer ansågo, att ett sådant undantag borde få gälla äfven andra, med de nu berörda i afseende å rymlighet och luftighet jämförliga arbetslokaler.

Explosionsmotorer (2 § 3 mom.).

Att till motverkande af spridning utaf lungtuberkulos stadga visst afstånd mellan arbetare med fasta arbetsplatser, ansågs skola möta alltför stora svårigheter.

Visst afstånd mellan arbetarne (2 § 3 mom.).

*Desinfektion
af lump
(2 § 3 mom.).*

Ett påbud om desinfektion af lump borde i främsta rummet afse inhemsk lump, som användes vid shoddyfabrikerna. Desinfektionen kunde lämpligen utföras å de platser, där lumpen uppköptes. Bestämmelserna härom syntes ej hafva sin rätta plats i yrkesfarelagen utan snarare i hälsovårdslagstiftningen.

*2 § 4 mom.
1 st.*

Med de i detta lagrum omnämnda föreskrifter afsåges hvarken yrkesinspektörernas »cirkulär» eller deras »meddelanden» utan endast anvisningar om hvad arbetarne själfva hade att iakttaga till förverkligande af lagens syften. Dessa anvisningar, som äfven borde hafva afseende å arbetsförmännen, skulle egentligen utgå från yrkesidkarne, men hade yrkesinspektörerna till följd af bristande initiativ från yrkesidkarnes sida ofta funnit sig föranlättna att tillstålla dem förslag till anvisningar. Afsikten med ifrågavarande lagbestämmelse skulle framträda tydligare, om i densamma angåfves, att föreskrifterna skulle vara godkända af såväl yrkesidkare som yrkesinspektör.

3 §.

Denna paragraf borde äga tillämpning jämväl å arbetsförmän.

5 § 3 st.

Denna bestämmelse vore i princip riktig, men hade förbudet mot delägarskap i industriella företag, åtminstone för en af yrkesinspektörerna, medfört afsevärd olägenhet, i det han genom detsamma blifvit nödgad att med förlust afyttra en del aktier.

*6 §.
(Minderårig-
hetslagen
15 §.)*

På därom framställd fråga förklarade samtliga yrkesinspektörer, att de ej brukade på förhand lämna meddelande om sina inspektionsbesök.

Sju yrkesinspektörer påyrkade, att yrkesinspektörerna när som helst, och vare sig arbetet pågick eller ej, skulle äga tillträde till arbetslokal samt att föreskriften om »tillsägelse hos vederbörande yrkesidkare eller arbetsföreståndare» borde utgå. Den återstående bland yrkesinspektörerna fann däremot nu gällande bestämmelser i hufvudsak tillfredsställande; dock borde inspektionen kunna få äga rum äfven under måltidsrasterna.

8 §.

Yrkesinspektörerna skulle äga befogenhet att meddela förelägganden vid äfventyr af straffpåföljd, dels när de funne åtgärder vara af nöden till afvärjande af synnerlig fara för arbetarnes lif eller hälsa, dels ock då yrkesidkare utan tillfyllestgörande skäl underlåtit att ställa sig till efterrättelse förut gifven anvisning. Föreläggande vid äfventyr af straffpåföljd skulle alltid förses med besvärshänvisning.

*Förbud för
arbetslokals
ägare (8 §).*

I detta lagrum borde intagas en bestämmelse, att då synnerlig fara vore för handen och förbud meddelades mot arbetets fortsättande i af yrkesidkaren för-

hyrd lokal eller med af honom förhyrd maskin, sådant förbud äfven skulle delgifvas och gälla för lokalens eller maskinens ägare.

Yrkesinspektörerna förklarade sig icke äga kännedom om att yrkesidkare i någon ort, på sätt yrkesfarelagens 8 § angifver, förenat sig om att utse en särskild nämnd för att afgifva yttranden rörande ifrågasatta anordningar för skyddande af arbetares lif och hälsa i arbetet eller att Kungl. Maj:ts befallningshafvande lämnat sådan nämnd eller förening af näringsidkare, som jämväl omförmäles i nyssnämnda lagrum, tillfälle att yttra sig öfver anmälan af yrkesinspektör angående bristande skyddsanordningar.

8 §.

Direkt förbud af Kungl. Maj:ts befallningshafvande mot arbetes fortsättande torde endast hafva förekommit i ett fåtal fall, men hade det likväl visat sig af behovet påkalladt, att lagen medgäfvit Kungl. Maj:ts befallningshafvande att meddela sådant förbud.

Yrkesinspektörerna kunde ej bestämdt angifva något fall, då denna paragraf kommit till användning, men ansågo likväl, att detta lagrum borde bibehållas och utsträckas till att afse jämväl andra eventuella funktionärer för tillsyn öfver skyddslagstiftningens efterlefnad.

11 §.

Fyra af yrkesinspektörerna förordade anmälningsskyldighet i afseende å såväl ny- som större om- och tillbyggnad af fabrik jämte befogenhet för yrkesinspektören att från yrkesidkaren infordra ritningar till byggnadsföretaget enligt yrkesinspektörernas cirkulär n:r 4. Vid anmälan, som särskildt angående nybyggnader borde göras i god tid före byggnadsarbetets början, skulle yrkesidkare, om han ansåge ritning innefatta yrkeshemlighet, lämna yrkesinspektören meddelande därom. Yrkesinspektör skulle vara skyldig att utan ersättning inom 30 dagar efter delfående afgifva yttrande.

*Byggnads-
företag för
fabriksdrift.*

Tre yrkesinspektörer ville inskränka anmälningsskyldigheten till nybyggnader — en föreslagen utsträckning till »andra byggnadsföretag, som medförde väsentlig ökning af yrkesfaran», vore olämplig, då det måste möta svårighet för yrkesidkaren att afgöra, när en sådan ökning vore förhanden. Yrkesidkaren skulle vara berättigad att inom nyss angifna tid kostnadsfritt erhålla yrkesinspektörs yttrande öfver insända ritningar och förslag, men yrkesinspektören skulle ej hafva någon rätt att infordra ritningar.

Den återstående bland yrkesinspektörerna önskade likaledes begränsa anmälningsskyldigheten till nybyggnader men ville tillerkänna yrkesinspektören rätt att infordra ritningar därtill i $\frac{1}{100}$ skala jämte uppgifter om fabrikationens art, arbetsmaskinernas benämning, motors art och placering, uppvärmnings- och belysnings-system, ventilationssystem med schema samt det ungefärliga antalet arbetare, som skulle

sysselsättas i hvarje lokal. För det fall att yrkesidkare ansåge ritning eller del däraf innefatta yrkeshemlighet, borde han underrätta yrkesinspektör därom samt skulle dessutom, i likhet med hvad som stadgas i yrkesfarelagens 6 § 2 st., vara berättigad att undantaga sådan ritning från yrkesinspektörs granskning. Öfver andra byggnadsföretag, hvilka då jämväl borde tydliggöras medelst ritningar och uppgifter af nyss antydda art, skulle yrkesidkare äga rätt att erhålla yrkesinspektörs yttrande på sätt förut angifvits.

*Försäljning
af oskyddade
maskiner.*

Maskiner skulle, för att få försälas, hafva å dem befintliga »enkla maskindel» försedda med af vederbörande myndighet godkända skyddsanordningar.

*Undervisning
om industriell
hygien etc.*

Industriell hygien och läran om förekommande af olycksfall i arbete borde upptagas såsom obligatoriska läroämnen vid de tekniska undervisningsanstalterna.

*Yrkesinspek-
törernas med-
delanden.*

På fråga, huruvida yrkesinspektörerna brukade rikta sina meddelanden till yrkesidkaren eller arbetsföreståndaren, svarades, att yrkesinspektörerna i regel vid sina besök vände sig till den å arbetsstället befintliga person, som hade högsta befogenheten i afseende å företaget i fråga, samt ställde sina skriftliga meddelanden till vederbörande firma med arbetsstället eller platsen för firmans hufvudkontor såsom adressort.

Diariet.

Vid hvarje arbetsplats, som är underkastad yrkesinspektionens uppsikt, borde finnas ett diarium enligt fastställt formulär, hvari yrkesinspektören kunde anteckna sina anvisningar eller förelägganden eller sin afsikt att framdeles meddela sådana; i senare fallet skulle det åligga yrkesidkaren att på ett eller annat lämpligt sätt inhäfta de emottagna anvisningarna och föreläggandena i diariet eller i en bilaga till detsamma. Diariet med tillhörande handlingar skulle förvaras å arbetsstället och vid företagens öfvergång till ny innehafvare öfverlämnas till denne.

*Registerbok
öfver olycks-
fall.*

Ett åliggande för yrkesidkare att föra registerbok öfver inträffade olycksfall i arbetet skulle medföra afsevärda fördelar, såväl för yrkesidkarne själfva som för yrkesinspektionen — bland annat i det hänseendet att dylika böcker skulle lämna yrkesinspektörerna värdefulla anvisningar om förefintliga missförhållanden.

*Arbetarnes
förbindelse
med yrkes-
inspektören.*

Förslaget om uttryckligt stadgande af rätt för arbetarne att träda i förbindelse med yrkesinspektören tillstyrktes. Denna rätt borde utöfas genom en eller flera delegerade, tillhörande arbetspersonalen på arbetsplatsen i fråga. Yrkesidkaren eller arbetsföreståndaren skulle vara skyldig att hålla reda på de delegerades namn samt att vid yrkesinspektörs besök på begäran af honom underrätta de delegerade om hans närvaro.

Något uttryckligt påpekande af arbetarnes rätt att skriftligt meddela sig med yrkesinspektören ansågs hvarken behöfligt eller lämpligt.

Frivilliga skyddskommittéer på de särskilda arbetsplatserna, utsedda af arbetsgifvare och arbetare, skulle i många fall kunna främja arbetets säkerhet. Dyliga kommittéer borde anmälas hos och stå i förbindelse med vederbörande yrkesinspektör.

*Skydds-
kommittéer.*

I afseende å ifrågasatt straffpåföljd för arbetare och arbetsförmän, hvilka olofligen aflägsnade skyddsanordningar — en påföljd om hvars lämplighet öfverhufvud taget flere yrkesinspektörer voro tveksamma — framhöllo fem bland yrkesinspektörerna, att sådan påföljd ej borde under några förhållanden inträda utan föregående varning och till vederbörande arbetare ställt, skriftligt föreläggande af yrkesinspektör, och två bland dem, att påföljden ej skulle få tillämpas, utan att arbetsgifvare eller arbetsledare bevisligen meddelat skriftligt förbud mot skyddsanordningens aflägsnande. En yrkesinspektör föreslog en lagbestämmelse af följande lydelse: Arbetsförmän och arbetare äro vid straffpåföljd förbjudna att utan särskildt medgifvande aflägsna sådana skyddsanordningar å enkla maskindelar, hvilka föreskrivas i lag, äfvensom sådana speciella skyddsanordningar, som blifvit af yrkesinspektionen såsom lämpliga godkända och af yrkesinspektör föreskrifna.

*Straff för
borttagande
af skydds-
anordning.*

Straffpåföljd borde stadgas för arbetsförmän, som, när de iakttagit, att arbetare rubbade skyddsanordningar, underlåte att göra anmärkning därom.

* * *

Sex bland yrkesinspektörerna ansågo, att minderåriga under 13 år ej borde få användas till något slags arbete i industriellt yrke. De två öfriga yrkesinspektörerna förordade den nuvarande åldersgränsen (12 år).

**Minderårig-
hetslagen.**

2 §.

För minderåriga under 16 år (d. v. s. 13—15 år) borde i regel bibehållas en daglig arbetstid af högst 10 timmar; för minderåriga, som fyllt 14 år, borde dock arbetstiden kunna få utsträckas till 10 1/2 timme under villkor, att den sammanlagda arbetstiden per vecka ej komme att öfverstiga 60 timmar. — För 12-åringarne skulle, enligt de två i föregående stycke nämnda yrkesinspektörernas mening, en arbetstid af 6 timmar bibehållas.

3 §.

4 §. Yrkesinspektörerna ansågo sig ej kunna påyrka något närmare bestämmande af uttrycket »lämpliga raster».*)

6 §. Det i 6 § meddelade förbud mot minderårigas användning till vissa arbeten ansågs kunna inskränkas till minderåriga under 16 år men böra utsträckas till skötsel af hissar och kokare. Minderårig öfver 16 år borde dock endast under tillsyn af äldre person få sköta ångpanna.

Vid hissar, där skötaren ej medföljde hissorgen, och vid kokare kunde äfven minderåriga under 16 år få användas, om sådana anordningar vore vidtagna, att vederbörande yrkesinspektör funne minderårigas användande därvid praktiskt taget ofarligt.

Två yrkesinspektörer förordade en utsträckning af nyssberörda villkorliga medgifvande, som för öfrigt redan nu enligt paragrafens senare del vore gällande i afseende å vissa arbeten, till samtliga i förevarande lagrum afsedda sysselsättningar, med undantag likväl af ångpanneskötsel.

På fråga, om förbudet mot minderårigs användande till skötsel af ångpanna, motor, hiss eller kokare kunde på något sätt begränsas till större eller farligare dylika inrättningar, framhöllo yrkesinspektörerna, att förbudet naturligtvis ej skulle gälla fullkomligt ofarliga inrättningar, såsom vanliga mathissar, men inskränkte sig i öfrigt till att hänvisa till härofvän omförmälda, villkorliga medgifvande.

Inspektören öfver sprängämnestillverkningen hemställde, att i förevarande paragraf jämväl måtte intagas förbud mot användande af minderårig till arbete med sprängämne eller dess tillverkning inom det farliga området vid fabrik för explosiva varor af 1:sta klass.

*Minderårigas
användande i
snuskvarnar
(6 §).*

Något allmänt förbud mot minderårigas användande i snuskvarnar syntes ej af behovet påkalladt, då det finnes möjlighet att genom tillämpning af minderårighetslagens 10 § förhindra de minderårigas fortsatta användande i sådana anläggningar.

8 § 1 mom.

Till klagörande af yrkesinspektörernas uppfattning och ställning i afseende å detta lagrums tillämplighet hade yrkesinspektörerna upprättat följande öfversikt:

*) Yrkesinspektörerna hafva emellertid sedermera enats om vissa normer på detta område.

Antal yrkesinspektörer som

	tillåtit nattarbejde	ej haft tillfælde tillämpa §:n men		ej tillåtit nattarbejde
		skulle till- låtit natt- arbejde	ej skulle tillåtit nattarbejde	
vid sågverk och därmed förenade brädgårdar ... (samt där <i>ständig eld</i> forekommer)	8			
» brännugnar vid kalk- og cementfabriker ...	8			
» ringugnar vid porslins-, kakel- og lergods- tillverkning samt tegelbruk	8			
» glashyttor	8			
» malmförädlingsindustrien	8			
» järn- og stålmanufaktur	8			
» metallmanufaktur	8			
» cellulosafabriker	7		1	
» torkugnar vid träsliperier	3	3	1	1
» träsliperier	1			7
» pappersbruk	3		3	2
» kloratfabriker	1	7		
» emaljerverk	1	7		
» kolningsugnar	1	7		

Sex yrkesinspektörer ansågo, att minderårig under 16 år ej under några § § 1 mom. förhållanden skulle få sysselsättas nattetid, men att däremot minderårig, som fyllt 16 år, borde få användas till nattarbejde utan inskränkning till vissa slag af sysselsättningar, timantal eller skiftindelning. För att den minderårige skulle få användas till nattarbejde, skulle likväl med läkarbetyg, som utfärdats under det löpande året och helst af annan än företagens egen läkare, visas, att den minderårige hunnit en viss kroppsutveckling — i hvilket afseende normer skulle fastställas af vederbörande myndighet — och att den minderårige kunde antagas ej komma att lida men af det ifrågasatta arbetet.

De två återstående yrkesinspektörerna uttalade sig för, att den nu gällande undantagsbestämmelsen i afseende å minderårigas nattarbejde måtte i hufvudsak bibehållas. Dock borde bestämningen »ständig eld» ersättas med en mer tillfreds-

ställande beteckning eller ock med en förteckning öfver de olika slag af anläggningar, hvari minderåriga finge användas till nattarbete, hvilken förteckning skulle kunna kompletteras af Kungl. Maj:t. Dessutom borde ifrågavarande medgifvande göras beroende af särskildt för ändamålet utfärdadt läkarintyg, hvarjämte något större frihet med hänsyn till skiftindelningens anordning lämpligen kunde lämnas.

Beträffande 16- och 17-åringarnes ställning enligt flertalets, här ofvan angifna förslag förordade fem yrkesinspektörer, att dessa årsklasser fortfarande borde registerföras och underkastas den vanliga, årliga läkarbesiktningen, under det de tre öfriga yrkesinspektörerna ansåge dem ej behöfva annan kontroll, än hvad föreskriften om läkarbetyget innebure.

8 § 2 mom. Enligt sex yrkesinspektörers mening borde 8 § 2 mom. alldeles utgå. De två öfriga yrkesinspektörerna ansågo däremot momentet böra bibehållas och kunna utvidgas till att omfatta jämväl andra lättare arbeten under bar himmel. Huruvida det äfven borde afse sysselsättning i glashyttor, ansågs kräfva särskild undersökning.

8 § 3 mom. Till besvarande af frågan om åt yrkesinspektörerna eller annan myndighet borde meddelas befogenhet att i andra fall än dem, som minderårighetslagens 8 § 3 mom. afser, under vissa förutsättningar (t. ex. brådskas vid säsongarbete eller arbete till förekommande af varors förskämning) för bestämd, kortare tid medgifva undantag från bestämmelserna om minderårigas arbetstid, förklarade sex yrkesinspektörer sig anse, att någon dylik befogenhet ej borde ifrågakomma. Två yrkesinspektörer ansågo, att sådan befogenhet för vissa fall kunde anförtros åt kommerskollegium.

10 §. Förra delen af denna paragraf borde ändras till: Finnes minderårigas *eller kvinnors* sysselsättande i visst arbete vara synnerligen *farligt*, ansträngande eller för deras hälsa vådligt etc.

11 §. Besiktningsläkare, hvilken enligt lagen redan måste anses äga rätt att förflytta minderårig från tyngre till lättare arbete, borde åläggas att vid sådan åtgärds vidtagande i registerboken anteckna såväl det arbete, hvari den minderåriga ej längre finge sysselsättas som det, hvartill han kunde få användas.

*Nedbringande
af kostnaderna
för läkarbe-
siktningen
(11 §).*

Om besiktningsläkarnes reseersättningar ej kunde få utgå af statsmedel, borde antingen så vidt möjligt till besiktningsläkare förordnas i närheten af arbetsplatsen bosatt läkare, eller ock åt yrkesidkare, som endast sysselsatte ett fåtal (t. ex. högst tre minderåriga), medgifvas rätt att skicka de minderåriga till besiktningsläkaren för undersökning — eventuellt att själf utse läkare för densamma. Besiktning borde emellertid i intet fall få utföras af läkare, som vore anställd hos yrkesidkaren.

Med hänsyn till de utdrag, yrkesinspektörerna hade att göra ur de i 11 § föreskrifna läkarrapporter, vore det önskvärdt, att dessa rapporter affattades efter gemensamt, fastställt formulär. 11 §.

Yrkesidkare borde åläggas att förvara registerbok öfver minderåriga under minst tre år utöfver den tid, anteckningarna i boken afsåge. Dubbla registerböcker förekomme redan ganska allmänt, hvarför någon särskild föreskrift därom ej syntes erforderlig. Registerbok borde insändas till yrkesinspektören före den 15 januari. 12 §.

Yrkesinspektörerna hade funnit den i 13 § omförmälda granskningen af registerbok sakna all betydelse och föreslogo, att ordet »granska» måtte utbytas mot »taga del». 13 §.

Yrkesinspektörerna ansågo ej lämpligt att, på sätt ifrågasatts, anmälningarna enligt denna paragraf skulle insändas till yrkesinspektör eller bergmästare i stället för såsom nu till Kungl. Maj:ts befallningshafvande. 14 §.

*) Kvinnors
natthvila.

I lagen borde ej införas något förbud mot kvinnors användande till skötsel af ångpannor eller maskiner.

Kvinnors
användande
vid ångpannor
och maskiner.

* * *

Anmälningsskyldighet borde föreskrivas i afseende å industriella företags öppnande, flyttning, öfvertagande och upphörande, men anmälningarna behöfde ej göras direkt till yrkesinspektörerna, om dessa kunde tillförsäkras erforderliga uppgifter på annat sätt. Anmälningsskyldigheten kunde möjligen jämväl afse sådana slag af verksamhet, hvartill det föreslagits att utsträcka skyddslagstiftningen. Anmälan om företags öppnande m. m.

Yrkesinspektörerna funno ej, att anmälan om arbetets början och upphörande behöfde föreskrivas för sådana företag, hvilkas drift vore inskränkt till en del af året. Anmälan om arbetets början och upphörande.

Till vinnande af effektivare kontroll öfver minderårighetsförordningens (af år 1881) efterlefnad föreslogo yrkesinspektörerna, att densamma skulle öfvervakas af Minderårighetsförordningen.

*) Yttrandet upptages ej, enär frågan redan är afgjord genom lagen af den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.

statsanställd personal och att allmän åklagare — såsom äfven med hänsyn till minderårighetslagen — borde tillerkännas andel i böterna för öfverträdelser.

Förordningen angående förbud för barn att idka viss försäljning.

Förordningen angående förbud för barn att idka viss försäljning af den 4 december 1896 borde ändras på sådant sätt, att man med stöd af densamma kunde förhindra barns användande till försäljning af tidningar på järnvägstågen och platser å landsbygden.

Fosfortändsticksförordningen.

Två yrkesinspektörer ansågo, att i fosfortändsticksförordningen borde intagas en bestämmelse därom, att kompetent tandläkare, såsom biträde åt besiktningsläkaren, hvar 6:te månad skulle undersöka tänderna på arbetarne uti fosfortändsticksfabriker. Den återstående bland de yrkesinspektörer, inom hvilkas distrikt dylika fabriker förekomma, påyrkade sådan undersökning hvarannan månad.

Bestämmelserna om rummens höjd och golftytan per arbetare i fosfortändsticksförordningens 4 § 3 st. borde ändras på sådant sätt, att arbetarne i fosfortändsticksfabriker, i likhet med hvad som föreslagits för fabriksarbetare i allmänhet, tillförsäkrades ett luftrum af minst 10 kubikmeter.

Uti förordningens 1 § borde efter ordet »fosfor» insättas »eller fosforsesquisulfid».

Olycksfallsersättningslagen.

Yrkesinspektörerna hade ej funnit olycksfallsersättningslagen inverka menligt med hänsyn till vidtagandet af skyddsåtgärder.

Korta beteckningar för författningarna.

Korta beteckningar, såsom »yrkesfarelagen» och »minderårighetslagen», borde fastställas för de författningar, som tillhöra skyddslagstiftningen.

Inspektionsverksamhetens fördelning.

Kontrollen öfver skyddslagstiftningens efterlefnad borde fördelas mellan nedannämnda myndigheter på följande sätt:

Domänstyrelsen

skogsafverkning,
flottning,
schaktning för utdikning.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen

lastning och lossning vid järnvägar (äfven statens),
utom fabriksområde befintlig järnvägs- (äfven statens), spårvägs- och
hängbanedrift,
väg- och vattenbyggnad,
bergssprängning vid kanaler m. m.,
schaktning för d:o,
ångpannor placerade på rullande material.

Kungl. Maj:ts befallningshafvande

sjöfart,
lastning och lossning vid sjöfart,
sjöångpannor,
för allmänheten upplåtna hissar,
teatrar och lokaler för andra offentliga föreställningar.

Marinförvaltningen

ångpannor för krigsfartyg.

Yrkesinspektionen

industriella yrken enligt yrkesfarelagens 1 §,
brädgårdar,
upptagning af is och torf,
lastning och lossning inom industriella yrken,
telegraf- och telefonstationer,
bergssprängning vid stenhuggerier,
schaktning vid lertag o. d.,
ångpannedrift å land,
kraftanläggningen vid elektriska centraler,
gas- och vattenledningsverk,
hotell,
bad- och tvättinrättningar,
till apoteksrörelse hörande laboratorier och binäringar,
inom jordbruket använda motorer (inbegripet kreatursvandringer) och
motordrifna maskiner,
varumagasin,
butiker,
handtverkerier.

Bergmästare

grufvor,
bergssprängning vid dylika.

Elektriska inspektörer

elektriska stationer och ledningar enligt 1902 års lag.

Byggnadsnämnd eller annan kommunal myndighet

byggnadsverksamhet, däri inbegripet rifning,
bergssprängning för byggnadsarbeten,
schaktning för d:o,
gas-, vatten-, kloak- och dylika ledningar,
skorstensfejaryrket,
snöskottning från tak.

*Yrkesinspek-
törers och
bergmästares
inspektions-
områden*

I afseende å gränsen mellan yrkesinspektörers och bergmästares inspektionsområden framhöll fem yrkesinspektörer, att allt arbete under jord vid grufvor och andra fyndigheter samt därmed i samband stående brytning i dagen jämte för berörda arbete erforderliga motorer, maskiner och uppfodringsanordningar skulle stå under bergmästarnes men öfrigt bergverksarbete under yrkesinspektörernas tillsyn; två af dessa fem yrkesinspektörer önskade emellertid, att bergmästarna jämväl skulle öfvervaka vid gruffälten befintliga inrättningar, hvilka afsåge malmens anrikning, skrädning eller brikettering. Bland de öfriga yrkesinspektörerna förordade två, att yrkesinspektörernas tillsyn skulle omfatta all brytning af icke inmutningsbara mineral utom stenkol, med rätt likväl att vid behof påkalla bergmästares bistånd, samt i afseende å inmutningsbara mineral och stenkol alla anordningar ofvan jord, hvilka ej stode i direkt samband med brytning eller uppfodring. Den återstående yrkesinspektören anslöt sig till de två sistberörde men ansåg, att vid stembrott och dylika arbetsplatser alla arbeten för mineraliernas utvinning borde höra under bergmästarnes men däremot arbetena för deras förädling under yrkesinspektörernas uppsikt.

*Yrkesinspek-
tionens orga-
nisation samt
den kommunala inspektio-
nen.*

Beträffande inspektionsväsendets anordning inom industrien och öfriga verksamhetsområden, som upptagits under yrkesinspektörerna uti ofvanstående förslag till inspektionsverksamhetens fördelning, uttalade sig fem yrkesinspektörer för att deras kontroll skulle begränsas till att afse arbetsplatser, där det sysselsattes flera än 5 arbetare eller användes motor eller sådan ångpanna eller kokare, hvars tryck med minst $\frac{1}{2}$ kilogram per kvadratcentimeter öfver- eller understeg atmosfärens. Af dessa arbetsplatser skulle, med undantag i afseende å maskiner inom jordbruket, de som vore försedda med dylik ångpanna eller kokare eller med motor om minst 5 hästkrafter eller där det sysselsattes flera än 10 arbetare (A-gruppen enligt herr Fürsts beteckningssätt), inspekteras af yrkesinspektörerna eller i vissa fall af deras assistenter, under det de öfriga arbetsplatserna, med motor om mindre än 5 hästkrafter (B-gruppen) eller utan motor men med flera än 5 arbetare (C-gruppen), jämte maskiner inom jordbruket skulle öfvervakas af yrkesinspektörerna underordnade tillsyningsmän. Kontrollen å sådana arbetsplatser, som fölle utom yrkesinspektörernas här angifna kontrollområde, (D-gruppen) skulle öfverlätas åt de kommunala myndigheterna.

Af nu antydda gränser borde endast den mellan yrkesinspektörernas och de kommunala myndigheternas kontrollområden fastställas i lagen; de båda öfriga, som blott vore inspektionsgränser inom ett och samma kontrollområde, kunde angifvas i vederbörande instruktion. Yrkesinspektörernas assistenter, hvilka i främsta rummet skulle handhafva byrågöromålen å yrkesinspektörernas expeditioner, borde äga att förrätta efterbesiktningar och kontrollera minderårighetslagens efterlefnad. De skulle hafva en med yrkesinspektörerna likartad utbildning och kunna vid behof vikariera för dem. Af de yrkesinspektörerna underordnade tillsyningsmännen skulle en del hafva ungefär samma kvalifikationer som länsmaskinister och de öfriga som

hälsovårds-polismän. Den kommunala kontrollen kunde möjligen förverkligas genom inspektion af tillsyningsmän, utsedda af de kommunala myndigheterna.

Gent emot härofvän angifna fördelning af inspektionsverksamheten inom yrkesinspektörernas kontrollområde framhöllö två yrkesinspektörer, att det vore olämpligt att uppdraga fasta gränser för yrkesinspektörernas, deras assistenters och öfriga biträdens verksamhet. Yrkesinspektörerna, som skulle vara ansvariga för sina underordnades tjänsteförrättningar, borde äga befogenhet att anordna och fördela inspektionsarbetet på det sätt, de med hänsyn till föreliggande omständigheter i hvarje särskildt fall funne mest ändamålsenligt.

En yrkesinspektör slutligen ville fördela kontrollen mellan yrkesinspektörerna och de kommunala myndigheterna på sådant sätt, att åt de förra endast anförtroddes A-gruppen enligt förut angifna indelning, under det de senare skulle öfvervaka öfriga grupper. Emellertid föreslog han därjämte, att något slag af samverkan mellan yrkesinspektörerna och de kommunala tillsyningsmännen borde ävägabringas.

Yrkesinspektörsdistriktet borde ökas till omkring 12, och i hvarje distrikt skulle, förutom yrkesinspektör och skrifbiträde, anställas en assistent eller byråingenjör samt en eller flera underordnade tillsyningsmän — allt efter förhållandena inom hvarje distrikt.

Under diskussionen om denna fråga framhölls för öfrigt, att något definitivt förslag till yrkesinspektionens omorganisation ej kunde uppgöras, förrän utredning vunnits, huru inspektionsverksamheten skulle komma att gestalta sig efter genomförandet af den föreslagna utsträckningen af skyddslagstiftningen, samt att de skilda länen om möjligt ej borde fördelas på flera inspektionsdistrikt.

Å arbetsplatser tillhörande härofvän angifna A-, B- och C-grupper skulle lagstadganden motsvarande nu gällande minderårighets- och yrkesfarelagar samt olycksfallsersättningslagen äga tillämpning, men för arbetsplatser hänförliga till D-gruppen skulle endast minderårighetsförordningen af år 1881 eller med densamma jämförliga bestämmelser vara normgifvande.

Tillämplig lagstiftning å olika arbetsplatser.

Till förtydligande och komplettering af sina uttalanden den 12 augusti 1902 (se bil. A, sid. 21) anförde sju yrkesinspektörer, att den kvinnliga yrkesinspektionen syntes lämpligast kunna träda i verksamhet på det sätt, att en eller två kvinnor anställdes i kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik och finge företaga undersökningar och utredningar af de kvinnliga arbetarnes arbets- och sociala förhållanden på vissa slag af arbetsplatser — först efter någon tids dylik verksamhet kunde den kvinnliga yrkesinspektionens uppgifter närmare bestämmas. Den återstående af yrkesinspektörerna inskränkte sig till att hänvisa till sitt förut afgifna yttrande i ämnet (bil. A, sid. 19).

Kvinnlig yrkesinspektion.

På fråga, om yrkesinspektörerna ansåge det önskvärdt att hafva en eller två inspektriser, som de kunde anlita vid inspektioner af fabriker med många kvinnliga arbetare, lämnades det svar, att under nuvarande förhållanden ej något behof af dylik kvinnlig medverkan gjort sig gällande.

*Yrkesinspek-
törernas aflö-
ning och rese-
ersättning.*

En förbättring af yrkesinspektörernas ekonomiska tjänstevillkor vore i hög grad af behovet påkallad. Lönerna, som fastställts för 17 år sedan, hade nu endast $\frac{3}{5}$ af sin ursprungliga köpkraft och räckte ej längre att tillförsäkra yrkesinspektörerna en tryggad och oberoende ställning. Den yrkesinspektörerna tillkommande ersättningen efter fjärde klass i resereglementet täckte ofta ej de verkliga resekostnaderna. Genom ett under hösten 1906 expedieradt beslut hade dessutom Kungl. Maj:t fränkämt dem rätt att med expensmedel bestrida hyra för tjänstelokal.

*Yrkesinspek-
tionen på
ordinarie stat.*

Yrkesinspektörerna anhöllo, att kommittéen i samband med förslag till yrkesinspektionens omorganisation — hvarigenom densamma väl finge antagas komma att vinna erforderlig stadga — ville göra framställning om yrkesinspektionens uppförande på ordinarie stat, dock utan skyldighet för yrkesinspektörerna att för inträde i civilstatens pensionsinrättning erlægga retroaktiva pensionsavgifter.

*Afskrifter af
yrkesinspektio-
nens hand-
lingar.*

Oaktadt begäran om afskrifter hos yrkesinspektörerna endast förekommit i mindre omfattning, ansågs det önskvärdt, att yrkesinspektörerna blefve upptagna i förordningarna om expeditjonslösen och stämpelafgift.

E.

ANTECKNINGAR TILL FRÅGAN OM HEMARBETETS ELLER
HEMINDUSTRIENS REGLERING GENOM LAG

ENLIGT UPPDRAG AF KUNGL. YRKESFAREKOMMITTÉN

AF

M. MARCUS

AKTUARIE I KUNGL. KOMMERSKOLLEGIUM

Till kungl. yrkesfarekommittén.

År 1906 erhöll undertecknad, som då var bosatt i Borås, af ledamoten af yrkesfarekommittén, bruksägaren m. m. Carl Alexanderson i uppdrag att för dennes räkning verkställa en mindre undersökning rörande hemarbetet och dess förekomst i Boråstrakten. Resultatet af ifrågavarande utredning, hvilken omfattade ett femtiotal individuellt utfrågade hemarbetare i Borås samt kringliggande häraden, öfverlämnades sedermera i form af en kortfattad berättelse jämte tabeller till hr Alexanderson.

I skrifvelse den 28 november 1907 erhöll jag genom hr Alexanderson meddelande om, att kungl. kommittén beslutat anmoda mig att utarbete en öfversikt af lagstiftningen angående hemarbete eller hemindustri i främmande länder. För bättre verkställande af detta uppdrag har jag med understöd af statsmedel denna vår företagit en studieresa till England, Tyskland och Österrike och får jag härmed till kungl. kommittén värdsammast öfverlämna efterföljande framställning i ämnet.

Stockholm den 1 juli 1908.

• M. MARCUS.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Litteraturförteckning	317
A. Inledning	319
B. Hemarbetslagstiftning i utlandet	332
I. Förefintliga lagar och lagförslag angående hemarbete	332
II. Registrering	333
a) Registreringens omfattning	333
b) Hemarbetsbegreppets definition	339
c) Olika registreringssystem	344
III. Tillståndsbevis och bostadshygien	354
IV. Arbetarskyddets utsträckande till hemarbetare.	
a) Personskydd och arbetstidens begränsning	364
b) Inspektion	372
c) Arbetslönen	379
V. Arbetarförsäkringens utsträckande till hemarbetare	384
VI. Slutanmärkning	387
C. Bihang:	
England. Fabriks- och verkstadslagen 1901, §§ 107—113	392
Formulär till register	396
» » statistiska uppgifter	397
Amerika. New-Yorks hemarbetslag	398
Tyska riket. Förslag till hemarbetslag	402
Österrike. » » »	407

LITTERATURFÖRTECKNING.

1. Alla lagar, som i texten eller noter översättas, refereras eller citeras, ha förelegat i original, där ej annat särskildt anmärkes.
2. *E. Schwiedland*, Ziele und Wege einer Heimarbeitergesetzgebung, 2 Aufl., Wien 1903.
R. Wilbrandt, Arbeiterinnenschutz und Heimarbeit, Jena 1906.
G. Schmoller, Die Hausindustrie und ihre älteren Ordnungen und Reglements, 1887.
R. Meerwarth, Untersuchungen über die Hausindustrie in Deutschland, Jena 1906.
Alfred Weber m. fl., Hausindustrie und Heimarbeit in Deutschland und Oesterreich, 1899.
Franz Ziegler, Die socialpolitischen Aufgaben auf dem Gebiete der Hausindustrie, Berlin 1890.
O. V. Zwiedineck-Südenhorst, Die sociale Versicherung der Verlagsarbeiter, 1901.
W. Stieda, Literatur, heutige Zustände und Entstehung der deutschen Hausindustrie, 1889.
K. Bücher, Art. Gewerbe i Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 1900.
W. Sombart, Art. Hausindustrie i Handw. d. St., 1900.
Sidney & Beatrice Webb, Problems of modern industry, London 1902.
Clementina Black, Sweated industry and the minimum wage, London 1907.
Edvard Cadbury and George Shann, Sweating, London 1907.
Margaret Irwin, Home work amongst women, London 1902.
W. Pember Reeves, State experiments in Australia and New-Zealand, London 1902.
G. W. Gough, The wages boards of Victoria, London 1905.

F. Rouff, La question du travail à domicile en Allemagne, Paris 1908.
3. *Schnapper-Arndt*, Fünf Dorfgemeinden auf den hohen Taunus, Leipzig 1883.
C. Schlumberger, Die Hausweberei im Fichtelgebirge.
R. Wilbrandt, Die Weber in der Gegenwart, Jena 1906.
Oda Olberg, Das Elend in der Hausindustrie in der Konfektion, Leipzig 1896.

- Johannes Timm*, Das Sweatingsystem in der deutschen Konfektionsindustrie, Flensburg 1895.
- Johannes Feig*, Hausgewerbe und Fabrikbetrieb in der Berliner Wäscheindustrie, 1896.
- Ernst Francke*, Die Schumacherei in Bayern, Leipzig 1893.
- A. Fleischmann*, Die Sonneberger Spielvarenhausindustrie und ihr Handel, Berlin 1883.
- G. Deichmann*, Ergebnisse einer im Jahre 1900 vom deutschen Tabak-arbeiterverband veranstalteten Enquête. Bremen 1902.
4. Verhandlungen des ersten allgemeinen deutschen Heimarbeiterschutz-Kongresses, Berlin 1904.
- Verhandlungen des 15. Evangelisch-Socialen Kongresses, Göttingen 1904.
- Verhandlungen der Generalversammlung des Vereins für Socialpolitik, 1899, Leipzig 1900.
- Verhandlungen der Kommission für Arbeiterstatistik, die Kleider u. Wäschekonfektion betr., Berlin 1896.
- Deutsche Heimarbeiterausstellung, utg. af *Heiss* och *Koppel*, Berlin 1906.
- Hausindustrie und Heimarbeit im Grossherzogtum Baden. Utg. af *Karl Bittmann*, Karlsruhe 1907.
- Select Committee of the House of Lords on the Sweating System. First Report, 1888; Second 1888; Third 1889; Fourth 1889; Fifth 1890.
- Select committee on Home Work. Report 1907.
- National Anti-Sweating League. Report of Conference on »A Minimum Wage«, London 1907.
- The Daily News Sweated industries exhibition, London 1906.
- Enquête sur le travail à domicile dans l'industrie de la lingerie, Tome I, Paris 1907.
- Svenska hemarbetsförhållanden, Stockholm 1907 (utg. af C. S. A.).
5. *Yrkesinspektionens berättelser* från Preussen, Hessen, Sachsen, Baden, Bayern; samt från England, Belgien, Frankrike, Victoria.

A.

Inledning.

I.

Nationalekonomien har länge försökt att genom en definition ge en klar afgränsning och bestämning åt hemarbetets begrepp, men har icke nått till annat än beskrifvande definitioner, hvilka hvarje forskare formulerat på ett annat sätt, allt efter utgångspunkten. Svårigheten i att få en koncis begreppsbestämning beror på att denna liksom flertalet företecelser i det ekonomiska lifvet knappast äger några fasta gränser. Därför bör man nöja sig med att konstatera fenomenets centrala egenskaper och afstå från att söka göra dess förståelse beroende af en mer eller mindre omtvistlig afgränsning från närliggande begrepp.

Nationalekonomiskt *) torde det sålunda vara tillfyllest att beteckna hemarbetaren såsom en yrkesmässig tillverkare eller bearbetare af varor, hvilken utför sitt arbete ensam eller med få hjälpkrafter, och själf sörjer för arbetslokal, men öfverlämnar varans afsättning åt en kapitalägande företagare, för hvilken räkning varan förfärdigas och af hvilken arbetaren är ekonomiskt och socialt beroende.

Den klassiska och viktigaste typen för detta slag af arbetare är den ensam eller med familjemedlemmar till hjälp arbetar i sin bostad såsom lönarbetare åt en förläggare. Detta är den verkliga *hemarbetaren* (Heimarbeiter l. Hausarbeiter, homeworker, ouvrier en chambre).

I samma mån som antalet hjälpkrafter ökas och ej längre inskränkes till eller alls omfattar familjens medlemmar, närmar sig eller öfvergår hemarbetaren till en *styckmästare eller mellanman* (Stückmeister, Zwischenmeister l. Liefermeister, contractor l. sweater, appièceur à cheval). Denna klass — ofta representerad af kvinnor — öfvertager af förläggaren uppdragen samt material i obearbetadt eller förarbetadt skick och låter utföra det sålunda öfvertagna arbetet i sina bostäder af arbetare,

*) Om begreppets *juridiska* definition, se närmare ss. 338 f.

hvilka erhålla en lägre ersättning än den styckmästaren aftalat med förläggaren. Ofta deltagar styckmästaren i arbetet. Understundom bedrifves denna mellanhandsaffär också på sådant sätt, att styckmästaren fördelar det af förläggaren erhållna arbetet på ett flertal hemarbetare, hvilka utföra det i sina hem och återställa det i färdigt skick till mellanmannen.

Inköper styckmästaren med eget kapital råvaran och lösgör sig från ekonomiskt beroende af förläggaren, blir han i sin ordning *förläggare*. Denne är antingen köpman — exportör, grosshandlare, innehafvare af ett större eller mindre varuhus för detaljförsäljning — eller ock själf producent — handtverksmästaren, som för sitt yrke sysselsätter gesäller utomhus, i deras egna bostäder, äfvensom fabriksidkaren, som låter verkställa vissa med produktionen sammanhängande arbeten af hemarbetare. En blandform mellan förläggande köpman och fabrikant är konfektionären, som låter skära till varan i sin egen affär, men öfverlämnar dess fullbordande till hemarbetare.

I själfva verket uppkommer genom förläggaren ett af hemarbetets mest karakteristiska särmerken, och man har också ofta inom vetenskapen kallat hela denna produktionsgren förlagssystem. Det är förläggaren, ej kunden som köper hemarbetets alster. Men han köper den ej för att använda den i enlighet med deras tekniskt betingade ändamål, utan för att genom deras afsättning till andra skörda handelsvinst. Här af följer att den arbetare som själf tidvis beger sig ut på vandring med alstren af sitt eget eller sin familjs arbete och försäljer sina varor till privata kunder eller kringgår förläggaren och sänder den direkt till en köpman, som ej är förläggare, blir icke hemarbetare i här afsedd bemärkelse, utan en handtverkare eller småfabrikant med själfständig ställning. *)

2.

I den form, i hvilken hemarbetet i våra dagar träder oss till mötes, är det en produkt af industrialismens århundrade. Men dess motsvarighet framträder äfven under andra produktionsorganisationers skeden. De tidigaste exemplen torde vara det franska och det venetianska sidenväfveriet under tolfhundralet, florentinarnes och sydtysskarnes väfnadsindustri under 13:de och 14:de århundradena. **) Men först under fjortonhundralet får förlagsväsendet en större ekonomisk betydelse, och blomstrar då särskildt i mellersta Europa. Dess utbredning sammanhänges på det

*) Jfr *Schwiedland*, Ziele und Wege einer Heimarbeits-Gesetzgebung, ss. 29 ff. Schwiedland har i detta arbete bemödat sig om att gifva en detaljrik uppdelning af olika slag af hemarbetare, dock utan att undgå godtyckliga indelningsgrunder. För svenska förhållanden torde den i texten här ofvan gifna grupperingen vara tillfyllest.

**) *Godart*, L'ouvrier en soie, 1899; *Weber*, Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter, s. 122 ff.; *Schmoller*, Strassburger Tucher- und Weberzunft, s. 15.

närmaste med kommunikationsväsendets förbättrande och den ständigt tilltagande messhandeln. I själfva verket uppstår förlagssystemet på de punkter, där handtverket upplöses, i det att inom flera af handtverkets grenar producenten upphör att sälja sin vara till förbrukaren, men i stället träder i förbindelse och — beroende af en köpman, som öfvertager varan samt bestyret med dess afsättning. Denne bestämmer småningom varans mängd och pris, samlar en mängd af dylika f. d. handtverkare till en enhetlig organisation, hvars produktion han leder. Så har förläggaren uppstätt och af handtverkaren har blifvit hemarbetare. Förutsättningarna för dessa långsamt skeende förändringar äro utsikter till en stor marknad samt producenternas ogynnsamma ekonomiska läge.

Dessa omständigheter, som redan förelågo under femton- och sjutton-hundratalet och då vållade förlagssystemets inträngande i stora delar af handtverket, ehuru skräförordningarna och skräandan reste ett hårdt och ofta segrande motstånd däremot, ha i sin utveckling under 19:de århundradet gynnats vida mer än förut. Marknaden har från att vara lokal eller nationell blifvit internationell, tack vare en utveckling af samfärdsmedlen, som inga gränser känner. Befolkningen har ökats i en oerhörd grad, men dess konsumtionsförmåga har nästan vidgats än mer, därigenom att så betydande delar af den produktion, som förut tillhörde familjen, alltmer afbördats denna och öfvertagits af stordriften. Näringsfriheten har frigjort en outtömlig fond af företagsamhet, har befordrat konkurrensen, men äfven kapitalbildandet och dess tendenser hän mot monopol. Det ekonomiska lifvet har koncentrerats till alltjämt växande storstäder med varuförsäljningens hufvudpunkter förlagda till de centrala stadsdelarna, under det att de högre hyrorna tränga handtverkarna till utkanterna och än mer undergräfvat förutsättningarna för deras själfständiga existens.

Till storstäderna drages landsbygdens befolkning och ökar utbudet af arbetskraft inom industrien, dit de stora kapitalen samlas för att göras räntebärande. I konkurrensen om lönearbetet i fabrikena afgå de med segern som bjuda det billigaste priset för sin arbetskraft — kvinnor och barn bli fabriksarbetare, medan männen gå sysslolösa. Staten söker efter hand stäfja denna fara för samhällets normala växt, men likväl växer kvinnoskaran inom industrien ständigt, dock ej starkare än ökningen i antalet manliga fabriksarbetare. Dessa söka, sammanslutna i organisationer, förbättra främst det ekonomiska utbytet af sitt arbete, men lyckas likväl inom stora grupper ej nå den inkomst, som tarvas för en draglig existens. Så arbeta man och hustru, bror och syster samtidigt i fabrikena eller ock: männen där, under det att kvinnorna arbeta hemma åt förläggaren för att skaffa den tilläggförtjänst, utan hvilken familjen icke kan lefva. Samma tvång behärskar hustrun eller dottern till en stor skara ekonomiskt svaga samhällsmedlemmar: affärsmannen med den lilla butiken i tvärgatan, tjänstemannen i lägre grader i statens verk, handtverkaren, hvars kundkrets ständigt minskas o. s. v.

Dessa hemarbetare, för hvilka inkomsten sålunda är biförtjänst, tillhöra i detta afseende samma klass, som hela den grupp inom den jordbrukande befolkningen samt delvis äfven bland byggnadsarbetarne, där vintermånaderna med deras yrkesarbetslöshet ägnas åt lönarbete i hemmen för en förläggares räkning. Alla dessa arbeta ofta af det bittraste tvång, understundom buret af nödvändigheten att bereda sig och de sina de nödvändigaste existensmedlen, understundom af det verkliga eller förmenta krafvet på att uppehålla en viss högre lefnadsstandard. Sannolikt mer sällan tillgripes denna förvärfskälla af brist på lämplig sysselsättning öfverhufvud, ehuru detta motiv kan få en relativt stor betydelse i vissa välmående jordbruksdistrikt.

Under och vid sidan af denna klass hemarbetare utbreder sig nu den stora skaran af dem, för hvilka detta arbete bildar hela inkomstkällan. Och för dessa betyder tillvaron af dessa andra den ena hufvudorsaken till att deras löner äro så små, att deras årsinkomst oftast stannar vid en så låg nivå. Ty den konkurrens, som bjudes af de andra, gör ofta skäl för den betecknande benämningen »slutförsäljning af arbetskraft», *) enär den erbjudes till snart sagdt hvilket pris som helst. Detta gör det så svårt att nå en dräglig inkomst för dem, som äro hänvisade endast till denna att lefva af: ensamstående kvinnor, som af en eller annan orsak icke vilja söka fabriksarbete, änkor eller fränskilda, som ha att försörja en skara barn, eller hustrur som dessförutom måste förtjäna uppehälle åt en sjuk, förkommen eller försumlig man.

Den andra hufvudorsaken, hvarför hemarbetet är så lågt betaladt, ligger i den omständigheten, att dess arbetarskara till allra största delen består af kvinnor. Detta gäller visserligen icke allt hemarbete och icke alla länder i samma utsträckning, ty det finnes hemarbetsgrenar, som sysselsätta lika många eller flera män än kvinnor (tobaksindustrien, vissa tyska väfvaredistrikt **). Men det gäller för det mest typiska och det internationellt mest betydande hemarbetet: konfektionen. Detta är i öfvervägande grad kvinnoarbete och därför blir hemarbetet framför allt till ett kvinnoarbets problem.

3.

Här skall icke närmare ingås på kapitlet om orsakerna till kvinnolönens låga nivå. Endast en bland de härvid afgörande faktorerna skall beröras, enär den äger särskild betydelse för hemarbetet. Det är det nära sammanhanget mellan goda arbetarorganisationer och en stigande lön. Då en betydande del af arbetarklassen i de europeiska länderna i våra dagar står på en relativt hög lefnadsstandard, så är detta till största delen att tillskrifva den styrka arbetarne vunnit genom sina

*) Använd af *Bitmann* i »Hausindustrie und Heimarbeit im Grossherzogtum Baden», s. 1099.

**) Bland i hemarbete sysselsatta män upptages en särskild klass af invalider och sjuklingar.

organisationer och den lönpolitik dessa energiskt och konsekvent fullföljt. Bland kvinnorna har organisationstanken ännu ej på länge banat sig fram till seger — man finner att arbetet på denna tankes spridande bland fabriksarbeterskorna stöter på allehanda psykologiska, praktiska och teoretiska svårigheter. Att detta arbete under sådana förhållanden skall vara än mer utsiktslöst, när det gäller hemarbeterskor, är lätt insedt. Dels ha dessa ej någon som helst personlig beröring med hvarandra medan deras medsystrar dagligen mötas till gemensamt arbete i fabrikslokalerna, så att tanken på att väcka någon solidaritetskänsla hos hemarbeterskorna strandar redan vid första ansatsen — och försvåras ytterligare genom de skilda klasser och verksamhetsgrenar dessa arbeterskor tillhöra. Dels ock äro lönerna så låga, att de ej förmå bära uppoffringen af ett regelbundet föreningsbidrag och arbeterskornas tid oftast så upptagen af yrkesarbete eller hemsysslor, att något tillfälle till besök å föreningsmöten näppeligen kan gifvas.

Erfarenheten från skilda länder visar också, att alla försök att organisera hemarbeterskor, visat sig oändligt mödosamma och likväl icke lämnat mera betydande resultat. Längst torde rörelsen ha kommit i Tyskland, där den ledts på ett ypperligt sätt. Dock äro där ännu icke tiotusen hemarbeterskor anslutna till organisationen — ett försvinnande fåtal inom en klass, som uppskattas till ett minimum af en half miljon arbetare. *)

En grupp hemarbetare finnes likväl, som är väl organiserad och äfven väl betalad. Men, och detta är belysande för hela frågan, den utgöres af män: det är skräddare, hvilka för öfrigt intaga en särställning inom hemarbetet. De öfvergå nämligen numera i allt större skara från arbetet i den egna bostaden till att arbeta i af arbetsgifvaren förhyrda verkstäder, **) och försvinna sålunda småningom ur hemarbetarnes klass.

4.

Det är egentligen först på de senare åren som hemarbetets problem börjat mer allmänt sysselsätta den aktuella socialpolitiken. Vetenskapen hade likväl redan länge haft sin uppmärksamhet fäst på denna företeelse, och litteraturen öfver hemarbetet eller hemindustrien är ofantligt omfångsrik. ***) Den består mest af mono-

*) Andra beräkningar uppgå till vida högre siffror. Yrkesstatistiken är i detta fall alldeles otillförlitlig. I Österrike pågår för närvarande en yrkesstatistisk beräkning efter en metod, som synes ta tillbörlig hänsyn till hemarbetet, så att man där möjligen för första gången skulle få åtminstone approximativt riktiga siffror.

**) Detta gäller äfven Sverige. På sista tiden har man på initiativ från socialdemokratiskt håll bildat en hemarbeterskeorganisation i Stockholm. Dess medlemsantal uppges för närvarande till 200.

***) Förteckningen öfver denna litteratur omfattar 11 sidor i Handwörterbuch der Statswissenschaften (Sombaris artikel: Hausindustrie.)

grafier och specialundersökningar af särskilda hemarbetsgrenar eller distrikt; lejonparten behandlar Tyskland och Österrike — den schmollerska skolan har på detta område utfört några af sina vackraste arbeten. Den teoretiska undersökningen af denna fråga har tills dato mest sysslat med historiska synpunkter. Men såväl vetenskapsmännen som de få socialpolitiker, hvilka tidigare ha sysslat med problemet, ha bemödat sig om att påvisa det falska i den eljes gängse föreställningen om hemarbetet såsom den för arbetaren lyckligaste produktionsformen, där denne sluppe fabrikenas tvång och nervpina och i stället kunde utföra arbetet i sitt hem, herre öfver sig själf och sin dag. Man har i stället visat, att hemarbetet i de flesta fall bedrifves under otillfredsställande hygieniska förhållanden och att hemarbetarens »frihet» att råda öfver sin dag utbyts mot tvånget att arbeta i genomsitt 12 timmar om dygnet för att ernå en lön som i många fall ej går upp till hvad det blygsammaste existensminimum kräfver. Vidare har påpekats att hemarbetet för arbetsgifvaren är en ytterst förmånlig produktionsform. Han behöfver ej bygga några fabriker, ej köpa några maskiner, icke sörja för ljus och värme åt sina arbetare. Han spar sålunda hela det fasta kapitalet med dess kraf på förräntning och amortering. Men äfven det rörliga kapitalet, hvilket förser hemarbetarne med arbetsmaterial, kan göras mer flytande än eljes, när det uppträder som rörelsemedel i ett fabriksföretag. Det kan lättare flyttas från en industrigren till en annan, lättare anpassas efter en växlande konjunktur. Dessutom undkommer arbetsgifvaren genom hemarbetet hela den extra belastning och den kontroll, som ur samhällelig synpunkt pålagts fabriksidkaren genom lagstiftningen om arbetarskydd och arbetarförsäkring.

Men i trots af att vetenskapen sålunda redan länge påvisat svåra missförhållanden inom denna del af den ekonomiska produktionen, så har däraf föga eller intet trängt till allmännare kännedom förr än under det sista decenniet — tidigast i Förenta Staterna, sedan i England och så efter 1906 i hela Europa. På de båda senaste åren har problemet liksom plötsligt fyllt en bred plats i den moderna socialreformen och intagit sin bestämde ställning inom den aktuella socialpolitiken.

Den förnämsta impulsen härtill kom för två år sedan från Berlin. Professor Werner Sombart hade i ett tal vid den första allmänna hemarbetarskyddskongressen 1904 gifvit uppslag till den tanken, att man borde föranstalta om en vidtgående statistisk undersökning af tyska hemarbetsförhållanden samt därefter framlägga icke blott resultaten af denna enquête utan äfven alster af hemarbetet, på åskådligt sätt anordnade, vid en för allmänheten öppen utställning i Berlin *). Denna plan godkändes, sattes i verket och ledde till åsyftadt resultat. Allmänheten, från kejsarinnan nedåt, trängdes på denna utställning, som öppnades vintern 1906,

*) Se nämnda kongress' protokoll, s. 146.

pressen innehöll spaltlånga skildringar och ledare om den — man hade fått ögonen öppna för en nöd, som lefde midt bland massan, om hvilken man förut knappt haft en aning, men hvilken nu högt ropade på bistånd. Och hjälpen utlofvades från det enda håll, där dess kraft kunde bli stor nog att stödja — från lagstiftningen.

Emellertid manade den i Berlin tillämpade tanken till efterföljd, och samma eller följande år sågo hemarbetsutställningar dagen flerstädes i Europa. Sålunda anordnades enqueteer med utställningar i London och flera andra engelska städer, i Amsterdam, i Brüssel, i Frankfurt a/M. o. s. v. Äfven till oss nådde strömningen, och hösten 1907 öppnade Centralförbundet för socialt arbete i Stockholm en hemarbetsutställning samt offentliggjorde resultatet af en genom dess försorg åstadkommen undersökning af svenska hemarbetsförhållanden *).

Då denna undersöknings resultat tidigare bragts till Kungl. Maj:ts och sedermera äfven till k. kommitténs kännedom, torde här ej någon redogörelse därför böra lämnas. Undersökningen gaf vid handen, att i vårt land förefinnes liksom inom andra länder det af synnerligen låga löner och lång arbetstid karakteriserade arbete, som hemarbetet framför andra produktionsformer rymmer i sig. Den statistiska bearbetning, som ägnats det af undersökningen sammanbragta materialet, visar, att arbetsdagen i 82 proc. af fallen utgjorde minst 10 timmar, i 31 proc. minst 12 timmar samt i 21 proc. mellan 11 och 12 timmar. Tre fjärdedelar af arbetarne förtjänade mindre än 10 kronor i veckan och en sjundedel mindre än 6 kronor. Såsom särskildt anmärkningsvärdt för svenska förhållanden synes rörande hemarbetet böra påpekas, dels att det med några få undantag är lokaliseradt till de större och största städerna, dels att det hufvudsakligen berör kvinnoarbetet samt omfattar förfärdigande eller bearbetande af material med textilt ursprung, d. v. s. till största delen förekommer inom konfektionen samt inom textilindustrien (Boråstrakten). Några speciella hemarbetsindustrier, af hvilka i synnerhet Tyskland och Österrike äga otaliga exempel, förekomma så godt som icke alls i Sverige. Hemarbetets problem blir därigenom hos oss förenkladt och lättare att fatta såsom en enhet för laglig reglering **).

*) Svenska hemarbetsförhållanden. Utg. af C. S. A. genom Gerda Meyerson.

***) I utlandet ha dylika utredningar ofta verkställts genom ämbetsverk eller officiella kommittéer. England har tillsatt en rad kommissioner för att undersöka »the sweating system». Belgien (arbetsstatistiska byrån) utgifver sedan 1897 monografier öfver hemarbetsyrken, Frankrike (d:o), har nyligen börjat samma arbete, Österrike har genom en kommitté undersökt hemarbetet inom konfektionen och skolindustrien och Finland offentliggjorde detta år en af yrkesinspektrisen verkställd enquete om sömmerskors arbetsförhållanden. Den bästa af alla officiella undersökningar torde vara den i Baden under ledning af dess öfverinspektör utförda (1907).

5.

Lagstiftningen rörande arbetarskydd kallas i dagligt tal och i litteraturen ofta för fabrikslagstiftning. Därmed har fullt riktigt angifvits dess karaktär af att i regel hufvudsakligen afse fabriksindustrien. När fabriksarbetarne eller, rättare sagdt, arbetarne inom storindustrien sålunda blifvit denna lagstiftnings hufvudsakliga föremål, så torde detta vara det naturliga resultatet dels af att fabriken krassast skapade de första, lätt observerade missbruken, och dels af det hos denna arbetargrupp tidigare än hos andra skeende massuppvaknandet med dess skapande och utbildande af organisationstanken samt sist af den egenskap hos fabriksarbetet som gör det någorlunda lätt reglerbart och öfvervakadt. Men på sådant sätt har hela detta lagstiftningsarbete också fått en ensidig prägel, hvars olägliga följder alltmer börja framträda. Utanför den majoritet, som förstätt att göra sina kraf på statens skydd hörda, fanns det ofta stora skaror, hvilka lefde under förhållanden, som vanligen voro lika mycket eller vida mer i behof af skydd än fabriksarbetarnes. Det är under de senare åren som man börjat fästa sin uppmärksamhet vid de oskyddade arbetarnes dubbelt betungade ställning. Den moderna socialpolitiken måste numera taga lika mycket hänsyn till dessa folk-element och deras kraf som någonsin till fabriksarbetarne. Det måste för framtiden tagas i öfvervägande, huruvida icke de oskyddade arbetarnes plats snarare är innanför än utom den sociala lagstiftningens ram.

Hemarbetet representerar det typiskt oskyddade yrket. I Amerika har man visserligen tidigare än annorstädes kommit att syssla därmed, enär det oerhördt billiga utbudet af arbetskraft, som här uppkom genom invandringen af italienskt, polskt och ryskt proletariat på 1880- och 1890-talen och de hygieniskt usla förhållanden, under hvilka dessa på en otroligt låg kulturgrad stående individer lefde, gjorde frågan hastigare brännande där. Detta särskildt därför, att de amerikanska hemarbetarne uteslutande sysselsattes med konfektion och cigarrtillverkning, hvarvid konsumenterna af detta hemarbets alster ropade på sanitärt skydd mot den smittofara inköpet af dessa varor måste medföra. Aktionen för lagstiftning mot hemarbetet ledde under sådana omständigheter redan vid början af 1890-talet till den första lagstiftningen i ämnet (i Massachusetts), hvilken sedermera blifvit förebildlig för alla amerikanska hemarbetslagar.

Äfven i England lyckades man redan vid början af 1890-talet få intresset väckt för lagstiftning mot vissa hemarbetets former, men den blef af delvis ineffektiv art. Där liksom i det öfriga Europa tillhör denna rörelse först detta århundrade, och den kraftigaste impulsen däråt gafs som nämnts genom förut berörda hemarbetsutställningar. Allmänt kom man till den insikten att för att kunna bereda hjälp på detta område måste lagstiftningen anlitas.

Det är ju teoretiskt egentligen oemotsägligt att, då hemarbetet i dess internationellt typiska former intet annat är än en stordrift som framställer samma varor som fabriksindustrien, utan fabrik och ånga eller elektricitet, men med en stor arbetarskara, spridd i hundratals fattigmanshem, så borde egentligen samma skyldigheter som åligga fabriksidkaren äfven vara hemarbetsgifvarens. De arbetare förläggaren sysselsätter borde sålunda genom hans försorg skyddas för arbete i osunda eller yrkesfarliga lokaler, hans arbeterskor skulle ha samma stöd af lag i fråga om arbetstid och barnsängshvila som deras kamrater i fabrikena, barnen skyddas genom samma åldersgräns och maximalarbetstid som de inom industrien sysselsatta minderåriga. Detta så mycket mer som hemarbetet ofta bedrifves i ur hygienisk synpunkt synnerligen otillfredsställande arbetsställen och som hemarbetarens arbetsdag är betungande lång och hans barn understundom utnyttjas till det yttersta för att hjälpa till i arbetet.

Denna bevisföring för en hemarbetarskyddslagstiftnings berättigande får emellertid äfven i praktiken ett starkt stöd. Det är nämligen en iakttagelse, som gjorts af så godt som alla forskare som sysslat med ämnet, att mellan fabriken och hemarbetet består ett sammanhang så till vida, att i samma mån som fabrikslagstiftningen skärpes, särskildt i kapitlen om barn- och kvinnoarbete, i samma grad ökas hemarbetet. Detta sker antingen så, att en del af de arbetare, som genom en ny eller utsträckt skyddsbestämmelse afskedas ur fabriken tjänst för att ersättas af andra (vanligen män mot kvinnor eller minderåriga, äldre mot yngre minderåriga), söka sin tillflykt till hemarbetet, eller så, att de arbetare (i regel kvinnor) som fått sin arbetstid förkortad, ägna fritiden åt hemarbete eller ock slutligen så, att en arbetsgifvare stänger sin fabrik och hädanefter öfverlämnar sin produktion åt hemarbetare.

Alla dessa omständigheter göra en hemarbetarskyddslagstiftning dubbelt berättigad och önskvärd. Då tekniken ännu inom så många yrken, och bland dessa just de för hemarbetet typiska, gör öfvergången från fabrik till hemarbete så lätt möjlig och då hemarbetet till största delen är ett arbete af kvinnor, hvilkas löner kunna pressas och arbetsdag tänjas mer än alla andras, så uppstår en lucka i all arbetarlagstiftning, så länge kapitlet om hemarbete är tomt. Denna lucka, detta felande kapitel har länge gjort vissa delar af arbetarskyddslagstiftningen inom stora arbetsområden till en illusion eller till främjare af en lägre produktionsform på en högres, önskvärdares bekostnad.

Då emellertid svårigheterna för en hemarbetslagstiftnings uppbyggande och genomförande alltid tett sig mycket stora, så har också ofta såsom enda botemedel mot det onda framstått antingen förbud mot hemarbete eller en sådan ombildning af dess organisation, att denna grundades på kooperation eller öfverginge till fabrik.

Hvad kooperationens möjligheter inom hemarbetet beträffar, så torde de icke vara stora. Den kooperativa driften skulle här öfvertaga bestyret med afsättningen

för att på sådant sätt frigöra hemarbetarne från mellanman eller förläggare. Liksom all annan Kooperation har ej heller denna förutsättningar att lyckas inom andra produktionsområden än dem, där konkurrens från fabriken ej hotar, där således antingen sådana varor förfärdigas, som icke alls äro eller kunna bli föremål för fabriksverksamhet, eller ock endast kvalitetsprodukter framställas, hvilka öfverträffa fabriken motsvarande alster genom förfinad teknik och konstskicklighet. Inom det egentliga hemarbetet förekomma tillverkningar af denna art ytterst sparsamt, och därmed har Kooperationen också förlorat större delen af sin betydelse såsom en möjlig utväg ur dess problem.

Andra utsikter möta emellertid förslagen om fabriken såsom ersättare af hemarbetet. Helt visst borde genom ett målmedvetet sträfvande i sådan riktning en afsevärd *inskränkning* af hemarbetet kunna åstadkommas. Ett studium af tyska hemarbetsförhållanden visar nämligen oförtydligt, att hvad som förmår kvarhålla hemarbetet i aflägsna trakter, det är omöjligheten att där anlägga fabriker. Det låter sig påvisas af många exempel att när förbättrade kommunikationer, särskildt byggandet af nya järnvägslinjer, främja tillkomsten af fabriker i trakter, där dessa hittills saknats, minskas hemarbetet i afsevärd grad*). En ekonomisk politik, som sträfvar att draga fram järnvägslinjer genom hemarbetsdistrikt, befördrar sålunda helt visst fabriksdriftens utveckling på hemarbetets bekostnad. I de stora städerna är det de höga tomtprisen och hyrorna, som försvåra uppbyggandet af fabriker och gynna hemarbetet. Här kan endast hjälpas genom en på moderna principer fotad statlig eller kommunal jordpolitik, som bereder storindustrien möjlighet att hålla sig kvar och utvecklas inom storstädernas område**).

Reformåtgärder af denna art beröra emellertid statens positiva sociala lagstiftning i ringa grad. Den enklaste lagåtgärd, som föreslagits under diskussionen af hemarbetslagstiftningens problem, är den som går ut på ett klart förbud för allt hemarbete. Den tanken uppstår ständigt på nytt igen, ena gången hos socialdemokraterna, en andra gång hos den teoretiska socialpolitiken, en tredje hos fabrikanterna, en fjärde hos fabriksarbetarne. Socialisterna, därför att de vilja tillintetgöra en produktionsform, som omöjliggör all socialisering inom stora grupper af arbetarvärlden, socialpolitiken-teoretikern, därför att han till sist icke tror på

*) Dylika exempel äro från Tyskland särskildt den sachsiska delen af Erzgebirge, där numera ett vidt förgrenadt järnvägsnät gjort slut på ett tidigare under de eländigaste former bedrifvet hemarbete, hvars arbetskrafter nu på ett eller annat sätt — direkt eller indirekt — tagits i anspråk af de talrika fabriker i denna trakt; från Sverige föreligger ett motsvarande exempel från Boråstrakten, där väfverifabriker allt mer inskränkt hemväfveriet.

***) En fabrikant i Oberlausitz, ägare af en fabrik för tillverkning af underkjolar, en industri som i Berlin så godt som helt och hållet är hemarbete, berättade, att kostnaderna för fabriksfastigheten belöpte sig där den nu vore till 2,000 mark per år — i Berlin skulle samma byggnad springa upp till årligen 24,000 mark.

utsikterna att här kunna reformera, fabrikanter och därför fabriksarbetare, att de ha att utstå trycket af hemarbetets hårda konkurrens om löner och pris.

Det gifves sannolikt fall där hemarbetet bedrifves under sådana omständigheter, att ett förbud vore berättigadt. Detta gäller särskildt all den tillverkning af närings- och nyttningsmedel, som särskildt i Tyskland och troligen äfven i Frankrike faller inom hemarbetets sfär. Det är möjligt att den sanitära inspektionen här aldrig kan bli sådan att den ur konsumenternas synpunkt kan göra vissa delar af detta hemarbete försvarligt.

Men frågan om ett förbuds berättigande träder tillbaka inför spörsmålet om dess tekniska utförbarhet. *Kan* hemarbetet förbjudas? Skulle en enstaka hemarbetsgren stängas genom lag, så blefve tills vidare den enda följden däraf troligen den, att en stor del af hemarbetarne inom den förbjudna industrien sökte sin tillflykt inom en annan hemindustri. Ty visserligen borde, om tekniken tillåter, den produktion, som hittills varit förlagd till hemarbetet, efter förbudet helt eller delvis kunna öfverföras till fabriksdrift. Men fabriken kan icke sysselsätta alla hemarbetets krafter, den kan icke rycka till sig befolkningen i undangömda trakter eller alla de svaga och gamla arbetare, som bilda hemarbetets stora skara af hjälpkrafter. Alla dessa skulle genom ett dylikt förbud blott jagas från ett yrke till ett annat inom hemarbetets område. Utsträcker man åter förbudet så, att det gäller allt hemarbete, framträder än tydligare, hur svårt en dylik bestämmelse kunde genomföras*). I Berlin beräknas antalet hemarbeterskor till 150,000. Förbud deras hemarbete och de hemfalla i stora skaror antingen till prostitutionen eller till fattigvården. Fabrikena, hvilkas egen tillkomstmöjlighet som nämnts är kringskuren, kunna icke upptaga mer än ett begränsadt antal, kvantitativt och kvalitativt, af dessa arbetslösa. Förbjuder man sålunda hemarbetet, så skapar man en stor klass af fattiga, hvilka alltjämt kunna arbeta, men som icke få det, vare sig hemma eller i fabrikena, de hänvisas till den offentliga eller enskilda välgörenheten och beröfvas möjligheten till regelbunden verksamhet — en dylik socialpolitik skulle således vara icke blott en dålig finanspolitik, utan ock en klen främjare af den befolkningsgrupps intressen, hvars bästa dess verksamhet sträfvar eller borde sträfva att stödja**).

*) Jfr tyska riksdagens protokoll, 1908, 2 mars: *Naumann's* tal till tobaksförordningsförslaget.

***) Till hvilka lyckliga konsekvenser ett följdriktigt *statsunderstödjande* af en hemindustri kan leda blef förf. i tillfälle att erfara i Österrike. En kort redogörelse därför torde här vara på sin plats.

Mer än annorstädes i världen är för stora delar af det österrikiska folket hemindustrien en hufvudnäring. Det beror på ekonomiska, geografiska och etnografiska omständigheter, som icke här kunna närmare klargöras. En af de sedan gammalt mest betydande bland de af kvinnor bedrifna hemindustrierna är *spetstillverkningen*. Dess hufvuddistrikt var och är Böhmen. Här funnos redan under 16- och 1700-talen grundade fackskolor för spetsarbeten, hvilka småningom erhöles statsunderstöd. I slutet af 1800-talet bildades nu dessutom rena statsanstalter för samma ändamål. Emellertid hade alla dessa

Den enda väg, på hvilken socialpolitiken i detta fall torde böra slå in, är den som leder fram till en allt fastare knuten *laglig reglering af hemarbetet*. Det är det enda medel, genom hvilket här kan effektivt hjälpas. Vidare är det den metod, som på det mest organiska sättet skall kunna småningom inskränka hem-

skolor att kämpa med stora svårigheter, särskildt därför att de icke lyckades ordna försäljningen af sina alster på ett för industriens utveckling lyckligt sätt. Antingen sålde hvarje skola sin årsproduktion till bestämd köpman mot visst ackordspris, hvarigenom vidt olika betalning levererades för samma vara i olika trakter. Eller ock bedref skolan själf detaljförsäljning af sina produkter, hvarvid man, för att tillfredsställa publikens smak, måste försumma tillverkningen af en stor del af de spetsar som betecknade en hög teknisk ståndpunkt, hvadan sålunda en viktig sida af hela industrien löpte fara att alldeles falla i glömska. Det visade sig tydligt efter världsutställningen i Paris 1900, då det var mycket svårt att få några obetydliga order efter af mönsterriterskor utförda, särskildt fina spetsmönster tillverkade i fackskolorna.

Då bildades i Wien en privat »förening till främjande af spetsindustrien i Österrike», hvarjämte hela skolverksamheten koncentrerades genom att i huvudstaden inrätta »centralspetskursen», som närmast skulle verka för ett planmässigt utbildande af lärarinnor för fackskolorna. Sedan på detta sätt ett allmännt intresse blifvit väckt för denna fråga, gick man snart vidare. Förhållandena i spetsarbetsdistrikten undersöktes och befunnos ofta synnerligen usla i ekonomiskt och kulturellt hänseende, så att man ansåg sig äfven härvid ha anledning att ingripa reformerande. Staten tog tillsammans med ofvannämnda förening ärendet om hand med stort intresse. De flesta skolor, som ännu voro privata företag, gjordes till offentliga, undervisningen leddes i sådan riktning, att man sökte bibringa arbeterskan icke blott vetande i spetstillverkning, utan äfven i ekonomiska ting, i hygien, i hembygds-kunskap o. s. v. Vid sidan af detta hänsynstagande till folkpedagogiska synpunkter gick ett sträfvande att uppbygga produktionen på mer eller mindre kollektivistisk grundval, genom centralisering af materialinköpen, af orderfördelningen och af försäljningen.

I sin nuvarande organisation omfattar denna rörelse dels de s. k. filialanstalterna, dels »expositurer för modeteknik», dels ock en centralanstalt, *alltsammans statsinstitutioner*. De förstnämnda äro de egentliga fackskolorna, yrkeskurserna (för närvarande 43 till antalet), där flickor som ännu gå kvar i folkskolan få lära sig att knyppla, sy eller virka spetsar eller där mera försigkomna kunna få fortsatt utbildning eller där spetsarbeterskor blott hämta beställningar. Eleverna få sitt arbetsmaterial gratis, de öfriga till själfkostnadspris. Alla arbetsorder förmedlas af centralanstalten, lönerna utbetalas pr vecka, i fall af behof oftare, hvarjämte särskildt understöd kan beviljas goda elever.

Expositurerna ha till ändamål att utbreda industrien i sådana trakter där den hittills ej förekommit. Det sker genom ett slags vandringsundervisning, hvarvid förnämligast kunskap i tillverkningen af på världsmarknaden moderna spetsarbeten (filet, soutache) meddelas. Dylika kurser, som eljes äro organiserade på samma sätt som de öfriga, finnas för närvarande till ett antal af 50 i alla trakter af riket. I eller genom alla dessa statsanstalter sysselsätas tillsammans omkring 15,000 elever och arbeterskor, representerande en årsproduktion af närmare 2 miljoner österrikiska kronor. Alla i hela riket sysselsatta spetsarbeterskor beräknas till 60,000 med en årsproduktion af 6 miljoner kronor.

Centralanstalten är den kraft, som sammanhåller det hela. Här utbildas lärarpersonalen, här ledes försäljningen såväl inom landet som på utlandet (tre afdelningar: de transmarina länderna, England samt kontinenten med orienten) enligt strängt kommersiella grunder, och här tecknas mönster, kalkyleras pris och löner, ledes tillverkningen och fördelas ordena.

arbetet *) och därpå göra en produktionsgren, för hvilken icke eländet längre är det karakteristiska särmerket. Ett under sunna former bedrivet hemarbete betyder ett plus i folkhälsa och folkvälstånd, som snarare bör öfver- än underskattas. De människors förhållanden, som det genom ett lagstiftningsarbete af denna art gäller att reglera och att genom regleringen förbättra, tillhöra de befolkningslager, som mindre än alla andra själf förstå att ropa på det allmännas bistånd, men som ha ett mera trängande behof därpå än de flesta. I djupaste och påtagligaste mening gäller det här, att de som lagstifta stå gent emot dem, till hvilkas fromma det lagstiftas, såsom människor i lyckligare förhållanden gentemot människor, för hvilka lifvet rymmes i de båda begreppen: arbete och nöd.

Resultatet af detta utomordentligt konsekvent genomförda, i sitt slag alldeles enastående försök att socialisera en hemindustri har redan visat sig. De arbeterskor som på ett eller annat sätt äro anslutna till kurserna — en alldeles ny kategori af statstjänstemän — förtjäna nu omkring 10 procent mer än förr, hvarjämte de under år då försäljningen lämnat särskildt goda resultat fått ett extra tillskott, en premie, utbetalad kvartalsvis.

*) Af samtal, som förf. haft med ett flertal utländska och inhemska konfektionärer, synes framgå att resultatet af en lagstiftning angående hemarbetet där anses i första hand skola bli att en hel del affärsmän, som kunna existera såsom hemarbetsgifvare endast på grund af det för sådan drift erforderliga ringa kapitalet, genom en effektiv lagstiftning skulle tvingas ut ur hemarbetet. Därigenom skulle detta kunna reserveras åt de kapitalstarka, anständiga firmorna, hvilka vore i stånd att höja lönerna. Denna konklusion förefaller icke så alldeles öfvertygande, ty de »stora» firmorna betala mångenstädes nu de lägsta lönerna af alla. I Berlin var man såväl bland arbetsgifvare som arbetare inom konfektionen mycket intresserad af införandet af motorisk drift (elektricitet, vattenturbiner att drivas af vattenledningen) för symaskinerna och hade redan ernått mycket goda resultat därmed: vida större arbetsmängd och *högre arbetsförtjänst*.

B.

Hemarbetslagstiftning i utlandet.

I.

Förefintliga lagar och lagförslag angående hemarbete.

De länder, som inom ramen af sin lagstiftning upptagit lagar eller stadganden angående hemarbetet, äro tillsviðare ej många. Ej heller bära dessa lagbestämmelser någon enhetlig prägel om man jämför de olika ländernas lagar sins emellan. Det synes tydligt att hvarje land här vandrat sina egna vägar och byggt på den grund som gifvits dels af strukturen hos dess öfriga sociala lagstiftning, dels ock af de särskilda former under hvilka hemarbetet utvecklats i det egna landet. Likväl skall man vid en mer ingående granskning af hithörande författningar finna, att de i vissa fall erbjuda jämförelsepunkter af belysande art och att vissa, om ock få grupper af bestämmelser i en eller annan form återfinnas i alla lagar af ifrågasvarande art.

Skulle man försöka att göra en första gruppering af dessa lagar *) sins emellan, så skulle man måhända kunna särskilja tre slag af lagar. Det första skulle vara de själfständiga hemarbetslagarna, hvilka karakteriseras däraf, att de utgöras af i en särskild lag eller i ett särskildt kapitel inom en lag sammanförda bestämmelser rörande hemarbetet eller vissa dess delar. Till denna afdelning skulle då räknas de lagar som i ämnet förekomma i den *nordamerikanska unionens stater* samt i provinsen *Ontario* i Kanada.

Det andra slaget lagar enligt denna indelning komme att representeras af *tilläggslagarne*, hvilka utgöras af de tilläggsbestämmelser till äldre lagar, hvilka utsträcka giltighetsområdet af vissa dessas stadganden till att äfven omfatta hem-

*) I det följande användes »lag» att beteckna såväl lag som andra författningar.

arbetet eller ock supplerera vissa paragrafer med särskilda bestämmelser rörande detta. Till denna klass höra *Englands* och *Tysklands* lagbestämmelser på hithörande område.

En tredje och sista grupp skulle slutligen intagas af de *fabrikslagar*, hvilkas ordalydelse tillåter deras tillämpning på hemarbetet likafullt som på andra grenar af industrien. Af detta slag äro de *australiska staternas* här ifrågakommande författningar, ehuru där äfven förekomma lagar af den andra gruppen.

I andra länder än de nu nämnda finnas i gällande rätt inga bestämmelser, som äga tillämpning på hemarbetet.

Däremot föreligga för närvarande flere *lagförslag* som taga befattning med förevarande ämne. I *Österrike* framlades under slutet af 1907 ett regeringsförslag enligt den första gruppens typ. År 1906 framkom äfven i den tyska riksdagen från de *tyska socialdemokraterna* ett förslag af samma yttre art. Till den andra gruppens typ höra det af *tyska förbundsrådet* 1907 framlagda förslaget samt ett par inom *Englands* parlament såsom motioner af enskilda ledamöter nyssnämnda års väckta förslag: sir *Charles Dilke's* och *Toulmins* samt *Mac Donalds*. Raden af förslag afslutas med *Hitse-Heylmotionen* *), i tyska riksdagen 1907, som framställer begäran om en lagändring för införande af i en viss angifven riktning gående bestämmelser rörande hemarbetet.

II.

Registrering.

a) Dess omfattning.

I.

Vid ingångsdörren till hela detta lagstiftningskapitel står krafvet på en åtgärd, som i och för sig *icke* behöfver vara af större betydelse för hvarken arbetsgifvare eller arbetare, men utan hvilken alla öfriga lagbestämmelser på hithörande område göras utförbara. Det är *registreringen*.

Principen för denna är, att hvar och en som sysselsätter personer med arbete af viss angifven art i afsikt att vidare förarbeta eller föryttra alstren af detta arbete — vare sig en lön blifvit utfäst för dess utförande eller att inköp af den färdiga eller halffärdiga varan utlofvats — åläggas att föra en förteckning öfver alla på dylikt sätt använda arbetare.

*) Framlagd af riksdagsmännen dr *Hitse* och frih. von *Heyl* jämte 25 representanter från centern, nationalliberalerna, de tyskkonservative, rikspartiet, frisinnade föreningen, ekonomiska föreningen, polackerna och Elsass-Lothringarne med instämmanden af 65 representanter ur samma partier.

Först uppstår då här frågan, *huruvida frågan i dess helhet eller blott vissa dess grenar skola göras till föremål för registrering*. Båda åsikterna finnas företedda i teorien och praktiken, men, som det vill synas, har i den diskussion, som härom förts, hufvudsynpunkten icke klart nog betonats. Man måste nämligen icke förglömma, att man i och med registreringen endast öppnar möjligheterna för vissa lagbestämmelsers genomförande på hemarbetets område, att registreringen i och för sig icke innebär vare sig något skydd för arbetaren eller någon restriktion för arbetsgifvaren i hans rätt att utöfva sin näring. Man må hysa hvilka åsikter som helst om lämpligheten af vissa skyddsbestämmelsers införande antingen för hemarbetet i dess helhet eller för vissa grenar däraf, så framstår likväl betydelsen af att genom en välordnad registrering erhålla visshet om hvar och af hvilka hemarbete bedrifves såsom en åtgärd hvilken kan hållas utanför denna diskussion. Det är troligen en sanning af för flertalet europeiska länder påtaglig giltighet, att man vid en lagstiftning angående hemarbete står inför en otalig mängd af frågor just rörande enskildheter, där det gäller stora skaror af arbetares lika väl som arbetsgifvares vara eller icke vara, där vidare ett vidt utbredt konsumtionsintresse och den allmänna hygienien stå på spel och där det sålunda *kan* vara lika farligt med en skematisk lag, hvilken påtrycker hemarbetets alla olika områden samma schablon, som med den åskådning, som tycker att allt är bra som det är och som handlar därefter. Det är troligt att man just med hänsyn härtill i vissa länder måste tänka på att differentiera vissa särskilda skyddsbestämmelser efter olika delar af hemarbetets stora fält. *) Men intet af denna argumentering motsäger nyttan eller behöfligheten af en åtgärd, som icke afser annat än att konstatera, hur stort detta fält är, hvar gränserna mellan de olika ägorna gå fram och hvilka de äro, som här taga och gifva arbete.

2.

Det är endast den australiska lagstiftningen, som under vissa förutsättningar gjort allt hemarbete registreringsskyldigt, men denna åtgärd sammanhänger i detta fall utan tvifvel med den omständigheten, att de australiska lagarna — Victoria, Nya Zeeland — sträfvat att så vidt möjligt inbegripa allt slag af lönearbete under gemensamma bestämmelser och att bygga upp hela arbetarskyddslagstiftningen efter den principen, att ingen arbetargrupp får uteglömmas eller utestängas. **) Likväl

*) Denna synpunkt, nödvändigheten af skyddslagstiftningens differentiering, har vältaligt förfäktats af en bland hemarbetsskyddets främste förespråkare inom den tyska socialpolitiska litteraturen, prof. dr E. Francke (jfr t. ex. *Sociale Praxis* 1906, n:o 22). Han har vunnit understöd bl. a. äfven hos chefen för Badens yrkesinspektion, dr Karl Bittmann, hvilken ledt den ypperliga undersökningen af hemarbetet i Baden.

**) Att detta i vissa fall — landtarbetarne! — icke lyckats ens i Australien anmärkes här endast i förbigående.

gälla de australiska lagstadgandena icke förutsättningslöst allt hemarbete såsom man i allmänhet ser angifvas.

Nya Zeelands lag den 8 november 1901, hvilken är en kodifikation af tidigare speciallagar angående fabriker, definierar som bekant sitt begrepp fabrik (»factory») såsom »hvarje byggnad, lokal eller plats där två eller flera personer direkt eller indirekt sysselsätts med att förrätta yrkesmässigt arbete eller med att bereda eller förfärdiga varor för handel eller afsalu». På detta sätt skulle sålunda alla de fall, där minst två personer samtidigt äro sysselsatta med hemarbete under samma tak fås med under lagens domvärjo. Emellertid torde lagens mening, såsom af öfriga bestämmelser framgår, vara att de två hemarbetarne sysselsätts i samma rum för samma arbetsgifvares räkning. Men i alla sådana fall åligger det denne sistnämnde att, innan lokalen eller rummet användes i antydt syfte, hos yrkesinspektionen uppgifva: a) lokalens namn och läge; b) arten af det arbete, som där skall bedrivas; c) högsta antalet personer som där skola sysselsättas; d) arbetsgifvarens fullständiga namn; e) företagets namn, såvida sådant gifves; samt f) öfriga meddelanden, som kunna föreskrifvas.

Nya Zeelands lagstiftare hade emellertid troligen icke tänkt att de med dessa bestämmelser skulle kunna drabba hemarbetet tillräckligt effektivt. Därför innehåller samma lag särskilda stadganden rörande detta, men dessa gälla icke hvarje slag af hemarbete, utan endast *sådant, vid hvilket material af textilt ursprung kommer till användning*. Under den särskilda rubriken »Sweating in Factories» heter det nämligen i 28 § af nämnda lag, att, när fabriksägare lämnar ut eller låter utlämna arbete af något slag »in connection with textile or shoddy material» att utföras af en person annorstädes än i fabriken, så skall fabrikanten *föra en lista*, angifvande a) hvarje sådan persons fullständiga namn och adress jämte läget af hans arbetsplats; b) mängden och arten af det arbete denna person utför; samt c) arten och storleken af den ersättning, som betalas för ifrågavarande arbete. Till dessa bestämmelser göras i följande paragraf det synnerligen viktiga tillägget, att samma föreskrifter gälla för hvarje handlande, engrossist, butiksinnehafvare, agent eller styckmästare (»every merchant, wholesale dealer, shopkeeper, agent or distributor»), således för hvarje förläggare, som på samma sätt lämnar ut väfnader eller garner (samma textbeteckning som i föregående paragraf) för bearbetning.

Victorias hithörande lagbestämmelser, sammanförda i lagarna den 6 oktober och 12 december 1905, äro af i hufvudsak samma lydelse som Nya Zeelands. Några olikheter finnas dock. Så definierar Victoria sitt fabriksbegrepp som en lokal med minst *fyra* arbetare i stället för Nya Zeelands två, hvarigenom hemarbetet än mer sällan kan komma att falla under det förstnämnda landets allmänna bestämmelser för fabriker. I stället är i Victoria den paragrafen bredare formulerad, som åligger *fabriksägare* skyldighet att föra lista öfver utom fabriken sysselsatta arbetare, i det att denna föreskrift här gäller utlämnande af allt sådant arbete, *utan*

hänsyn till dess art. Däremot inskränkes, i ringa konsekvens härmed, jämställdheten i detta fall mellan fabriksägare och förläggare, i det att nyssnämnda skyldighet endast ålägges sådan icke-fabriksägare, som lämnar ut material för att genom hemarbete förarbetas till *beklädnadspersedlar* (»clothing or wearing apparel») hvarti enligt uttryckligt stadgande äfven inbegripes skodon (»boots and shoes»).

Victorias bestämmelser om hemarbetarnes själfanmälning skola senare beröras.

Hvad den australiska kontinentens öfriga stater beträffar, så äro deras lagar i allmänhet mer eller mindre trogna kopior af endera af de ofvan anförda staternas lagstiftning. Detta gäller ifråga om bestämmelser rörande hemarbetet i såväl *Nya Syd-Wales* och *Queensland* (lagar resp. den 16 november och 21 december 1896) som *Väst-Australien* (lag den 16 januari 1904).

Syd-Australien går däremot längre än alla andra australiska stater i här berörda hänseende. I en fabrikslag (tilläggsdag) den 5 december 1900 stadgas nämligen här att hvarje fabriksägare äfvensom hvarje *förläggare* skall föra en lista öfver de hemarbetare han sysselsätter, hvarvid äfven bör angifvas art och mängd af deras arbete samt den ersättning som betalas därför.

De *Nordamerikanska staterna* äfvensom *Ontario* i Kanada, hvilkas hemarbetslagstiftning visar en stor inbördes öfverensstämmelse, ha alla inskränkt registreringen till att gälla *endast vissa områden* af hemarbetet. Dessa lagar rikta sig så godt som allesammans mot cigarrfabrikationens och främst beklädnadsvaruindustriens, den s. k. konfektionens bedrivande som hemarbete, enär på grund af säregna omständigheter, hvarom närmare på annat ställe i denna skrift, fruktansvärda missförhållanden uppstått inom denna yrkesgren. I öfverensstämmelse med det engelsk-amerikanska lagtextsystemet förekommer i hvarje lag en noggrann förteckning öfver de slag af hemarbete, som äro underkastade lagens bestämmelser. Den typiska listan kan hämtas ur New-Yorks lag, sådan denna affattades den 1 april 1899 (§ 101). Den återfinnes med blott obetydliga modifikationer i alla de öfriga lagarna och lyder sålunda: »förfärdigande, ändring, förbättring eller lagning af *herrockar, västar, byxor, kortbyxor, öfverdragskläder, öfverrockar, hattar, kappor, hängslen, jerseys, blusar, kostymer, klädningslif, skärp, underkläder, balsåukar, fällar, pälsverk, skjortor, kjolar, paraplyer, parasoller, penningbörser, fjädrar, konstgjorda blommor, cigarretter och cigarrer*». De förläggare, som på något sätt lämna ut dylikt arbete eller material därtill, åläggas att föra ett register öfver alla de personer, som motta dylikt arbete till utförande eller med hvilka en sådan öfverenskommelse träffats. Så föreskrifves i följande staters lagar: *New-York*, *Maryland* (lag den 27 mars 1902), *Pennsylvanien* (lag den 11 maj 1901), *Ohio* (lag den 27 april 1896), *Michigan* (lag den 13 maj 1901), *Wisconsin* (lag z. 239 år 1901), *Illinois* (lag den 17 juni 1893), *Missouri* (lag den 2 juni 1899), *Ontario* (lag den 30 april 1900), *Massachusetts* (lag den 21 november 1901).

På samma sätt som Nordamerika har äfven *England* i sin hithörande lag en utförlig förteckning öfver de delar af hemarbetet som böra registreras. I dess fabrikslag af 1901, § 107, gifves bemyndigande för »the Secretary of State» att genom särskilda förordningar närmare beteckna de yrken som åläggas registreringsplikt. Sådana förordningar ha utfärdats den 11 december 1901, den 14 juli 1902, den 15 augusti 1905, hvilka för närvarande ersatts genom en sista förordning den 23 maj 1907. Enligt denna skall förenämnda stadgande om skyldighet att föra förteckning öfver hemarbetare åligga ägare af fabriker samt af hvarje slags lokal, från hvilken arbete lämnas ut äfvensom alla styckmästare i följande yrken:

- a) förfärdigande, rengöring, tvättning, ändring, garnering, lagning af kläder, äfvensom allt därmed sammanhängande arbete;
- b) förfärdigande, garnering, lappning, förarbetande af spetsar och spetsförhängen;
- c) snickeri-, finsnickeri- och tapetserarearbete;
- d) förfärdigande af elfbensvaror;
- e) förfärdigande af filar;
- f) kalkklippning af fällar;
- g) förfärdigande af ankarlinor och kedjor af järn och stål;
- h) förfärdigande af ankare och draggankare af järn och stål;
- i) förfärdigande af seltyg, såsom ringar, sleifer, spännen, hakar samt alla slags tillbehör;
- j) förfärdigande af läs, klinkor och nycklar;
- k) förfärdigande eller lagning af paraplyer, parasoller, markiser samt delar däraf;
- l) förfärdigande af konstgjorda blommor;
- m) förfärdigande af nät, utom sådana af ståltråd;
- n) förfärdigande af tält;
- o) förfärdigande eller lagning af säckar;
- p) öfverklädande af rackets eller tennisbollar;
- q) förfärdigande af papperspåsar;
- r) förfärdigande af askar eller omslag eller delar däraf, hvilka helt eller delvis bestå af papper, kartong, affäll eller liknande material;
- s) förfärdigande af borstar;
- t) ärtrensning;
- u) sortering af fjädrar;
- v) uppsättande af kartor, inläggande i askar eller paket af knappar, hakar och hyskor, nålar och hårnålar;
- w) förfärdigande af leksaker af tyg;
- x) förfärdigande af korgar;
- y) samt alla med förestående sammanhängande arbeten.

Utan tvifvel föreligger det vid utfärdandet af hvarje sådan förordning ett försök att få med alla de arter af hemarbete, som vid förevarande tidpunkt äro allmänna kända. Någon säkerhet att på detta sätt få med allt hemarbete medför emellertid en dylik metod icke, och de hastigt på hvarandra följande förordningarna, som ständigt utvidgat det skyddade hemarbetets ram, visa också att detta endast temporärt lyckats. Till de lagar, som infört fullt generell registrering, kan Englands lag sålunda icke räknas.

Bland förenämnda *förslag* till hemarbetslagar, som beröra denna sida af problemet, omfattar det *tyska socialdemokratiska partiets* samt *Hitze-Heyl's* krafvet på *allt* hemarbets registrering, under det att det *tyska förbundsrådets* förslag vill öfverlämna åt förbundsrådet att i hvarje fall bestämma, hvilka grenar af hemarbetet skola underkastas registrering, och det *österrikiska* förslaget begränsar listförteckningen och lagen till att gälla tillverkningen af *beklädnadspersedlar*, närmare bestämdt kläder, tvättvaror och skodon («Kleider, Wäsche- und Schuhwarenkonfektion»).

b) Hemarbetsbegreppets definition.

I.

I omedelbart sammanhang med frågan om registreringens omfattning står frågan om hur hemarbetet i lagtexten bör betecknas. I själfva verket torde det vara ett ur formell synpunkt ofantligt svårlöst problem, som här föreligger. Såsom af tidigare anmärkningar framgår, förekommer hemarbetet icke blott inom de mest skilda yrkesgrenar, utan det bedrivs äfven under så olika former, att det kräfves en mycket väl afvägd lagtext för att här inrymma allt som är hemarbete.

Lagstiftaren har i några länder sökt undgå denna svårighet och har, äfven där man äsyftat att få med hela hemarbetets område, tagit sin tillflykt till att uppräknade de yrkesgrenar, som skulle drabbas af lagens bestämmelser. Men oafsedt att detta ofta kan erbjuda en tung formell apparat, såsom Englands *) och de nordamerikanska staternas exempel visar, så har man därmed endast löst problemets ena sida. Den andra återstår, svårigheten nämligen att genom lagens bestämmelser verkligen utom arbetsgifvaren drabba alla de personer, som taga en eller annan befattnings med det från den ursprungliga förläggaren utlämnade arbetet.

Denna svårighet har den *ny-zeeländska* lagstiftningen i en punkt undvikit på ett lika enkelt som radikalt sätt. Den *förbjuder* (lag 1901, § 48) allt mellanhandssystem vid bötesstraff (intill £ 10 för arbetaren och £ 50 för arbetsgifvaren). Ett sådant drabbar nämligen den arbetare, som af arbetsgifvaren mottagit ett arbete

*) Rörande den engelska lagens stadganden se vidare nästa mom.

att utföra i sitt hem, men som i sin tur »lämnar ut arbetet eller en del däraf vidare, direkt eller indirekt, vare sig på ackord eller på annat sätt, eller som utför arbetet eller någon del däraf på annat ställe än i sitt eget hem eller genom andra än egna hjälpkrafter».

Den *nordamerikanska* lagstiftningen, hvilken lagt tyngdpunkten af sina hemarbetslagars effektivitet på ett annat område, såsom af det följande skall framgå, har icke ägnat denna fråga någon särskild uppmärksamhet. *Englands* lag (fabrikslagen 1901, § 107) jämställer uttryckligen mellanmannen (the »contractor») med arbetsgifvaren i skyldigheter.

Men till någon direkt definition af något af dessa tre grundbegrepp: förläggare, mellanman, hemarbetare, ha ingen af dessa lagar nått. En dylik har först försökts i de tyska socialdemokraternas och Österrikes ofvannämnda lagförslag.

2.

Gällande *tysk rikslag* har emellertid i detta hänseende några mycket säregna och lärorika förhållanden att uppvisa, hvilka torde förtjäna att här något närmare belysas.

Hemarbetaren är ett begrepp, efter hvilket man förgäfves skall söka i den tyska allmänna yrkeslagen (Gewerbeordnung) eller i dess försäkringslagstiftning. Likväl har han funnits i äldre upplagor af dessa lagar.

Det nordtyska förbundets yrkeslag förklarar i sin paragraf angående lönskydd (§ 136) att med »arbetare förstås här ock sådana, som utom fabrikslokalerna för fabriksägarna eller för med dem likställda personer förfärdiga de för dessas yrkesutöfning behöfliga hel- eller halfabrikater eller ock försälja sådana till dem utan att bedrifva försäljning af dessa varor till konsumenter såsom ett yrke». Likaså upptog sjukförsäkringslagen i sin ursprungliga affattning (1883) ett särskildt stycke i sin § 2, mom. 1 (angående försäkringspliktiga personer) som talar om »personer hvilka af yrkesidkare sysselsättas utom deras arbetsplats».

I båda dessa fall är det tydligtvis hemarbetaren som afses. Men i den affattning de två nämnda paragraferna nu ha (Gewerbeordn. 1879, § 119 b och Krankenversicherungsnovelle 1892, § 2, mom. 1) har detta begrepp ljudlöst försvunnit: ur den förra genom en annan formulering, ur den senare genom enkel strykning.

I stället har hemarbetaren i gällande tysk rätt och enkannerligen i tysk rättspraxis kommit att figurera bland de självständiga yrkesidkarne, i det man klassificerat honom som »Hausgewerbetreibende». Två vägar stodo nämligen öppna, sedan man icke längre såsom i de nyss anförda äldre lagarna ville behandla honom såsom särskild kategori. Antingen tillhörde hemarbetaren nu lönarbetarklassen såsom »hausindustrieller Gehülfe» och då blef han delaktig af hela arbetarskydds- och för-

säkringslagstiftningen. Eller ock tillhörde han de »själfständiga yrkesidkare», hvarom sjukförsäkringslagen talar under rubriken »Hausindustrie» och åt hvilka invalidförsäkringslagen (1889, § 2, mom. 1) med identisk formulering i öfrigt gifvit namnet »Hausgewerbetreibende», en kategori, som båda lagarne karakterisera såsom den där »i egen arbetslokal sysselsättes på uppdrag och för räkning af andra yrkesidkare med förfärdigande och bearbetande af industrivaror». Dessa »hemyrkesidkare» behandlas af lagen såsom stående utanför de egentliga arbetarnes klass och de åtnjuta med några få och betydelslösa undantag ingen enda af de förmåner som arbetarlagstiftningen sträfvat att förskaffa åt de sistnämnda.

Nu förhåller det sig icke så, att den klass arbetare, som i litteraturen, i pressen och i dagligt tal kallas hemarbetare uttryckligen förklarats vara »hemyrkesidkare» med ofvan nämnda konsekvenser. Tillvägagångssättet har i stället varit negativt. Riksförsäkringsanstalten och apellationsdomstolen ha genom domslut vid upprepade tillfällen (i flere fall *mot* underrätternas utslag) gifvit upphof till en lagtolkning, som inskränkt begreppet hemarbetare till att enligt officiell nomenklatur betyda en fabriks- eller verkstadsarbetare, som af tillfälliga eller öfvergående orsaker kommit att fullgöra arbete i hemmet. (T. ex. en smed, som tidvis hade ondt i en fot och härunder tilläts att med fabriken verktyg arbeta hemma, men som var och förblef fabriksarbetare; en skraddare, som var anställd hos mästaren mot daglön, men fick tillåtelse att arbeta hemma, därför att han inte trifdes att vara tillsammans med öfriga, yngre kamrater i verkstaden.) Detta slags arbetare kallar den tyska lagklokheten »utomhusarbetare» (»Aussenarbeiter») eller »detacherad arbetare». *Blott dessa äro hemarbetare*, alla öfriga, som arbeta för andras räkning i sina egna lokaler — hem — äro själfständiga yrkesidkare, ty själfständigheten — här ligger den afgörande, men ock snedvridande uppfattningen — ligger icke i den ekonomiska utan i den personliga oafhängigheten från arbetsgifvaren.

Det är klart att en dylik rättspraxis ställer begreppen alldeles på hufvudet. Den som känner aldrig så litet till de förhållanden, under hvilka den största delen af alla hemarbetare utföra sitt arbete, måste inse det absurda i en begreppsbestämning, som kan finna någon mening i att kalla dessa ofta de fattigaste bland alla fattiga för själfständiga yrkesidkare. »Det är svårt att förstå», säger dr Bittmann i sitt stora arbete om den badiska hemindustrien, »för den som är van att underordna begrepp under företeelser, ej företeelser under begrepp»^{*)}. Och han tillägger att det vore intressant att veta, hur många af dessa »yrkesidkare», som enligt lag ha anmält sin rörelse till yrkesregistret och hur många som fått böta för underlåtelse härutinnan. ^{**)}

^{*)} a. st. s. 1077.

^{**)} a. st. s. 1077. Jfr till denna framställning af den tyska lagstiftningen, utom *Bittmann*, a. st. ss. 1072—79, t. ex. *Rouff*, La question du travail à domicile en Allemagne, ss. 12 ff.

Detta exempel belyser emellertid på ett öfvertygande sätt, hur viktigt det är att klart formulera lagtexten i detta hänseende. Som tidigare nämnts ha de *tyska socialdemokraterna* försökt detta i sitt lagförslag. I spetsen för hela lagen sätta de följande begreppsbestämning:

»Enligt denna lag äro:

a) hemarbetare (»Heimarbeiter») de personer som äro sysselsatta med yrkesarbete (»gewerblich tätig sind») ensamma eller med familjemedlemmar i sin egen bostad eller i annan arbetslokal (platsarbetare) på uppdrag af företagare eller hemyrkesidkare (»Hausgewerbetreibende») och för deras räkning, äfven om de själfva anskaffa rå- och hjälpmaterial;

b) husarbetare (»Hausarbeiter») de personer, som äro sysselsatta med yrkesarbete på uppdrag af hemyrkesidkare och för deras räkning i deras bostad eller arbetslokal, äfven om de själfva anskaffa rå- och hjälpmaterial;

c) hemyrkesidkare (»Hausgewerbetreibende») de personer som i egen eller annans bostad sysselsätta hemarbetare eller husarbetare på uppdrag af företagare och för deras räkning eller tillfälligtvis för egen räkning.»

Onekligen har här gjorts ett allvarligt försök att, byggande på faktiska förhållanden, åstadkomma en användbar begreppsbestämning. »Hemyrkesidkaren» skall i denna definitionsserie betyda mellanmannen, »husarbetaren» de arbetare denna sysselsätter i sin bostad och »hemarbetare» alla öfriga till gruppen hörande arbetare. Definitionerna äro bättre än de flesta som förekomma i vetenskapen, ty de täcka verkliga företeelser och träffa i hufvudsak hvad man vill träffa: det sociala förhållandet. De äro dessutom klarare än många motsvarande definitioner inom tysk social lagstiftning. Likväl lider denna begreppsbestämning af fel. Sålunda ger t. ex. definitionen af »hemarbetare» ingen skarp begränsning mot de små fabrikanter, som leverera varor själfständigt till affärsmän eller fabriker. Vidare betecknas »husarbetaren» först såsom hjälpkraft åt »hemyrkesidkaren», hvarefter denne betecknas såsom arbetsgifvare åt den förre, hvilket ej är logiskt riktigt. Dessutom har det ej heller lyckats att genom definitionen af »hemyrkesidkaren» skapa någon klar gräns mellan denne och hans arbetare å ena sidan samt ofvannämnda slag af till affärsmän själfständigt säljande fabrikanter och dennes fabriksarbetare å den andra sidan.

Att detta icke lyckats, är emellertid ingalunda märkvärdigt, enär denna gräns i själfva verket är omöjlig att i praktiken upprätthålla. Hvad som däremot klart kan fastställas och som är af afgörande betydelse, men som icke kommit till uttryck i de tyska socialdemokraternas definitionsserie, det är den omständighet som dessutom är gemensam för båda de här behandlade kategorierna — hemarbetaren och mellanmannen — nämligen den ekonomiska afhängigheten af arbetsgifvaren, något som i en definition *måste* betonas åtminstone rörande hemarbetaren för att ställa detta begrepp i dess rätta belysning.

I detta hänseende har man lyckats bättre i den begreppsbestämning, som innehålls i det *österrikiska* lagförslaget. Eljes är detta i klarhet och förmåga att täcka faktiska företeelser underlägset det nyssnämnda tyska. Det skall här endast citeras utan vidare kommentarer, enär dessa skulle fordra ett djupare ingående på säregna österrikiska rättsförhållanden, hvilket utrymmet ej tillåter och af hvilka dessutom inga paralleller för andra länder torde låta härleda sig.

Det österrikiska lagförslaget har sina definitioner i de båda första paragraferna. De lyda in extenso sålunda (hvarvid bör anmärkas att vissa termer äro hardt när öfversättliga):

»§ 1. Industriidkare, («Gewerbetreibende») hvilka vid fabrikation af kläder (mans-, fruntimmers- och barnkläder), af tvätt- och af skovaror eller vid handel med dessa föremål, låta dessa varor förfärdigas genom styckmästare («Stückmeister») eller genom hemarbetare («Heimarbeiter») — hufvudföretagare — skola anmäla detta för vederbörande myndighet Använda de sig vid öfverenskommelser med styckmästare eller hemarbetarne af tredje personers — mellanpersoners — förmedling, så skall äfven detta förhållande jämte mellanpersonens namn och boningsort angifvas

§ 2. Styckmästare enligt denna lag äro de personer, som besitta formell egenskap såsom innehafvare af ifrågavarande fabrikation («Erzeugungsgewerbe»), vare sig de samtidigt arbeta för kunder eller icke eller äro sysselsatta med förfärdigande af kläder, tvätt- eller skovaror på annan plats än inom hufvudföretagarnes fasta fabrikationsorter — hufvudfabriker, filialer eller nederlag («Hauptbetriebsstätten, Zweigetablissemens oder Niederlagen»). Härvid göres ingen skillnad, om styckmästarne själfva helt eller delvis anskaffa rå- och hjälpmaterial, eller erhålla detta mer eller mindre förarbetadt eller oförarbetadt, eller om de använda hjälpkrafter eller icke. Såsom hemarbetare («Heimarbeiter») enligt denna lag gälla de personer, hvilka utan att besitta formell egenskap såsom innehafvare af ifrågavarande fabrikation, äro sysselsatta med förfärdigande af kläder, tvätt- eller skovaror på annan plats än inom sina omedelbara arbetsgifvares fasta fabrikationsorter — hufvudfabriker, filialer eller nederlag — och för arbetsgifvarnes räkning utan främmande hjälpkrafter, vare sig de själfva, helt eller delvis, anskaffa rå- och hjälpmaterial, eller erhålla detta mer eller mindre förarbetadt eller oförarbetadt».

3.

Det framgår utan vidare af här anförda exempel, hur svårt det i själfva verket är att få hemarbetsbegreppet definieradt. Också har man på allvar ifrågasatt huruvida man icke helt och hållet kunde afstå från denna fordran i en hemarbetslag. Liksom man ännu ingenstädes i den sociala lagstiftningen nått till en verklig, allmängiltig definition af begreppen fabrik och handverk, men dessa likväl dagligen

begagnas af hvar och en, så borde man i detta fall äfven kunna förutsätta, att alla ha reda på hvad som menas med hemarbete. *Robert Wilbrandt*, en af de tyska forskare, som mest sysslat med hemarbetets problem, förfäktar ofta denna åsikt och tror att den bästa definition af hemarbetet, till hvilken man någonsin kan komma, är den som göres efter mönster af den gamle sjömannens definition på brigg: »en brigg, det är en brigg, och hvad en brigg är, det vet hvarje människa».

Tillsvidare bör en dylik uppfattning betecknas såsom alltför pessimistisk — det är så få länders lagstiftare, som hittills fått försöka sig på den svåra uppgiften, och dessutom visar den tyska rättsedvänjans ofvan anförda exempel, till hvilka absurda förhållanden tillämpningen af en bristfällig lagtext i detta hänseende kan föra. Det kräfvades att man i lagen säger ifrån hvad som bör menas med hemarbetare, men att man då använder den etiketten på det rätta föremålet.

Det *tyska förbundsrådet* har i sitt förslag kommit in på en annan metod än i de förenämnda förslagen, och har därmed som det vill synas gifvit problemet en delvis tillfredsställande lösning. Det definierar hemarbetare i sin ingångsparagraf på följande sätt:

»Bestämmelserna i efterföljande §§ finna användning på verkstäder («Werkstätten»), där

- 1) arbetsgifvaren uteslutande sysselsätter egna familjemedlemmar, eller
- 2) en eller flera personer förrätta yrkesarbete («gewerbliche Arbeit») utan att sysselsättas af en arbetsgifvare som leder driften på arbetsplatsen.

Förenämnda personer och arbetsgifvare (mom. 1) gälla såsom husarbetare («Hausarbeiter») i efterföljande bestämmelser».

Om i denna definition ordet »verkstäder» får utbytas mot t. ex. »arbetsplatser» och »arbetsgifvare» i mom. 1 mot »arbetare», så har man här i själva verket klart karakteriserat de slag af hemarbetare, som täcka största delen af begreppet. (Mellanmannen och arbetsgifvaren lämnas utanför i denna paragraf, liksom man ej heller försökt bestämma deras begrepp på något annat ställe i förevarande lagförslag.)

Hvad man icke tydligt fått med är det socialdemokratiska förslagets »husarbetare», den *hos* mellanmannen arbetande hemarbetaren. Denne bör emellertid obetingadt få sin plats inom begreppets ram, ty eljest kan hans skyddande genom lag komma att bero af ett mer eller mindre godtyckligt fattadt fabriksbegrepp inom den öfriga skyddslagstiftningen, särskildt af huruvida detta göres beroende af motorisk drift eller ej samt om det begränsas till ett visst fixerat arbetareantal.

För att undgå detta och för att uppställa den möjligast fullständiga och klara definitionen af hemarbetets begrepp synes man böra fasthålla vid följande begränsning af begreppet, som gifvits såsom ledtråd för de vetenskapliga medarbetarne vid hemarbetsutställningen i Frankfurt am Main 1908:

Hemarbete eller hemindustri är det arbete, som utföres af ekonomiskt osjälfständiga producenter i deras egna bostäder eller arbetslokaler eller ock i en mellanmans arbetslokaler för en företagares (fabrikants, förläggares) räkning. Hemarbetet eller hemindustrien skiljer sig från fabriksdriften genom arbetskrafternas decentralisation, från handverket genom producenternas osjälfständighet.

c) *Olika registreringssystem.*

I.

Med afseende på det sätt, på hvilket registreringen är anordnad, förete de särskilda länderna delvis olika system. *Australien* och *Nordamerika* ålägga arbetsgifvarne att föra förteckningar öfver de af dem sysselsatta hemarbetarne, hvilka förteckningar antingen skola hållas tillgängliga vid yrkesinspektörens besök eller ock dessutom på af viss myndighet gjord framställning skola insändas dit i afskrift. I *Ontario* skall listan hängas ut i förläggarens affärslokal. För de australiska förteckningarna gäller vidare, att de icke blott såsom de nordamerikanska skola upptaga namn och adress å hemarbetarne, utan dessutom skola de äfven ange en beskrifning af arbetets art och mängd samt den öfverenskomna ersättningen (jfr de i föregående mom. anförda bestämmelserna i detta hänseende ur den ny-zee-ländska lagen).

Den skyldighet, som sålunda enligt dessa länders lagar åligger arbetsgifvaren att föra *privata register*, har i *England* ytterligare skärpts, i det att där införts *offentliga register*. Englands fabrikslag af 1901 föreskrifver nämligen i § 107 följande:

»Angående i vissa, af statssekreteraren genom förordning närmare angifna yrken sysselsatta personer åligger det ägaren af hvarje fabrik eller verkstad, äfvensom hvarje i dylik rörelse sysselsatt mellanman (contractor*):

a) att föra listor af föreskrifven form och art, upptagande namn och adresser på alla af honom direkt såsom arbetare eller såsom mellanman i fabriken eller verkstadens rörelse på annan plats använda personer, under angifvande af det ställe hvarest han sysselsätter dem;

b) att öfversända afskrifter eller utdrag af dessa listor till yrkesinspektören, när helst denne kan påfordra det; samt

c) att årligen den första februari och den första augusti eller tidigare insända afskrifter af nämnda listor till det distriktsråd, under hvilket fabriken eller verkstaden lyder.

*) Att denna skyldighet genom ett senare moment i samma paragraf (§ 107, mom. 4) utsträcker till att gälla hvarje hemarbetsgifvare och sålunda drabbar såväl fabrikanter som förläggare har tidigare påpekats.

Distriktsrådet äger att pröfva dessa listor och att till vederbörande andra distriktsråd lämna meddelanden rörande de däri upptagna hemarbetares namn och adresser, hvilka falla utanför dess eget område. Af dessa arbetsgifvarnes listor må yrkesinspektören samt hvarje vederbörligen legitimerad tjänsteman inom distriktsrådet taga kännedom . . .»*)

2.

Då *England* tillsvidare är det enda land i Europa, där registrering af hemarbete införts, skall denna här något utförligare behandlas.

Öfverhuset hade i slutet af 1880-talet tillsatt en kommitté för att göra en undersökning af utsvettningssystemet. Dess betänkande**) kom ut 1890. Bland de förslag till reformer, som där förekomma, fästes bl. a. (§ 191) uppmärksamheten på de bestämmelser om registrering af hemarbetare, som då redan under sex år hade varit i kraft i Victoria. Resultatet af detta förslag blef, att i den engelska fabrikslagen af 1891 infördes ett stadgande, som ålade hvarje arbetsgivare i fabrik och verkstad att föra förteckningar öfver de utearbetare («outworkers») som sysselsättas af honom. Dessa listor skulle hållas tillgängliga för inspektion af yrkesinspektören eller den kommunala myndighetens tjänstemän. Genom fabrikslagen af 1895 utsträcktes denna bestämmelse i tvenne hänseenden. Dels stadgades, att afskrifter af listorna två gånger om året skulle sändas till yrkesinspektören, dels att skyldigheten att föra listor skulle utsträckas till innehafvarne af varuhus och butiker, från hvilka hemarbete inom konfektionsbranschen lämnades ut.

Lagen af 1901, den nu gällande, var i det stora hela en kodifikation af äldre lagar. Men rörande hemarbetet medförde den förändrade bestämmelser i tre punkter. Först stadgades, att listorna hädanefter skulle insändas till den kommunala myndigheten (local authority) i stället för till yrkesinspektören, vidare att förstnämnda myndighet vore skyldig granska listorna samt slutligen att listor skulle föras af *alla* personer som lämnade ut hemarbete.

Den engelska lagen ger, såsom tidigare antydts, ingen definition af hemarbete. Den känner egentligen icke begreppet »home work», dess beteckning är »outwork», utearbete, hvarmed menas — hvilket framgår *indirekt* af en jämförande läsning af flera ställen i lagtexten — allt arbete som lämnas ut från vissa uppgifna slag af arbetsplatser (fabriker, verkstäder, handelsaffärer) eller af enskilda förläggare. Därtill kommer sedan som ett tyst korrelat, att detta arbete utföres antingen i arbetarens hem, därest det lämnats direkt till honom, eller ock, i fall det lämnats till en mellanman (contractor), att det af honom lämnas vidare till hemarbetare.

*) I bihanget meddelas formulär till den blankett, som föreskrifvits för dessa listor (s. 396).

**) Report of the Select Committee of the House of Lords on the Sweating System, Ldn 1890.

1901 års lag känner däremot till tvenne andra begrepp, hvilkas felaktiga tolkning föranledt de ofta synliga uppgifterna, att hemarbetet i England skulle stå under fabrikslagens fulla hägn. Det är »domestic factory» och »domestic workshop». Någon skillnad mellan dessa båda begrepp existerar praktiskt icke. De definieras (§ 115) såsom »ett enskildt hus, rum eller ställe, hvilket, churu det begagnas såsom bostad, på grund af det arbete som där förrättas, är en fabrik eller en verkstad, i hvilket ingen mekanisk drifkraft användes och där i arbete sysselsatta personer äro medlemmar af samma familj.» Således afses med denna paragraf de fall, där en själfständig arbetsgifvare — handtverkare, småfabrikant — arbetar i sitt hem och därvid såsom hjälpkrafter använder endast sina egna familjemedlemmar. Med hemarbete i här föreliggande betydelse har detta icke mycket att skaffa.

Däremot har samma lag ett begrepp »workplace», arbetsplats, som icke definieras i texten, men rörande hvars tolkning ett högsta domstolens utslag (Bennett v. Harding) ger en god ledning. I här afsedda mål var det fråga om en stallgård, där droskkuskar brukade tvätta sina åkdon o. d., och denna plats förklarades vara en »arbetsplats» enligt lagens mening, hvarigenom den jämställdes med verkstäder (»workshop») i fråga om de flesta af lagens föreskrifter. Det är med anledning af detta utslag icke otänkbart, att ett rum, i hvilket två eller tre hemarbetare bruka arbeta samtidigt, skulle kunna förklaras för »arbetsplats», därest man finge tillfälle få ett prejudikat äfven för ett sådant fall, hvilket likväl hittills icke skett. En af de jurister, som deltog i behandlingen af förenämnda mål (Channel) förklarade t. o. m., att en »arbetsplats» är ett ställe där arbete utföres ständigt eller utan afbrott (»permanently or perpetually»), hvarigenom ju ett rum, där en ensam arbetare är sysselsatt, skulle bli en »workplace» och således allt hemarbete falla under fabrikslagens viktigaste föreskrifter. Något sådant har visserligen knappast i praktiken ifrågasatts, men de anförda exemplen visa, hur sväfvande gränserna här i själfva verket äro. (Jfr tidigare anmärkningar rörande Tyskland.)

Hvad som i den historiska utvecklingen af den engelska hemarbetslagstiftningen särskildt förtjänar påpekas är dels, hurusom registreringsskyldigheten efter hand utsträckts till att gälla allt vidare kretsar af arbetsgifvare, till dess man slutligen undantagslöst ålagt *alla* dem, som lämna ut hemarbete (inom vissa yrkesgrenar), denna plikt, dels ock att registreringsmyndigheten växlat. Det ligger ju onekligen närmast till hands att härvid använda sig af yrkesinspektionen med dess speciella uppgift att granska allt i ett land förekommande yrkesarbete öfverhufvud. Men erfarenheten visade, att den inspektion det här främst måste bli fråga om var den *hygieniska*. Inspektörernas af lagen stödda verksamhet rörande denna arbetargrupp bestod hufvudsakligen i tillsyn öfver, att arbetsplatsen fyllde vissa minimianspråk i fråga om sanitära förhållanden. Men arbetsplatsen var i detta

fall i regel arbetarens bostad. Inspektionen af bostäder och deras hygien hade emellertid i England sedan länge omhänderhaft af en särskild myndighet, »the sanitary inspection», hvilken sålunda i kraft af hälsovårdsstadgan, »the Public Health Act», redan ägde rätt att i vissa fall inspektera de bostäder dit »the factory inspection» nu också fått tillgång.

Det var för att bringa reda i denna dualism, som kodifikationslagen af 1901 lösgjorde fabriksinspektionen från så godt som allt sysslande med hemarbetet (om undantag härifrån se nedan sid. 380) och i stället lade hela tungan på de lokala myndigheterna, den sanitära inspektionens principaler.

Tyvärri hann hemarbetsinspektionen under fabriksinspektionens spira aldrig utveckla sig till någon betydelse, främst emedan så få grupper af arbetsgifvare och ett så ringa antal yrkesgrenar då ännu hade gjorts registreringskyldiga. Därför saknar man också material för att jämföra de föreskrifna åtgärdernas olika effektivitet under de båda systemen. En analys af förhållandena, sådana som de nu gestalta sig, visar emellertid, att det nuvarande systemets största olägenhet ligger i den bristande enhetligheten i de lokala myndigheternas förvaltning. Det finns många kommuner i England, där hemarbetsregistreringen från myndighetens sida skötes med en mönstergill energi och ett intresse, tack vare hvilka det lyckas att slutligen få kommunens alla eller allra flesta hemarbetare vederbörligen registrerade. Men det finns också kommuner — de äro dessvärre icke så få — hvaras styrelser ägna denna sak en endast lam uppmärksamhet och där till följd häraf stora skaror alltjämt förbli oregistrerade.

Man får någon ledning för bedömande af detta förhållande i följande siffror. Enligt de uppgifter som registreringsmyndigheterna ha att lämna rörande hemarbetarnes antal skulle denna siffra år 1904 ha uppgått till omkring 50,000. (Listornas totalsumma upptar c:a 100,000, hvilket tal bör halvveras, när listorna, såsom tidigare anförts, skola insändas två gånger om året.) År 1901 gjordes i mantalslängderna särskild anteckning om, hvilka bland den mantalsskrifna befolkningen öfver 10 år som arbetade hemma och hvilka som arbetade på någon annan plats än i hemmet. Därvid fick man för dem som voro sysselsatta hemma i under fabrikslagen fallande yrken siffran 450,000 (afrundad), d. v. s. ett nio gånger så högt tal som det man kunnat hämta ur hemarbetsregistren*).

Nu ha visserligen enligt engelsmännens eget medgifvande båda talen felkällor, oafsedt att de beröra olika år. Den viktigaste för hemarbetsregistren är den, att en del arbetsgifvare, trots lagens föreskrift, icke sändt in rapport mer än en gång om året, hvadan totalsiffrans halvverande lämnar ett något för lågt belopp. Felkällorna för mantalssiffran äro synnerligen många, dock är ingen af de i finanslitteraturen synliga af verklig betydelse för att förklara den oerhörda divergens, som här föreligger. En orsak till denna skillnad bör dock helt visst sökas i det

*) Siffrorna gälla ej Storbritannien, blott England och Wales.

förhållandet, att under det att i hemarbetsregistret endast den omedelbara mottagaren af hemarbetsuppdraget figurerar, så förekomma i mantalslängderna dessutom äfven denna arbetares alla familjeanhöriga öfver 10 år. En stor del af svealget mellan siffrorna täckes på detta sätt. Men icke på långt när hela skillnaden. Denna kan endast förklaras med hänvisning till att registersiffran är allt för låg, beroende på otillräckligt antal uppgifter.

Det är emellertid ingalunda obegripligt, att det kan finnas ett stort antal kommuner, som icke ägna något intresse åt sitt värf som registreringsmyndigheter. Ty det värfvet är allt annat än en sinekur.

Inom kommunalstyrelsen är det hälsovårdsnämnden, »the Public Health Department», som fått förevarande kall på sin lott. I dess spets står i större kommuner en läkare, »Medical Officer of Health», och under honom sorterar en mer eller mindre talrik stab af inspektörer. En månad före de båda registreringsterminerna — i februari och augusti — utsändas nu från denna myndighet till alla arbetsgifvare i distriktet, om hvilka man af en eller annan anledning vet att de sysselsätta hemarbetare, påminnelser om deras skyldigheter att insända listor, till hvilka myndigheten medskickar eller tillhandahåller formulär. När listorna sedan inkommit, gäller den första undersökningen, huruvida där förekomma hemarbetare, hvilkas bostäder ligga i ett annat distrikt, en annan kommun. Sådana arbetares namn och adresser måste då omedelbart på särskilda förteckningar öfversändas till motsvarande myndighet inom vederbörande andra distrikt. På samma sätt komma från dessa in listor med adresser och namn, som tillhöra det första distriktet. När på sådant sätt utrönts, hvilka hemarbetare som bo inom distriktet, lägges en matrikel upp öfver dessa, antingen så att hvarje arbetare får sin sida i en registerbok eller ock så att ett kort utställes för hvar och en. Sedan kan inspektionen börja.

Det är sålunda en ej obetydlig arbetsbörda som registreringen lägger på den myndighet, som vill ägna så mycket intresse däråt, att den skall bli annat än en pappersparagraf. Sådana myndigheter förklara sig i allmänhet kunna få in listor från så godt som undantagslöst alla arbetsgifvare inom sitt distrikt*), hvarvid det ej i något fall upptäckts, att en arbetsgifvare skulle ha försummat att uppge någon hemarbetare annat än af uppenbart förbiseende. Men denna registrering fordrar en eller flera tjänstemän (i Londonkommuner om c:a 100,000 innevånare i regel två), hvilka *enbart* syssla med insamling af listor och den därmed förenade bokföringen.

*) Underlåtenheten att insända listor straffas enligt lagen med böter af £ 2 första gången och £ 5 för hvar och en af följande tillfällen. Det är kommunalstyrelsen som har att föra talan rörande dylika förseelser.

Det vill likväl synas som skulle en väsentlig lättnad i denna sistnämnda kunnat nås genom ett konsekvent tillämpande af kortsystemet, något som i London ingenstädes synes vara fallet. Dessutom borde gifvetvis en förändring af lagens föreskrifter åvägabringas genom ministeriell förordning, som ålade arbetsgifvaren att uppdelade sina arbetare efter deras adresser och därefter insända en lista till hvarje distrikt, hvarvid endast inom distriktet boende arbetare därå borde upptagas. På detta sätt ökades arbetsgifvarens arbete visserligen något, men endast i ringa grad i jämförelse med den lättnad, som på sådant sätt skulle åstadkommas i registreringsmyndighetens arbete. (Detta belyses af den i bihanget införda tabellen öfver hemarbetare i sex af Londons största hemarbetsdistrikt. Se s. 398.)

Utom inspektionen, åligger det slutligen registreringsmyndigheten att i den rapport, som årligen måste tillställas öfverinspektören för fabriker, d. v. s. yrkesinspektionens chef, rörande alla med stöd af fabrikslagen inom distriktet under året företagna åtgärder, äfven meddela vissa uppgifter rörande hemarbetet. För vinnande af större enhetlighet i dessa uppgifters uppställning och fullständighet har öfverinspektören fastställt särskilda formulär, enligt hvilka de böra uppgöras i hela riket.

3.

En annan art af offentliga register äro de, som uppkomma genom lagstadgad *själfanmälan af hemarbetare*. Föreskrifter af denna art förekomma i *Victoria's* och *Syd-Australiens* lagar, i båda fallen gemensamt med bestämmelser om skyldighet för arbetsgifvaren att föra egna register. Stadgandet, som i Syd-Australien gäller alla hemarbetets grenar, i Victoria endast konfektionen (incl. skodon) ålägger hemarbetaren att personligen eller skriftligen meddela yrkesinspektionens chef sitt namn och sin adress samt i sedermera förekommande fall en eventuell adressförändring. I Victoria kunde detta meddelande ursprungligen göras i ofrankerad försändelse, därest denna bar viss påteckning, men denna bestämmelse har borttagits i 1905 års lag (§ 23, mom. 1). Paragrafen bär likväl fortfarande följande ej oviktiga tillägg (mom. 2):

»Hvarje på sådant sätt registrerad person är skyldig besvara alla till honom af yrkesinspektören ställda frågor rörande den person, för hvilkens räkning varorna beredas eller tillverkas, samt angående det pris eller den lön som betalas därför, dock må inga dylika frågor ställas till en kvinna eller flicka annat än genom en kvinnlig yrkesinspektör.»

Själfanmälningsplikten har icke upptagits i något af de tidigare anförda hemarbetslagförslagen. (Huru den i vissa fall ersättes genom systemet med tillståndsbevis för bostäder, se nästa kapitel.)

4.

Vid bedömandet af de *olika registreringssystemens lämplighet* torde man böra beakta bland andra följande synpunkter. Hvad först det privata registret beträffar, så torde det knappast vid lagarnas införande ha varit någon nyhet för de affärsmän det här i allmänhet blef fråga om. Hvarje förläggare, som sysselsätter hemarbetare, för nog, lag förutan, en på ett eller annat sätt uppställd förteckning öfver sina arbetares namn och adresser, i de flesta fall troligen ock uppgifter angående till arbetaren lämnade råmaterial, varuorder och betalningsvillkor. Ett påbud om förande af privata listor blir således i allmänhet ingen ny tunga för arbetsgifvaren. Det synes emellertid ingalunda vara olämpligt att bygga vidare på detta system på sådant sätt, att af de privata bli offentliga register. I de fall där man anser sig ha orsak att tvifla på arbetsgifvarens goda vilja att föra fullständiga register, kan stadgandet om dessas offentlighet motiveras med, att en arbetsgifvare troligen snarare ryggjar tillbaka för att till en myndighet gång på gång insända oriktiga uppgifter än han drar sig för att uppvisa ofullständiga listor för en yrkesinspektör, som kanske ej på många år återkommer. Vidare möjliggöres också, genom insändande af dylika förteckningar från många håll till en central ortsmyndighet, för vederbörande inspektör eller annan af ärendet intresserad tjänsteman att öfverblicka hemarbetarens fördelning öfver ett visst distrikt och på sådant sätt lättare kunna anordna sina inspektionsresor. Dessutom, och det bör ej förglömmas, blir härigenom äfven en statistik af hemarbetet på ett helt annat sätt möjliggjord än genom register, som väl hållas tillgängliga rundt landet på arbetsgifvarnes kontorslokaler, men icke sändas ut därifrån till någon plats, där en sammanföring af deras uppgifter är möjlig.

Har man beslutat sig för offentliga register, bör deras offentlighet likväl på intet sätt kringskäras. Det är ej tillräckligt, att de bli tillgängliga endast för de myndigheter och deras representanter, som ha direkt med hemarbetets inspektion att skaffa — de böra få karaktären af fullt offentliga handlingar, öppna för alla och endast skyddade för reproduktion i publikt tryck. På sådant sätt skapas en indirekt kontroll, hvars värde ej är ringa, och därigenom beredes äfven en möjlighet för dem, hvilka sträfva att genom organisation bereda jordmännen för dessa arbetares *egna* arbete för bättre villkor, att skaffa sig kännedom om hvar de finnas.

Till försvar för enbart privat registrering har anförts, att den privata listan i hvarje ögonblick är tillförlitligare — nota bene såvida den föres samvetsgrant — i fråga om adresser och anställda arbetare. Men i detta fall öfverträffar den endast obetydligt den offentliga förteckningen och det är troligt, att denna öfverlägsenhet, praktiskt taget, reduceras till ett minimum, därest denna senare förnyas minst två gånger om året och då alltid vid säsongbrytningen inom den för allt

hemarbete tongifvande beklädnadsindustrien (se Englands exempel). Helt och hållet skulle skillnaden i detta hänseende mellan de båda registerformerna bortfalla, därest man i lagen, såsom de tyska socialdemokraterna föreslagit, införde en bestämmelse om, att alla mellan förnyelseterminerna inträffande förändringar rörande namn och adresser inom tre dagar skulle meddelas registreringsmyndigheten.

Lämpligheten af att i de offentliga registren liksom i de privata enligt den australiska lagstiftningen, förutom namn och adresser, äfven upptaga arbetsart o. d. samt öfverenskommen lön, torde ej vara oomtvistlig. Helt visst skulle skyldigheten att ange lönsatser i uppgifter, som sedermera blefve föremål för en sammanförande bearbetning, kunna bli af största betydelse för möjligheten att ernå likformighet på detta område, där det godtyckliga och tillfälliga spela en afgörande och ödesdiger roll. Dock torde det finnas andra vägar att nå fram till reformer i detta hänseende, och så länge dessa återstå, torde man knappast böra välja ett medel, som från de flesta håll icke utan skäl skall betraktas såsom ett otillbörligt intrång på områden, där det offentliga och dess representanter intet ha att skaffa. Däremot vill det synas, som skulle någon invändning af denna eller annan befogad art ej kunna göras mot ett stadgande om uppgift i registren å hvarje arbetares yrkesspecialitet. För inspektionens arbeten samt för en till praktiska syften användbar statistik skulle åter genom en dylik bestämmelse mycket vara vunnet.

En reform med afseende å ifrågavarande listors förande, som emellertid skulle vara af särskild betydelse, vore tillämpandet af en bestämmelse om, att listorna skulle uppta icke endast de arbetare, till hvilka uppdragen omedelbart utlämnades, utan ock alla dem, som *verkligen härigenom sysselsattes*. Det vore en konsekvent tillämpning af den inledningsvis antydda principen, att det är hvarje arbetsgifvares skyldighet att äga kännedom om, hvilka hans arbetare i själfva verket äro. Detta kan i ett fall som det föreliggande ej ske på annat sätt än därigenom, att hvar och en af de arbetare, med hvilka arbetsgifvaren eller hans ombud träda i personlig beröring vid utdelningen af hemarbetsuppdragen samt mottagandet af de färdiga varorna, äger att uppge hvilka hans medarbetare i hemmet äro. Endast på sådant sätt kan arbetsgifvaren bilda sig någon åsikt om, i hvilket förhållande arbetsmängd och arbetskraft, utbetald lön och använd arbetstid stå till hvarandra. En dylik kännedom borde, synes det, vara af lika stort intresse att äga för den arbetsgifvare, som har sina arbetskrafter spridda under många tak, som för den, hvilken sammanfört dem alla under ett enda. Ur socialpolitisk synpunkt skulle en reform sådan som denna kunna innebära viktiga konsekvenser, ty det är ingalunda osannolikt, att mången hemarbetsgifvare tack vare en laglig föreskrift af angifna art skulle få impulsen till att själfmant införa förbättringar i sina arbetares villkor, om hvilka han eljest haft hvarken skyldighet eller möjlighet att ta någon egentlig kännedom. Om det invändes, att arbetsgifvaren i detta fall ej kan räkna på sannfärdiga uppgifter från arbetarne, så måste det betonas, att den risken för-

minskas i samma mån, som arbetarna lära sig inse, dels att meddelanden af denna art i första rummet gifvas i deras eget intresse, dels ock att uppgifterna komma under inspektionens kontroll*).

Hemarbetarnes själfregistrering genom anmälan till lokal myndighet eller inspektionen har införts i syfte att åstadkomma en kontroll öfver riktigheten af arbetsgifvarnes listor. Det skall icke bestridas, att detta syfte skulle vinnas, därest själfanmälningen undantagslöst iakttoges. Den största svårigheten i denna bestämmelses genomförande ligger emellertid i ovissheten om, att alla hemarbetare erhålla kännedom om den. Att utsikterna i detta hänseende icke äro ljusa visar erfarenheten från England, där en i lagen införd bestämmelse om vissa rättigheter för hemarbetaren i syfte att kunna kontrollera öfverensstämmelsen mellan aftalad och utbetalad lön ännu i år äro tämligen okända bland hemarbetarne själfva, ehuru stadgandet därom varit i kraft i sex år**). Vill man sålunda införa en själfanmälning med anspråk på effektivitet, måste man samtidigt sörja för förutsättningar att *alla* af lagen träffade också känna till den***).

Frågan är emellertid, huruvida denna metod att kontrollera arbetsgifvarnes listor är praktisk eller ens behöflig. Som tidigare nämnts, äro de engelska registreringsmyndigheter, som fatta sin uppgift allvarligt, för sin del öfvertygade om att det i regel lyckas dem att erhålla fullständiga uppgifter från arbetsgifvarne. Visserligen kräfvades härför en vaken inspektion, ett noggrant studium af anmälningarne till handels- och yrkesregistren samt med stöd häraf måhända upprepade påminnelseskrifvelser, men arbetet härmed fyller dock till sist sitt ändamål. Införandet af bestämmelser om själfanmälning skulle öka registreringsmyndighetens arbetstunga i oberäknelig grad, utan att därigenom skulle vinnas en motsvarande trygghet för att man numera kunde lägga upp väsentligt bättre och så godt som ofelbara register.

Dessutom — och denna synpunkt är af principiell innebörd — kan det ifrågasättas, huruvida man icke genom en bestämmelse af här omhandlade art skulle införa en för arbetarskyddslagstiftningen hittills ny grundsats. Arbetarskyddet är enligt gällande uppfattning arbetsgifvarens sak, d. v. s. de därtill hörande åtgärderna ha arbetsgifvaren till subjekt, arbetaren till objekt. Genom att införa själfanmälningsplikt för hemarbetare skulle man träda utanför denna uppfattning, i det att man gjorde arbetaren till både bärare af och föremål för en arbetarskyddsåtgärd. Det kan diskuteras, huruvida en dylik bestämmelse, som sålunda skulle i

*) Badens öfverinspektör, Bittmann, föreslog ett uttalande i angifna riktning vid Intern. föreningens för lagstadgad arbetarskydd kongress i Genève. Dess antagande strandade likväl på de franska delegerades motstånd

***) Närmare härom sid. 380.

***) Om bestämmelser i sådant syfte se sid. 372.

princip jämställa den ekonomiskt osjälfständige arbetaren med hvarje själfständig yrkesidkare, bör godtagas, särskildt som den skulle drabba den i regel sämst ställda och minst oberoende gruppen inom hela arbetarklassen.

5.

De förslag som under den teoretiska och praktiska behandlingen af registreringsfrågan framkommit, äro eljes mycket talrika, men inga af dem ha trängt inom den positiva lagstiftningens ram, ej heller återfinnas de — på ett undantag när — i något nu föreliggande lagförslag.

Af största intresse bland de i detta sammanhang föreslagna åtgärderna äro de, som äsyfta att *på något särskildt sätt beteckna hemarbetarnas bostad*. Det har sagts och icke utan skäl, att om det föreskrefves, att hemarbetsgifvaren icke blott måste uppge hvarje arbetares bostad, utan att den sålunda registrerade hemarbetaren dessutom ålades att med exempelvis en namnplåt af föreskrifven storlek och text förse ytterdörren till sin bostad, så skulle detta bli en kontrollåtgärd, vid hvilken hyresgästerna i ett hus, befolkningen i en trakt skulle nästan automatiskt komma att medverka och som småningom skulle väcka intresset i vida kretsar för att lagens föreskrifter följdes. Åtgärden synes emellertid ha någon framtid endast där, hvarest den hemarbetande befolkningen är någorlunda stationär — i en storstad med från hus till hus flyttande arbetarfamiljer har den icke stora utsikter att fylla sitt syfte.

Ett annat i detta sammanhang framburet förslag, hvilket återfinnes i de tyska socialdemokraternas lagprojekt, går ut på att stadga skyldighet för hvarje hemarbetare att i sin bostad eller för hvarje styckmästare att i sin arbetslokal *hänga upp ett anslag, innehållande lagtext* jämte eventuella särskilda bestämmelser, som utfärdats af yrkes- eller bostadsinspektörer för arbetsplatsen i fråga. Ur förutnämnda kontrollsynpunkt har ett dylikt stadgande, som ju öfverensstämmer med hvad vår minderårighetslag för vissa fall föreskrifver, mindre betydelse än ur rent uppfostrande synpunkt. På ett sådant sätt kan verkligen en lag föras ut bland folket. Hur mycket ha arbetare sådana som dessa — jämför det från England ofvan anförda exemplet! — i allmänhet reda på, när en lag kommit ut, äfven om den direkt har tillämpning på deras förhållanden? Skulle också så af någon tillfällighet ske, att lagen en enstaka gång lästes, så vore därmed icke mycket vunnet, ty förstådd blefve den i alla fall ej. Men bestämmes det, att ett plakat med den tryckta lagtexten — eller bättre: ett af offentlig myndighet verkställt, lättbegripligt *sammandrag* af denna — af arbetsgifvaren skall utlämnas till hvarje hemarbetare, med hvilken han kommer i direkt beröring, och att detta plakat af hemarbetaren eller mellanmannen skall hängas upp på dörren i bostaden och *måste* hänga kvar där, så kan man vara öfvertygad om, att alla hemmets innevånare och många flera

snart ha stafvat igenom det märkvärdiga papperet mångfaldiga gånger och slutligen insett att det är något som rör dem på det närmaste. På det viset inpräntas hvad lagen föreskrifver, på det sättet får till sist hvar och en klart för sig sina skyldigheter och rättigheter. Ingen kan vidare skylla ifrån sig de förra under åberopande af bristande kännedom om deras tillvaro och de senare kunna tillvaratagas icke blott efter yrkesinspektörens ingripande, utan på eget, af välgrundad kunskap, stödt initiativ. I alldeles särskild grad skulle en dylik anordning med spikade lagar underlätta genomförandet af vissa delar af arbetarskyddet inom hemarbetet (se kapitlet därom).

Det skall till sist icke lämnas onämndt, att föreskrifterna om en verkligt effektiv registrering nästan alltid skall väcka stark förstämning inom vissa af de kretsar den berör. Bland arbetsgifvarne, sedan dessa insett det berättigade i arbetarskyddets utsträckande äfven till hemarbetet, måhända mer sällan, oftast endast hos mindre handlande, som blott under brådslande säsong sysselsätta hemarbetare, såsom sömmerskor, modister o. d. Men en högre grad af ovilja skall den kanske möta hos en viss grupp af hemarbetare själfva, nämligen många bland dem, som icke lefva af hemarbete som hufvudförtjänst, utan som gripa till det för att af en eller annan orsak öka sin egen eller sin familjs inkomst. Bland dessa särskildt de kvinnor ur andra samhällslager än arbetarklassens, hvilka icke gärna skulle se den hemligheten bragt inför offentligheten, att de delvis lifnära sig genom hemarbete. Men då såsom tidigare visats, det just är från dessa grupper, hemarbetets *pauvres honteux*, som den mest tillintetgörande konkurrensen om arbetsprisen bjudes, kan man knappast i den omständigheten, att registreringsplikens effektiva genomförande skulle minska dessa arbeterskors antal, se någon beklaglig omständighet.

Tvärtom skulle man af denna anledning i registreringen, hvilken eljest mer har karaktären af en preliminär, organisatorisk lagåtgärd, äfven kunna se en ren skyddsbestämmelse.

III.

Tillståndsbevis och bostadshygien.

I.

Under det att den engelska hemarbetslagstiftningen i sitt nuvarande skick ej innehåller mer än en ingress och några fragment, medan i Australien hemarbetet delvis täckes af eu på bred basis uppbyggd arbetarskyddslagstiftning med några få specialbestämmelser rörande hemarbetet och medan den tyska lagen i detta hän-

seende endast har några få ansatser, så är den *nordamerikanska* hemarbetslagstiftningen ett enhetligt och omfattande lagkapitel.

Den bär sin prägel för sig och skiljer sig från andra länders icke blott genom sin hela och afslutade karaktär utan ock genom sin anda. Den gör ett bestämdt intryck af att ursprungligen ha tillkommit mindre till skydd för arbetaren än till skydd mot honom, mot faran för det allmänna af de sanitärt otillfredsställande förhållanden, under hvilka hemarbetaren tillverkade sina varor. De nordamerikanska hemarbetslagarna synas närmast vara framvuxna ur den köpande publikens räddhåga för hemarbetsalstrens verkliga eller förmenta smittofarlighet. Därför ha de framför allt blifvit uppbyggda såsom *konsumentsskyddslagar*. Men indirekt ha de ock, där deras tillämpning kunnat ske utan öfverdrifter, fast med energi och konsekvens, blifvit goda arbetarskyddslagar.

Man igenkänner genast en nordamerikansk hemarbetslagtext på, att den börjar med att tala om bostäder i stället för om arbetsgifvare eller arbetare. Den grundsats, som genomgår dessa lagar, är nämligen i främsta hand bostadshygienisk. I intet rum i ett hyres- eller bostadshus, så bestämman de vanligen i sin första paragraf, får tillverkning af något slag af beklädnadspersedlar eller af cigarrer ske med mindre förut ett tillståndsbevis erhållits från yrkesinspektionen för familjen eller någon dess medlem att på angifna ställe bedriva sådant arbete. I ansökan för erhållande af detta tillståndsbevis, till hvilken ansökan blanketter utlämnas af yrkesinspektionen, måste lägenheten eller bostaden noga beskrivas efter angifvet formulär, hvarjämte skall uppges antalet af de arbetare och familjemedlemmar, som bo där. Sedan dessa uppgifter aflämnats, besiktigar inspektionen lägenheten och meddelar härefter eventuellt bevis om tillstånd, den s. k. *licensen*. Denna kan dock återkallas när som helst, såvida anledning därtill föreligger. Tillståndsbeviset som anger högsta antalet af de personer som få sysselsättas i de rum beviset afser, skall sättas inom glas och ram och upphängas på lätt synligt ställe. Ingen får utlämna arbete till en person eller familj som icke äger dylikt tillståndsbevis. Undantag göres blott för användande af en skraddare eller sömmerska till en familjs privata bruk. De varor af i lagen berördt slag, som tillverkas utan iakttagande af ofvannämnda bestämmelser, få hvarken säljas eller utbjudas till salu, såvida de icke genom yrkesinspektörens försorg försetts med en vidfästad etikett, minst 4 tum lång, och bärande inskriften *Tenement made* (egentligen hyreshusfabrikat, betyder: sweatingsfabrikat). Denna etikett, skall äfven bäras af varor, som tillverkats enligt lagens föreskrifter, men i en bostad, där sjukdom bevisligen utbrutit under arbetets gång. Yrkesinspektören skall härom omedelbart underrätta vederbörande hälsovårdsmyndighet, som desinficerar varorna och därefter aflägsnar etiketten. Skulle yrkesinspektören finna bestämd anledning föreligga att misstänka smittosam sjukdom i en hemarbetares bostad, skall desinfektion eller möjligen förstöring af varorna omedelbart

ske genom hälsovårdens försorg. Utom förläggare, mellanhänder och hemarbetare göres till sist äfven hyresvärderna eller hans ställföreträdare ansvarig för denna lags rätta efterlefnad, i det att den senare förbjudes uthyra lägenhet i sitt hus för hemarbete af den art lagen berör, såvida icke dess bestämmelser om tillståndsbevis af hyresgästen uppfyllts. Härmed är det hufvudsakliga innehållet af en af de mer typiska af de nordamerikanska hemarbetarlagarne, staten New-Yorks Labour Law af april 1899, §§ 100—105 (in extenso öfversatt i bihanget s. 398) angifvet. Af öfriga staters inom förbundet hithörande lagar är Massachusetts' den bästa*). Den skiljer sig likväl från den förenämnda endast i detaljer, hvilka för här föreliggande undersökning sakna intresse. Resten af nordamerikanska hemarbetslagar äfvensom provinsen Ontario's i Kanada äro mindre fullständiga än dessa båda, men äro alla uppbyggda på samma grundsatser.

I korthet kunna dessa uttryckas så: ingen får bedrifva hemarbete af visst slag utan att ha anhållit om ett tillståndsbevis för en viss person och en viss arbetsplats — denna sistnämnda skall före användandet inspekteras och af denna inspektion beror, om tillståndsbeviset utfärdas, förvägras eller göres beroende af vissa förbättringar rörande arbetsplatsens skick — ingen arbetsgifvare och ingen mellanman får lämna ut hemarbete till personer, som sakna dylikt tillståndsbevis — detta gäller endast så länge inspektionens fordringar uppfyllas och kan af denna återkallas — ständig sundhetsinspektion rörande ifrågavarande arbetsplatser.

2.

Det är utan vidare klart, att denna lagstiftning måste få sken af att vara till närmast för kunderna, för att hindra sådana varors utförande på marknaden, hvilka kunna misstänkas medföra smittfara. Denna är större vid den klass af varor dessa lagar afse — i första hand textilvaror, dessutom cigarrer — än vid hemarbetsalster af de flesta andra slag. Ett slående bevis för att det är denna konsumenternas presumerade smitträdsla, som i hög grad inspirerat lagstiftaren, föreligger i den omständigheten, att sådana bostäder och arbetslokaler äro undantagna från licenstvånget, där varor förfärdigas, hvilka före försäljningen måste tvättas, således t. ex. kragar, manschetter, skjortor o. d. Denna bestämmelse, som införts i New-York-lagen, återfinnes dock ej i alla staternas hithörande lagstadgande.

Men tydligtvis måste dessa bestämmelser äfven vara synnerligen verksamma som en hemarbetskyddslag. Otvifvelaktigt ha de varit ägnade att, såvidt det genom lag är möjligt, gå till botten med en af de allvarligaste sidorna af hela denna

*) Hvilka stater som ha dylika lagar och deras årtal etc., se sid. 336.

fråga, *bostadsproblemet*. Dessa lagar skapa onekligen förutsättningar för goda bostadsförhållanden och liksom de framkallats på grund af de otroligaste missförhållanden af detta slag med deras vådor för den köpande publiken, så ha de efter sin tillkomst icke blott bidragit till att skydda denna, utan äfven till att i viss mån förbättra hemarbetarnes ställning i en af de viktigaste punkterna.

Förutsättningen för att lagstadganden af denna art skola verka i antydd riktning är visserligen här liksom för allt arbetarskydds vidkommande en effektiv inspektion. Af det amerikanska systemets såväl anhängare som vedersakare erkännes och framhålles i allmänhet, att det tarfvar en troligen talrikare stab af inspektörer än något annat system och att därför dess betydelse i praktiken är beroende af vederbörande myndigheters offervillighet i detta hänseende. Men det är icke blott antalet inspektörer som är afgörande, utan ock de principer, framför allt den enhetlighet, med hvilken dessa arbeta hvar för sig och sins emellan. Att en god yrkesinspektion verkligen förmår uträtta något, när den stödes af en lag af den amerikanska typen, visar särskildt Massachussetts exempel, där tack vare en under de sista tio åren målmedvetet fullföljd hemarbetspolitik det lyckats inspektionen att, såvidt man kan döma efter dess berättelser, från nämnda stats hufvudort, Boston, aflägsna det mesta af under sanitärt otillfredsställande former bedrifvet hemarbete. I andra stater åter, däribland New-York, har resultatet icke varit lika lyckligt, utan att det är möjligt att af inspektionernas rapporter komma till klarhet om de verkliga orsakerna. Den väsentligaste för New-Yorks vidkommande är troligen, att tillströmningen af nya hemarbetare där konstant antar så väldiga dimensioner, att det icke står i någon inspektions makt att effektivt kontrollera hela fältet. En annan olägenhet, hvilken liksom den sistnämnda är speciellt amerikansk, är att hvarje stat i detta hänseende ännu har sin lag (flera stater, där hemarbete förekommer, ha tillsvidare ingen lag alls) och sitt sätt att tillämpa den, hvarigenom all enhetlighet omöjliggöres.

Eljes har nog det amerikanska koncessionssystemet äfven vissa immanenta olägenheter. Här skall då först påpekas den i annat sammanhang framhållna svårigheten att bringa lagstadganden sådana som dessa till kännedom bland alla, som tillhöra denna till sammansättning och utbredning ständigt skiftande arbetarskara. Vidare bör ock här upprepas den äfvenledes tidigare framförda reservationen mot att genom införande af tillståndsbevis, för hvilkas anskaffande arbetaren göres ansvarig, låta denne bli bärare af en väsentlig del af lagens tunga. Det är både försvarligt och logiskt, när dessa stadganden betraktas närmast ur konsumentskyddets synpunkt, men det blir ingendera, därest man lägger hufvudvikten vid deras afsedda eller oafsedda samtida syfte, arbetarskyddet.

En af de allvarligaste invändningar, som gjorts mot det amerikanska systemet, är den som tillspetsas i frågan: Sedan en bostad, i hvilken man begärt få utföra hemarbete, af inspektionen utdömts — hvem skall bära tungan af att bostaden

bringas i föreskrifvet skick? Hyresvärden eller hyresgästen? Lagen säger intet härom.*) På den invändningen svaras vanligen först, att det ju står arbetaren fritt att flytta till en annan bostad, som bättre motsvarar inspektionens fordringar. I teorien är den utvägen visserligen lätt funnen, i praktiken skall den visa sig vida svårare att vandra. I de stora städernas fattigkvarter, där den största mängden hemarbetare ha sina bostäder, är visserligen flyttning från ett hus till ett annat snarare en regelbundet återkommande händelse än ett undantag för ett stort flertal af innebyggarne. Men den ena bostaden är den andra lik och en familj skulle på detta sätt kunna få söka länge, innan den hittade en, som inspektionen godkände såsom hemarbetsplats. I alla de fall där det icke lyckats eller där man af olika orsaker icke kan eller får flytta, måste således bostaden undergå någon reparation eller förändring innan hemarbetslicensen kan erhållas. Hvem skall bekosta den? Hyresvärden har måhända intet alltför tvingande intresse till omändringen, enär han fortfarande kan hyra ut våningen som bostad *utan* hemarbete — det är åtminstone icke osannolikt att han kan göra det, ty ett rum som skall begagnas till arbetsplats dag och natt *kan* behöfva annan utrustning än ett som endast skall tjäna som boningsrum**). Resultatet blir således ofta det, att hyresgästen ser sig ställd inför nödvändigheten att föranstalta om den föreskrifna förändringen och bekosta den eller ock flytta. Det förra alternativet låter i de flesta fall som en grym ironi för den som något litet känner till en hemarbetares ekonomi och kan i regel ej ifrågasättas. Det andra alternativet åter är såsom ofvan antydts i många fall lika utsiktslöst. Det återstår endast en tredje utväg, den sista: att upphöra med eller afstå från hemarbetet.

I de fall åter där inspektionen finner, att bostaden är tillfredsställande med afseende på golfvets, väggarnes och takets beskaffenhet och att ventilationen och ljusförhållanden äro drägliga och en licens sålunda beviljas, återstår dock att häri föreskrifva, hur många personer som få arbeta samtidigt i rummet eller rummen. För sådant ändamål har inspektören att rätta sig efter en viss i lagen föreskrifven luftkvantitet per arbetare (se lagtexten i bihanget, s. 398, § 100). En dylik bestämmelse är icke ändamålsenlig, när det gäller att lagstifta för hemarbetande familjer. Till hvilka inadvertenser dess tillämpning måste föra är lätt att visa. En lag föreskrifver $a m^3$, såsom lägsta medgifna luftrymd per arbetare. I ett rum, som håller $2 a m^3$, få således två arbetare samtidigt sysselsättas. En familj bestående af bror och två

*) Det riktiga och konsekventa vore sannolikt att uttryckligen göra hyresvärden ansvarig för iakttagande af vissa föreskrifter rörande beskaffenheten af de rum, som han hyr ut åt hemarbetare. Ett utförligt förslag i sådant syfte förelades det engelska parlamentet år 1891 af Sydney Buxton (No 61, 1891), men satte intet spår i lagstiftningen.

**) Det har häremot anförts att vissa kvarter skulle bebos endast af hemarbetare, hvadan hyresvärdarne skulle vara helt beroende af denna publik. Det finnes emellertid intet påvisbart exempel på ett sådant förhållande — de flesta storstäders hyresstatistik visar i stället en stark underproduktion af fattigmansbostäder.

systrar, hvilka alla sy herrkläder, få således icke arbeta samtidigt i ett rum af sådana dimensioner, hvilket däremot dag och natt får bebos och användas som arbetslokal af en hustru och hennes dotter, som klistra och rulla cigarrer, hennes man som i ett hörn utöfvar sitt hedervärda skomakaryrke — utan licens! — och af makarnas ännu ej till arbetskunnig ålder komna gossar, af hvilka den ena ligger i en slags vagga bredvid modern, medan den andra kryper på golfvet och leker med tobaksaffall.

Nu skall det invändas, att man lätt kan upphäfva dylika oegentligheter genom att bestämma att föreskrifterna angående luftrymd och visst antal personer böra gälla allt *boende* eller vistande i rummen. Men är detta tänkbart — hvar går här gränsen och hur kontrollera dylika bestämmelser? Äfven om det osannolika förutsattes, att det lyckades, så kvarstår i hvarje fall den orimligheten, att ett yrke, där materialet eller dess tillredning förpestar rumsatmosfären, skall i här berörda hänseende likställas med ett arbete, som ej har någon inverkan alls på luften i ett boningsrum.

Af det anförda framgår således, hur ömtåligt hela bostadsinspektionens problem är såsom ett led i hemarbetslagstiftningen och hur lätt bestämmelser af ofvan anförda innebörd kunna bli hart när meningslösa genom för stor generalitet eller ock identiska med ett förbud för allt hemarbete.

3.

Det amerikanska licenssystemet har likväl lockat till *efterbildningar*. De tyska socialdemokraterna ha i sitt förslag med få ändringar, men större koncentration i uttrycket, upptagit föreskrifterna om tillståndsbevis och bostadsinspektion. Ett engelskt förslag, *Mac Donald's**), likaså.

Några olikheter af intresse förekomma likväl mellan förebilden och kopiorna. Det engelska förslaget har sålunda infört möjligheten för en inspektör, som äger kännedom om den bostad, i hvilken en person hos honom anhåller få bedrifva hemarbete, att lämna ett tillståndsbevis ad interim på en månad utan att under denna tid ånyo inspektera bostaden, därest han tidigare godkänt den. Härmed skulle vinnas, att arbetaren ej behöfde vänta på inspektörens besök, utan kunde

*) Detta har ej kunnat anskaffas i original, då det ej föreligger i publikt tryck. Förf:s kännedom om det grundar sig på den utförliga framställning däraf, som förelagsställarens hustru lämnat inför 1907 års engelska hemarbetskommitté. Se »Report from the Select Committee on Home Work», Ldn 1907, ss 211 ff.

Redan år 1895 förelåg i parlamentet ett förslag af liknande innebörd, som likväl afvisades. Numera synas flertalet af engelska socialpolitiker och inspektörer vara mycket litet intresserade af licenssystemet, hvilket de anse skulle bli antingen en formsak eller ock ett hemarbetsförbud af tyngsta och orättvisaste slag.

begynna sitt arbete utan uppskof. Vidare borde enligt förslaget licensen förnyas hvarje sjätte månad, hvarigenom ju en väsentlig ytterligare arbetsbörda skulle läggas på inspektionen. Denna skall bestridas af fabriksinspektörerna, ej af sundhetsinspektionen. Öfverinspektören för fabriker skulle bli en högsta instans, dit hemarbetaren kunde vädja, därest enligt hans åsikt en licens utan tillräckliga skäl förvägrats eller fråntagits honom.

Af dessa nya detaljer synas månadslicensen och vaderätten, det ena en praktisk, det andra en rättvis reform, vara att anbefalla för dem, som vilja utbygga och förfina detta system, hvaremot de öfriga förslagen snarare skulle försämra än förbättra det.

Det tyska förslaget har följande anspråk på rum, där hemarbetare skola få arbeta: »Särskildt måste rummen vara ljusa, torra, lätt kunnna eldas och vädras samt innehålla minst 12 m³ luftrymd för hvarje där sysselsatt person. De få icke användas till sofrum eller kök.» Denna sista bestämmelse, hur förnuftig den än vid ett hastigt påseende kan förefalla, är emellertid liktydig med ett ganska allmänt hemarbetsförbud. Följden af ett dylikt stadgandes genomförande skulle vara att i en lägenhet som endast består af ett rum allt hemarbete göres omöjligt. I en tvårumslägenhet eller en lägenhet om ett rum och kök kan hemarbete bedrivas af en liten familj, som i senare fallet kan sofva i köket. Men i den mån familjen är större, d. v. s. de ekonomiska förhållandena svårare och extra förtjänst genom hemarbete nödvändigare, så måste båda rummen användas som sofrum och då drabbar hemarbetsförbudet o. s. v.

Det uttalas också ganska oförbehållsamt både inom ledande socialpolitiska kretsar och bland riksdagsledamöter af det socialdemokratiska partiet i Tyskland, att detta lagförslag intet annat innebär än ett försök att genom lagstiftning skaffa hemarbetet ur världen. Många af ledamöterna i den engelska hemarbetskommitté, som hade att ägna Mac Donald's förslag den förberedande behandlingen, synas också ha varit af samma åsikt rörande verkan af detta förslag, ehuru dess upphofsman afsett motsatta förhållandet: åstadkommande af det bästa hemarbetskyddet.

Mac Donald ville nämligen uttryckligen med licens-systemet ersätta registreringen, hvilken han ansåg fullkomligt ineffektiv. Utan tvifvel är denna ståndpunkt riktig så tillvida, att de båda systemen göra hvarandra ömsesidigt öfverflödiga ur synpunkten af att skaffa ett tillförlitligt hemarbetareregister. Men då en på tidigare anfördt sätt anordnad offentlig registrering har alla utsikter att resultera i ett sådant register, då den vidare fyller endast denna uppgift, och gör det med en afsevärdt mindre omfattande apparat, synes den vara att föredraga framför det andra systemet med dess stora kraf på den öfvervakande myndigheten och dess i andra hänseenden ovissa konsekvenser.

Man ställer som ingångskapitel till en reformlag, om hvars behöflighet man är öfvertygad, hellre upp ett stadgande, som endast syftar till att reda ut och samla det människomaterial, bland hvilket lagen skall tillämpas, än man bygger upp den på en grundsats, som utan en mycket ömsint tolkning kan göra hela lagen till en stjälpå i stället för hjälpare. Registreringen är en sak, bostadskontrollen en annan. Den förra är, stödd på kloka föreskrifter och ledd med energi och god vilja, ett relativt lätt företag. Att förbättra de fattigaste folklagrens bostäder genom en serie strängt prohibitiva bestämmelser är troligen hvarken klokt eller lätt — här är det andra orsaker, närmast af ekonomisk innebörd, som verka djupare, tystare och dess värre vida mer svåråtkomligt.

4.

Det är emellertid otvifvelaktigt, att den bostadshygieniska synpunkten är för-
tjänt af ett särskildt beaktande i en hemarbetslagstiftning. Den *engelska* lagen har sträfvat att ta tillbörlig hänsyn till dessa fordringar, men utan att låna metod från det amerikanska systemet.

Grundsatsen om det allmännas rätt att kontrollera sådant hemarbete, som bedrivs i »ohälsosamma bostäder», framträdde i England tidigast i 1895 års fabrikslag (§ 5), men bestämmelserna skilde sig då i tvenne punkter från nu gällande stadganden af mötsvarande art. Verkställigheten låg i fabriksinspektionens händer, ej hos den lokala myndigheten som nu, hvarjämte paragrafen var kringskuren på ett sätt, som gjorde den oanvändbar i praktiken. Den viktigaste af dessa inskränkingar var, att det måste visas, att arbetet bedrefs under förhållanden som inneburo en särskild fara icke blott för de där arbetande personernas, utan ock för hela distriktets hälsa. Nu gällande lag (§ 108, år 1901), ger distriktsrådet rättighet att, när hemarbete bedrivs i en bostad eller på en arbetsplats, »som är skadlig eller farlig för de personer som där sysselsätts», meddela arbetsgifvaren detta förhållande och eventuellt förbjuda honom att under en månad därefter dit utlämna vidare arbete.

Den betydelsefulla olikheten mellan innebörden i ett stadgande af denna art och ett af den amerikanska typen är att vägen här går öfver arbetsgifvaren i stället för öfver arbetaren. Här fastslås indirekt den grundsatsen, att det i första hand är arbetsgifvaren, som har att se till, att hans arbetare utföra arbetet under sanitärt tillfredsställande villkor alldeles på samma sätt som fabriksägaren har att sörja för att den fabrik, i hvilken han sysselsätter sina arbetare, uppfyller vissa lagligen gifna föreskrifter. Det konsekventa mellanledet, som likväl saknas i här anförda *engelska* stadgande, vore skyldigheten för arbetsgifvaren att bära kostnaden för den ändring af bostaden, som sätter den i för hans arbetare användbart skick. I praktiken — exemplen äro hämtade från Londons fem största hemarbetsdistrikt — har

det i regel lyckats inspektionen att förmå hyresvärden att företaga den erforderade förbättringen; i intet meddeladt fall har förbudet mot hemarbete tillämpats. Därvid har såväl i det ena som andra fallet den omständigheten kommit inspektionen till hjälp, att lagen icke bundit inspektörens handlande genom skematiska, onyanserbara föreskrifter, utan att denne kunnat lämpa sitt tillvägagångssätt med hänsyn till det individuella fallets förutsättningar. Att man därvid så ofta kunnat förmå hyresvärden till förbättringar beror på att man egentligen *aldrig ställt fordringarna högre än att de bragts i öfverensstämmelse med den allmänna hälsovårdsstadgans och bostadsförordningens föreskrifter*. Däremot har man såvidt möjligt sökt att samtidigt höja hemarbetarnes eget snygghets- och renlighetssinne genom att gifva vanligen synnerligen välbehöfliga föreskrifter rörande ordentlig bäddning, renskurning af golf och vägar o. d.

5.

Det amerikanska systemets ursprungliga syfte — *skydd mot smittosamma sjukdomars spridande genom hemarbetsartiklar* — fylles såsom nämnts väl genom dess för sådant ändamål gifna bestämmelser. Dessa ha utan tvifvel inspirerat äfven andra länders lagstiftare, ty de återfinnas, om ej till form så dock till syfte, i de flesta föreliggande lagar och lagförslag.

I den *engelska* lagen befatta sig §§ 109 och 110 (år 1901) med dessa stadganden. Den förra, som kvarstår från 1895 års lag, förbjöder förfärdigande af beklädnadspersedlar i bostäder, där scharlakansfeber eller mässling förekommer. Förbudet är riktadt mot arbetsgifvaren, som lämnar ut dylikt arbete. Han straffas med böter, så vida han ej kan visa bona fides. Denna bestämmelse var emellertid otillräcklig: den gällde endast två sjukdomar och den gaf inspektionen intet medel att underrätta arbetsgifvaren, när en sjukdom utbrutit. Därför infördes § 110 i 1901 års lag. Denna ger den lokala myndigheten rättighet att, därest någon innevärdare i ett hus, där hemarbete bedrives, insjuknat i någon af de smittosamma sjukdomar, hvilka enligt lag (»Infectuous Diseases Act», 1889, och en rad tilläggs-lagar) skola för myndigheten anmälas, förbjuda att för viss tid något slag af i särskilda förordningar angifvet hemarbete*) utlämnas till i detta hus boende personer. Detta förbud meddelas arbetsgifvaren, som göres ansvarig för dess efterlevande. Dessutom stadgas desinfektion af bostad och varor. Då sedan den eller de insjuknade vanligen omedelbart föras till epidemisjukhus, omfattar förbudet i regel endast en kortare tid.

I ungefärlig öfverensstämmelse med dessa stadganden föreskrifver *Nya Zeelands* tidigare citerade fabrikslag (§ 48):

*) Den sista af dessa förordningar, den 23 maj 1907, upptager samma yrkesgrenar som gälla § 107 (registrering) och § 108 (ohälsosamma bostäder) med undantag af grupperna c), d), e), g), h), i), j), (jfr. sid. 337).

»Det är förbjudet att förfärdiga eller bearbeta varor eller material eller att öfverta dylikt arbete i en fabrik eller ett bostadshus,

a) därest där med ägarens vetskap vistas en med infektions- eller smittosam sjukdom behäftad person; eller

b) sådan person där vistats under loppet af sistförflutna 14 dagar samt fabriken eller bostadshuset och alla däri befintliga föremål och varor icke ha undergått en enligt inspektörens åsikt tillfyllestgörande inspektion.»

Den *australiska* lagstiftningen har eljes så tillvida accepterat den amerikanska licensprincipen, att den för fabriker föreskrifver årlig nyregistrering hvilken ej kan ske utan föregången besiktning. Denna bestämmelse får äfven betydelse för vissa delar af hemarbetet därigenom, att, som tidigare anförts, de australiska lagarnes fabriksbegrepp är så vidsträckt, att hvarje plats, där två (Nya Zeeland) eller fyra (Victoria, Queensland) personer arbeta, inbegripes däri.

Alla i ämnet föreliggande lagförslag ha äfven upptagit bestämmelser till skydd för smittofara. Här skall bland dessa endast citeras de *tyska socialdemokraternas* utförliga formulering af paragrafen. Den lyder in extenso sålunda:

»Därest i en verkstad, ett rum eller därmed sammanhängande lägenhet, där hemarbete bedrivs, personer arbeta eller uppehålla sig, hvilka äro behäftade med smittosam sjukdom, så åligger det innehafvaren af dessa lägenheter att omedelbart därom underrätta inspektionsmyndigheten. Denna skall utan dröjsmål öfvertyga sig om, huruvida med åberopade sjukdom behäftade personer komma i sådan beröring med under arbete varande material och varor, att någon fara för öfverförande af smitta utåt föreligger. I sådant fall skall inspektionen föranstalta om desinfektion af i dessa rum befintliga material och varor. Låter sig desinfektionen icke verkställa eller är den för dyrbar i jämförelse med materialens och varornas värde, så kan beslutas, att dessa skola förstöras.

Den skada och de kostnader, som uppstå genom desinfektionen eller förstörandet, skall den arbetsgifvare bära, för hvilkens räkning materialen och varorna förfärdigas och bearbetas.»

Detta är således den amerikanska lagens system, hvilket undviker att tala om förbud mot hemarbete i smittoförande bostäder, utan koncentrerar intresset på desinfektionen af de i bostaden befintliga varorna. Detta torde ock i allmänhet vara tillräckligt, enär i och med de sjuka personernas afförande till sjukhus eller isolerande på annat sätt, en åtgärd, som ju själfallet först af allt vidtages, samt en grundlig desinfektion, den egentliga smitthärden är aflägsnad och ett eventuellt förbud mot fortsatt arbete mindre tvingande. Man synes eljes lätt riskera, att arbetaren, för att skydda sig för risken att genom arbetsförbud bli sysslolös, skall begagna sig af alla upptänkliga medel för att dölja en misstänkt sjukdoms utbrott bland omgifningen, hvarigenom ju hela lagens syfte sättes i fara att förfelas.

IV.

Arbetarskyddets utsträckande till hemarbetare.*a) Personskydd och arbetstidens begränsning.*

I.

Fabriksarbetarskyddets utsträckande till hemarbetarne var ett af de tidigast framställda krafven, när man först började inse, att statens hjälp måste påfordras för att förbättra dessa arbetares ställning. Och likväl är det krafvet i det stora hela det som tills vidare visat sig svårast att realisera. Fullt genomfördt är det endast på några få punkter — det väsentligaste återstår ännu.

Det legala arbetarskyddet äger ju numera följande hufvudkapitel: bestämmelser om, hvilka personer som få sysselsättas i arbetet, om tiden för detta och om de lokaler där det bedrifves. Det sista kapitlet har för hemarbetarens vidkommande fått en annan innebörd än för fabriksarbetaren, ty för den förre gäller det hans egen bostad, för den andre den arbetslokal arbetsgifvaren består honom. Därför blir detta också för hemarbetaren en fråga för sig och såsom sådan har den här redan tidigare behandlats (se föreg. kap.). Däremot härskar med afseende på de båda öfriga omständigheterna en stor principiell öfverensstämmelse mellan hemarbetarens och fabriksarbetarens villkor och skyddsbehof. I själfva verket är den förre, såsom tidigare visats, i dessa hänseenden mähända sämre ställd än någon annan arbetarkategori, under det att fabriksarbetarens förhållanden på dessa områden, tack vare lagstiftning eller starka organisationer eller bådadera, gå en ständig förbättring till mötes.

Hemarbetet är ju i öfvervägande grad kvinnoarbete. Men i många dess grenar förekommer äfven ett osedvanligt starkt utnyttjande af barns arbetskraft. Den första uppgift en skyddslagstiftning sålunda på detta område ägde att fylla vore att sätta en gräns för barnarbetet och att i möjligaste mån inskränka de minderårigas arbetstid.

Den positiva lagstiftningen känner endast till ett försök i denna riktning — det innehålles i den *tyska barnskyddslagen* den 30 mars 1903. Under det att man dittills alltid i Tyskland — i fabrikslagarne, i tobaks- och konfektionsförordningen — gjort halt framför det egentliga hemarbetet, det som bedrifves i familjens hägn, och på detta vis oafsiktligt blott ökat barnens utnyttjande där, så har man i barnskyddslagen för första gången vågat träda öfver hemmets tröskel och sätta lag mellan föräldrar och barn. Men — och här ligger lagens stora svaghet — hemarbetet behandlas allt igenom med större hänsyn än hvarje barnarbete af annat slag.

Lagen skiljer mellan »egna» och »främmande» barn. Med egna barn menas sådana, som äro släkt intill tredje led med den, som sysselsätter dem eller dennes make, äfvensom adoptivbarn, myndlingar och fosterbarn, såvida de tillhöra dens hushåll som sysselsätter dem. Alla andra barn betecknas såsom »främmande». Den paragraf i lagen, som äger tillämpning på hemarbetet (§ 13), bestämmer, att »i verkstäder (hvarmed enligt § 18 äfven seses sof-, bonings- och köksrum, såvida yrkesarbete där förrättas, äfvensom i det fria belägna yrkesarbetsplatser), där användande af barn ej är förbjudet enligt § 12 (verkstäder, där motorer förekomma) få egna barn under tio år alls icke sysselsättas, egna barn öfver tio år ej mellan kl. 8 på aftonen och kl. 8 på morgonen samt icke före förmiddagsundervisningen. Vid middagstid äga barnen åtnjuta en minst två timmars rast. På eftermiddagen får arbetet börja först en timme efter slutad undervisning. Egna barn under tolf år få icke sysselsättas för tredje man i bostaden eller verkstaden hos en person, till hvilka de stå i ett i § 3, mom. 1 omförmäldt släktskapsförhållande (barn intill tredje led). På sön- och helgdagar få ej heller egna barn sysselsättas i verkstäder.»

Redan af denna paragraf framgår, hurusom de barn, hvilka arbeta hemma såsom hjälpkrafter åt en främmande arbetsgifvare måste vara tolf år, under det att de endast behöfva vara tio år för att få arbeta åt sina föräldrar eller närmaste släktingar. Denna bestämmelse kan naturligtvis lätt kringgå: föräldrarna öfverta formellt uppdraget af den främmande arbetsgifvaren och ta någon liten del i arbetet, hvarefter barnet gäller som deras hjälpkraft och får börja arbeta redan med tio år. Barnskyddslagen införde vidare förbud för sysselsättande af främmande barn i verkstäder längre än tre (2) timmar om dagen, under ferierna fyra timmar — för barn som arbeta hemma gäller denna inskränkning ej. Ej heller måste sysselsättandet af dessa anmälas för myndigheten eller ett arbetskort öfver deras anställning utställas, såsom fallet är med främmande barn, som arbeta hos sin arbetsgifvare.*)

Det hufvudsakliga, som för hemarbetet vunnits med denna lag, torde vara förbudet mot små barns arbete samt mot alla barns användande till nattarbete.**)

I öfrigt har de arbetande barnens arbetstid föga förkortats mot förr, ett resultat, som med ganska stor tydlighet framgår af yrkesinspektionens berättelser från den del af Tyskland, nämligen storhertigdömet *Hessen*, där man ägnat barnskyddslagens tillämpning det största intresset. Det klagades i början där ganska allmänt öfver dess ineffektivitet just rörande hemarbetet, hvilket likväl bedrifves till ganska ringa omfattning i *Hessen*. Numera låter det emellertid bättre, ehuru man i det distrikt, där den största hemarbetsindustrien förekommer, för att nå bättre verkan, begagnat

*) Jfr *R. Wilbrandt*, Arbeiterinnenschutz und Heimarbeit, ss. 87 ff.

**) Förbundsrådet har gjort bruk af i lagen gifvet tillstånd och har i de värsta hemarbetsdistrikten, *Meiningen*, *Sachsen-Koburg-Gota*, *Schwarzburg-Sonderhausen*, för egna barn — nedsatt skyddsåldern till 8 år. Man jämföre därmed i texten anförda *lagskärpning* i *Hessen*.

sig af en bestämmelse i lagen, som för särskilda undantagsfall medger utfärdande af polisförordningar, som skärpa vissa lagens föreskrifter. Sålunda har en polisförordning för kretsen Alsfeld (Giessens yrkesinspektionsdistrikt) af den 10 maj 1907 föreskrifvit 12 år såsom minimiålder för alla hemarbetande barn, vidare en högsta arbetstid för dem af 2 timmar — mellan 5 och 7 e. m. — (undantagsvis 3) under skolterminerna och 4 timmar — 9—11 f. m. och 5—7 e. m. — under ferierna samt till sist anmälnings- och registreringsskyldighet för alla sysselsatta barn. Denna förordning, som ju supplerar lagens bestämmelser på ett synnerligen verkningsfullt sätt, har tills vidare endast varit i kraft så kort tid, att dess resultat ej har kunnat bedömas. Den är emellertid af största intresse, ty den är den strängaste personskyddslag, som för närvarande äger gällande kraft på hemarbetets område.*)

Englands fabrikslag (§ 11; år 1901) äger ett genomfördt skyddssystem för barn och minderåriga i »hemfabriker och hemverkstäder» (domestic factories and workshops) men, såsom tidigare visats, träffar denna beteckning icke det egentliga hemarbetet, utan är det här fråga om självständigt drifna verkstäder, där arbetsgifvaren (i regel familjefadern) sysselsätter endast sin egen familj. I sådana företag få unga personer icke sysselsättas före kl. 6 på morgonen eller efter kl. 9 på kvällen (på lördagar efter kl. 4), hvarjämte raster måste medgifvas i 4¹/₂ timmar å vanliga dagar och 2¹/₂ timmar på lördagar. Barn få endast sysselsättas antingen mellan kl. 6 f. m. och kl. 1 e. m. eller mellan kl. 1 e. m. och kl. 8 på kvällen. Söndagsarbete är förbjudet.

England har emellertid ett annat lagstadgande, som i detta hänseende blifvit af betydelse för hemarbetet. Dess barnskyddslag (»The Employment of Children Act») af 1903 gaf de lokala myndigheterna makt att utfärda polisförordningar till reglerande af skolbarns arbetstid. Denna rättighet innesluter möjlighet att äfven normera barns yrkesarbete i hemmen, och af denna rättighet ha redan en rad kommuner begagnat sig genom att utfärda polisförordningar till skydd för hemarbetande barn. För att underlätta öfverensstämmelse i genom dessa förordningar (»bye laws») lämnade föreskrifter har inrikesdepartementet utfärdat och tillställt kommunalstyrelserna en mönsterförordning för sagda ändamål, hvilken i allmänhet följts, med smärre afvikelser här och hvar. I nämnda förordning fastställes arbetstiden för barn med full skolgång till tiden mellan kl. 5 och 8 e. m., för barn med half skolgång till antingen kl. 8 f. m.—1 e. m. eller kl. 1 e. m.—6 e. m. (lördagar kl. 4 e. m.). Rörande barn, som slutat skolan gälla samma föreskrifter som här ofvan

*) För Sveriges vidkommande förtjänar vid omnämnande af den tyska barnskyddslagen den anmärkningen att göras, att några af de hufvudsakliga arbetsområden för barn, mot hvilka denna vände sig, nämligen gatuförsäljning och uppträdande vid offentliga förevisningar, genom tvenne k. förordningar af 1896 och 1897 som bekant hos oss äro stängda (det förra dock fakultativt) för *gossar under 14 och för flickor under 15 år*, hvarigenom Sverige i detta hänseende står framför de flesta länder i världen.

anförts för unga personer i hemverksstäder. Dessutom tillägges, att intet barn får samma dag sysselsättas med hemarbete och annat yrkesarbete.

Den *nordamerikanska* lagstiftningen har inga bestämmelser af här berörda innebörd. De *australiska* lagarnas alla stadganden rörande speciellt arbetarskydd, således om barns minimiålder, om minderårigas och kvinnors arbetstid, om maximal-arbetsdag gälla såsom förut påpekats med vissa förutsättningar äfven hemarbetet.

Af föreliggande lagförslag befatta sig de flesta med dessa frågor. Så vilja de *tyska socialdemokraternas* samt *Hitze Heyl's* förslag utsträcka fabrikslagens föreskrifter rörande barn- och kvinnoarbetet till hemarbetet. I båda fallen synes man eftersträfvat, att fabrikslagen i detta afseende endast skulle vidga sin ram till att omfatta äfven hemarbetet, utan att någon modifikation i bestämmelsernas affattning borde ske. Socialdemokraterna önska dessutom förbud mot sön- och helgdags- samt nattarbete för alla i hemarbete sysselsatta personer (natthvilan: kl. 8 e. m.—6 f. m., lördagar från kl. 5,30 e. m.). Det *österrikiska* förslaget vill förbjuda hemarbete för alla som icke fyllt 18 år, men medger ett »öfvergående» användande som hjälpkraft för alla som fyllt 12.

2.

Vid lyssnandet till den diskussion som förts om denna punkt, »arbetarskyddets utsträckande» i kommittéer och på kongresser, i den vetenskapliga litteraturen och i den periodiska pressen, får man en klarnande insikt om, att genomförandet af en grundsats, som i teorien förefaller så logisk och rättvis, i sina praktiska konsekvenser ofta hvarken är det ena eller andra.

I en punkt är enigheten visserligen allmän och det är i fråga om barnskyddet. Här behöfver icke anföras hela den starka och ovederläggliga argumentering, som visar att barnens skyddande från utnyttjande i yrkesarbete är ett af det moderna samhällets nödvändigaste existensvillkor. Den synpunkten bär upp all arbetarskyddslagstiftnings begynnelse, och det ligger en stark inre logik i den omständigheten, att detta skydds utsträckande äfven till de hemarbetande barnen utgör första steget till en allmän tysk hemarbetslagstiftning. Det synes emellertid icke föreligga någon som helst anledning att sätta den skyddande minimiåldern i detta fall lägre än den i redan gällande skyddslagstiftning fastslagna gränsen: den enda modifikationen, som måhända vore af förhållandenas egenart påkallad, borde vara en under en öfvergångstid af exempelvis tre år medgifven lägre gräns, hvilken dock aldrig kunde sättas längre ned än vid tio år.

Till kontrollerande af den tyska barnskyddslagens genomförande har man i två stater — Hessen och Baden — begagnat sig af ett särskildt, på folkskolans lärare stödt inspektionssystem, som supplerat den ordinarie yrkesinspektionen på ett

för lagens tillämpning lyckligt sätt. När man hör, att myndigheterna i det tyska rikets öfriga stater, där denna extra inspektion — om hvilken mera i det följande — tills vidare icke finnes införd, utan undantag förklara lagen vara så godt som overksam för hemarbetets vidkommande, så torde man ha rätt att sluta sig till, att förenämnda tvenne staters åtgärd i detta hänseende varit förutsättningen för att göra lagen någorlunda effektiv. Denna uppfattning delas ock i allo af yrkesinspektionens män såväl i Baden som i Hessen.

Det skall icke bestridas, att man förfore fullt konsekvent, om man, sedan man börjat med barnarbetet, ginge vidare på arbetarskyddets väg och fortsatte med skydd för minderåriga, barnsängshvila, normalarbetsdag för kvinnor (och män), förbud mot natt- och söndagsarbete. Men — hur skall en dylik lags efterlefnad kontrolleras? Där är den svåra punkten, den, om hvilken det först rör sig, och där man tyvärr måste medge, att de ha rätt som säga, att dylika bestämmelsers tillämpning trotsa all egentlig kontroll.

Några anmärkningar skola här likväl göras till dessa punkter. Hvad först minderårigas arbete beträffar, så borde man, så länge de besöka skolan och därest man accepterar lärarkontrollens princip under denna tid, kunna göra en lagstiftning, som begränsar äfven deras arbete, någorlunda effektiv. Barnsängshvilan måste, så länge moderskapsförsäkringens problem ännu är olöst, förbli endast ett önskemål äfven för hemarbeterskan liksom den i själfva verket är det för stora grupper af hennes medsystrar inom andra arbetsområden (äfven fabriksarbeterskans!). Då likväl moderskapsförsäkringen f. n. är en minst lika aktuell fråga i den moderna socialpolitiken — bl. a. ju äfven hos oss — som hemarbeterskyddet, så torde det vara af synnerligen stort värde att få stadgandet om arbetsförbud efter och, eventuellt, före nedkomsten infördt ätven i en hemarbetslag. Ty ordnas moderskapsförsäkringen på ett klokt och betryggande sätt, så är det egentligen högst osannolikt, att hemarbeterskan skulle undandraga sig lagens stadganden angående barnsängshvila, äfven om inspektionen icke vore till hands för kontroll. Därför bör man bereda henne tillfälle att kunna komma i åtnjutande af en af kvinnoskyddets viktigaste former genom att i hvarje förslag till en hemarbetslag införa de bestämmelser, som nu i allmänhet gälla endast fabriksarbetande barnaföderskor.

Alla olika delar af kapitlet om arbetstidens begränsning drabbas onekligen hårdast af invändningen om deras okontrollerbarhet i fråga om hemarbetet. Detta gäller förbudet mot natt- och söndagsarbete i lika hög grad som fastställande af en viss normalarbetsdag. Men dylika lagstadganden äro icke heller utan andra betänkligheter. Vill man öfverhufvud kontrollera en hemarbeterskas arbetstid per dag, så kan man icke helt allmänt fastslå en maximalarbetsdag af t. ex. tio timmar, utan man måste föreskrifva från hvilken timme på morgonen till hvilken timme på aftonen hon skulle arbeta, äfvensom ge bestämd anvisning rörande klockslag för raster. Men då har man också beröfvat arbeterskan hvarje rörelsefrihet. Den

enda fördel hemarbetet egentligen har för kvinnan — att få inrätta sin arbetstid så som det passar till hennes plikter — den skulle på detta sätt förintas *). Dessutom har stora hemarbetsgruppers karaktär af säsongarbete äfven en afgörande betydelse för denna punkt. Den som har sin enda förtjänst eller nödvändiga inkomst genom hemarbete arbetar dagligen, ensam eller tillsammans med sin familj, så länge tills den oundgängligaste inkomsten är uppnådd. Är arbetet relativt väl betaladt, afslutas arbetet tidigare, är det klenlyt betaladt, utnyttjas arbetskraften så länge den gärna tillåter, därest blott tillräckligt mycket arbete finnes. Är detta icke fallet, så minskas arbetsbördan och äfven arbetstiden **).

Denna omständighet har ingifvit Badens öfverinspektör den tanken, att man på ett nästan automatiskt sätt skulle kunna reglera arbetstiden genom att föreskrifva, att arbetsgifvaren icke finge utlämna mer än en viss kvantitet varor för viss tid. »Arbetsgifvaren», skriver han **), »bör göras ansvarig för att han under en viss tid icke utlämnar mer arbetsmaterial till hvarje hemarbetsplats än de där tillgängliga arbetskrafterna kunna bearbeta under iakttagande af den lagligen fastställda arbetstiden». Läte sig ett dylikt förslag utföra i praktiken, hade man onekligen en viss garanti för att en i lag föreskrifven arbetstidsbegränsning tillämpades. Men tyska fabrikanter och förläggare, som tillfrågats ****) angående möjligheten af en dylik beräknings utförande, ha i allmänhet svarat, att den måhända ginge för sig, när det gällde en ensam arbeterska, men sämre ju flera medlemmar af familjen som användes såsom hjälpkrafter. Dessutom påpekades omöjligheten af att härutinnan följa samma regler hela året rundt — lika för säsong och död tid.

Det är likväl af intresse att i detta sammanhang påpeka, att en maximal arbetsdag verkligen finnes införd på några håll inom hemarbetet. I den lilla väfvarstaden Anrath nära Crefeld, där hemväfveri af sidenband bedrifves med elektriska väfstolar och så godt som uteslutande af män, har kommunen, hvilken äger elektricitetsverket, föreskrifvit en normalarbetsdag af elfva timmar (kl. $\frac{1}{2}$ 8 f. m.—12 midd., kl. $\frac{1}{2}$ 2 e. m.—8 e. m.). För denna tid gäller den af arbetarne betalade hyran för den elektriska kraften, och kommunens tjänstemän (poliser) ha att öfvervaka, att den föreskrifna arbetstiden iakttages. I den lilla staden med dess små hus, där man på gatorna mycket väl kan höra väfstolarnas smällande i bostäderna, förklaras kontrollen gå relativt lätt för sig, och väfvarne äro mycket tillfredsställda med systemet. Det vore ju för öfrigt ingalunda svårt att anordna den elektriska kraftens fördelning, så att den endast stode till buds under vissa angifna

*) Jfr. »Protokoll der Verhandlungen des ersten Allgemeinen Heimarbeiterschutz-Kongresses, Berlin 7—9 März 1904», s. 115.

***) Jfr. *Bitmann*, a. st. s. 1106.

****) Jfr *Bitmann*, a. st. s. 1107.

****) Af förf.

timmar. En inspektion således, som helt enkelt bestode i brytandet af en elektrisk strömkontakt — på ett så enkelt sätt löser elektriciteten en af detta invecklade problems svåraste frågor! *)

3.

I alla länder, där man infört maximalarbetsdag för kvinnor, klagar inspektionen öfver att denna kringgås på det sättet, att *arbeterskorna få eller taga med sig arbete hem från fabriken*. För hela konfektioner synes detta tillvägagångssätt i England och Tyskland vara ett fall, som snarare är regel än undantag. Men det gäller nog för alla fabriker, hvilkas kvinnolöner icke räcka till lifvets uppehälle och där tekniken fortfarande tillstodder hemarbete. På detta sätt förlänges en af lagen till tio eller elfva timmar fastslagen arbetstid till tretton, fjorton timmar eller mer. »I Berlins pappersvaruindustri», berättar fru Gnauck-Kühne, som har studerat detta område såsom fabriksarbeterska, »är det icke ovanligt, att unga flickor efter slutadt fabriksarbete fortsätta att arbeta hemma till kl. 2 eller 3 under flera nätter i veckan.» **)

Lagstiftningen har haft sin uppmärksamhet fäst på dessa förhållanden. I två stater, *Nya Zeeland* och *Schweiz* har man alldeles förbjudit arbetare som äro sysselsatta i fabrik att taga med sig arbete hem, i *England* har ett villkorligt förbud utfärdats för dylika fall.

Nya Zeelands stadgande i detta afseende har följande form: ***)

»1. Därest någon i en fabrik sysselsatt person utför något som helst arbete för fabriken utom denna, böte fabriksägaren intill £ 10.— för hvarje särskildt fall;

2. desslikes böte arbetaren intill £ 5.—

Från dessa bestämmelser äro sådana arbeten undantagna, rörande hvilka man på grund af deras beskaffenhet icke skäligen kan fordra att de måste utföras i fabrikslokalen.»

I den schweiziska lagstiftningen förekommer ifrågasvarande förbud i trenne kantoners speciallagar »till skydd för arbeterskor». Så föreskrifves i *Zürich* ****), *Luzern* *****) och *Solothurn* *****), med samma formulering, att

»det är förbjudet att utöfver affärens lagligen fastställda arbetstid lämna ytterligare arbete för medtagande hem åt arbeterskorna».

England har, som nämnts, ej velat tillämpa absolut förbud, utan har utgått från den grundsatsen, att ett barn, en »ung person eller kvinna ej får sysselsättas

*) I Lyon lär en anordning af denna art förekomma. Se *Wilbrandt*, a. st. s. 91.

) Jfr *Wilbrandt*, a. st. s. 84; *) c. 1. § 30.; ****) Lag ^{12/8} 1894, § 7, mom. 3; *****) Lag ^{29/11} 1895, § 6, mom. 3; *****) Lag ^{29/11} 1895, § 4, mom. 1. Dessa lagar ha ej förelegat i original, utan ha här citerats efter *Schwidland*, a. st. s. 274.

genom fabriksarbete *plus* hemarbete längre än den i lag föreskrifna maximalarbets-tiden». Dess stadgande har denna form (§ 31, år 1901):

»(Ett barn) . . . en ung person eller kvinna får för en fabriks eller verkstads räkning de dagar då han eller hon arbetar i fabriken eller verkstaden på för- eller eftermiddagen utom hemmet endast sysselsättas så länge den tillättna normala arbets-tiden medger.

I enlighet med detta stadgande anses ett barn, en ung person eller kvinna, hvilka arbeta utom hemmet eller hvilka få tillstånd att taga med sig arbete för att utföra detta utom fabriken eller verkstaden, såsom sysselsatta i fabriken eller verkstaden under den dag då arbete på dylikt sätt lämnas ut eller tages med.»

Redan formuleringen af denna engelska lagparagraf visar, hur svårt det är att här täcka de faktiska förhållandena, därest man ej vill gå fram med den absoluta förbudsparagrafen. Det sistnämnda tillstyrkes också allmänt af engelska och tyska auktoriteter såväl i teori som praktik. De engelska yrkesinspektörerna upphöra aldrig att beklaga sig öfver omöjligheten att kontrollera sitt lands lag härutinnan; föreskriften i fråga är, ehuru den redan bestått sedan 1875, »inspektionens sorge-barn *)» och föranleder systematisk öfverträdelse och bedrägeri.

Den engelska grundsatsen har likväl upptagits i *Hitse-Heyl*-förslaget, under det att de *tyska socialdemokraterna* vilja förbjuda allt »medtagande» af arbete. Denna senare bestämmelse förefaller onödigt sträng, enär den som tar med sig ett arbete från fabriken eller bär det åter dit ju icke behöfver vara den som utför det — han eller hon är måhända endast bud för en tredje, en familjemedlem eller en granne. Å andra sidan kan ju en fabriksarbeterska, som vill öfverträda ett dylikt förbud, skicka någon annan som ej är anställd i fabriken för att hämta arbete åt sig.

Bäst när man sannolikt det afsedda resultatet genom en formulering af förbudet så som det förekommer i Nya Zeeland. Naturligtvis skall det alltid bli svårt att kontrollera, men kommer helt visst, trots öfverträdelser, att verka för-delaktigt. Det är ett alldeles själfallet komplement till alla lagar om maximal-arbetsdag för fabriksarbetande barn, minderåriga eller kvinnor, men är i och för sig af ett bestämdt inflytande på arbetstidens begränsning för stora skaror af fabriks-arbeterskor. I detta fall har man särskildt uttalat sig förmånligt om förbudets verkningar i Schweiz. **)

Troligen skulle det vara af stor betydelse för en dylik lags rätta efterlefnad om det föreskrifves, att *i fabriakens arbetsordningar* — spikade i arbetslokalen — *en särskild förklaring af arbetsgifvaren infördes af innehåll, att de af honom syssel-satta arbetarne ej finge utföra hemarbete eller deltaga i sysslandet med sådant.*

*) Se »Report of the Chief Inspector of Factories and Workshops», 1896, s. 38.

**) I bref från kantonalregeringar samt yrkesinspektörer till prof. E. Schwiedland, Wien.

4.

Det har tidigare påpekats nödvändigheten af att i en hemarbetslag på särskildt sätt sörja för att dess bestämmelser komma till så vidt möjligt alla hemarbetares kännedom. I en fabrik uppfylles denna fordran ju lätt genom stadgande om, att lagen skall anslås på lämpligt ställe inom arbetslokalen. Alldeles samma grundsats bör här vinna efterföljd. Ett *lättfattligt utdrag* af hemarbetslagens bestämmelser samt andra i sammanhang därmed stående meddelanden och upplysningar bör hvarje arbetsgifvare icke blott ha anslaget i den lokal, där han tar emot sina hemarbetare, utan ett exemplar häraf bör han också lämna hvar och en af dessa med tydlig tillsägelse, att det bör spikas hemma i bostaden på lättast synliga ställe.

De tyska lagförslagen innehålla bestämmelser rörande den första af dessa fordringar — anslag i arbetsgifvarens lokal. Den andra och viktigaste punkten har man förbisett. Den hessiska yrkesinspektionen har likväl delvis infört den i praktiken, i det att den till alla arbetsgifvare, lärare, läkare och många arbetare utsändt en i anslagsform uppställd, praktisk handledning i den tyska barnskyddslagens bestämmelser och tillämpning. En liknande åtgärd planeras i Baden, hvars öfverinspektör särskildt gjort sig till tolk för krafvet på *obligatorisk spikning af lagutdrag i hemarbetarens bostad*.

b) *Inspektion.*

I.

Inspektionens problem i en lagstiftning sådan som hemarbetets, där all kontroll ofta synes omöjlig, är ej af lättaste art. Och likväl är nödvändigheten af en god inspektion lika stor för öfvervakande af hemarbetslags efterlevnad som den visat sig vara, när det gällt att gifva en fabrikslag tillräcklig effektivitet. Hvad som gör problemet så mycket svårare, när det blir fråga om hemarbetet, är emellertid dels dettas decentralisation, dels ock den särskilda ömtålighet, med hvilken offentligt intrång i familjens krets alltid måste behandlas. Det är och måste ständigt bli ett oändligt mer kräfvande värf att inspektera hem än fabriker.

Svårigheten af frågans lösning torde emellertid ej heller böra öfverdrivas. När man i diskussionen om denna punkt ständigt åter ser framhållas, att den inspektionspersonal, som effektivt skulle kunna öfvervaka en hemarbetslags efter-

lefnad, måste vara så talrik, att man kunde »ställa en polis bredvid *hvarje* hemarbetare», *) så är detta en onödig svartmålning.

När fabrikslagarnes föreskrifter i allmänhet efterkommas, utan allt för stora slitningar äfven i länder, där en mycket betydande disproportion mellan antalet fabriker och antalet inspektörer härskar, så finnes tillsvidare ingen anledning att vänta fullkomlig kraftlöshet af en hemarbetslag, äfven om den ej kunde kontrolleras med ens öfver hela det afsedda området. Det är att döma för strängt teoretiskt och utan hänsynstagande till de faktorer, som betecknas af vanlig affärsmannahederlighet och normal ärlighet. Det är sant, att de första fabrikslagarne i alla länder förblefvo papperslagar tack vare ingen eller bristande kontroll. Men de tillkommo på en tid, då så godt som hvarje fabrikant och affärsman ännu lefde i den fulla tron på liberalismens läror och af verklig öfvertygelse ansåg statens sysslande med förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetstagare såsom det mest obehöriga intrång på ett för statens verksamhet helt och hållet fridlyst område. Dessa åsikter ha trädt i bakgrunden numera. Hela den arbetande världens båda parter ha nu vänjt sig vid att börja taga statsingripandet såsom en oundgänglig nödvändighet, ofta såsom en betydelsefull handräckning. Samtidigt därmed har motviljan mot att foga sig efter de nya lagarnes föreskrifter försvagats, och viljan vuxit att äfven utan ett ängsligt öfvervakande från statens sida följa de normer, som i lagarne kommit till uttryck.

Det är därför sannolikt, att ett öfverförande af detta statsingripandets princip till hemarbetets område numera skall visa sig vara ett jämförelsevis lättare värf än det första genomdrifvandet af en fabrikslag var. Därest sedan tillräckliga förutsättningar beredas för att göra den nya lagens föreskrifter kända till så stor utsträckning som möjligt bland de klasser och de individer den närmast gäller, skall man troligen, sedan lagen verkat någon tid, finna, att de farhågor för öfverträdelse till följd af bristande kontroll, hvilka man i begynnelsen gjort sig, skola visa sig kunna reduceras till ett ringare mått.

2.

Den principiella fråga, som först mött lagstiftarne vid försöken att anordna hemarbetsinspektionen, har varit, huruvida denna borde bli endast en tillbyggnad till den redan bestående yrkesinspektionen eller om man borde skapa en särskild hemarbetsinspektion, möjligen ställd i kommunens tjänst. I *England* hade man, som tidigare nämnts, först följt det förra systemet, men sedan konsekvent öfver-

*) Se »Protokoll der Verhandlungen des ersten Allgemeinen Heimarbeiterschutz-Kongresses, 1904», s. 86.

gifvit det. Där knöt man i stället fast hemarbetslagens kontroll vid den *kommunala inspektionen*, i det att man gjorde hälsovårdsnämnderna eller deras ansvarighet till registreringsmyndighet samt öfvervakande organ. Det bör likväl betonas, att den inspektion, som lagen på detta sätt anförtrodde åt kommunen, icke var något annat än vänings- och sundhetsinspektionen, hvilken ju redan förut hörde dit. De paragrafer i fabrikslagen *), som lade denna kontroll af »utearbetares bostäder» (outworkers' premises) under den lokala myndigheten, preciserade sålunda endast i en viktig punkt äldre åligganden och rättigheter. Men därigenom gäfvos åt dessa bestämmelser deras särskilda betydelse — de verkade som en ny lagedition, lämpad efter en modärnare tids kraf.

Den svaga punkten i den kommunala inspektionen, där dess organisation såsom i den engelska lagtexten existerar endast som ett otryckt korrelat, om hvars enskildheter intet finnes angifvet, är ju den, att hvarje kommun kan bilda sig sin särskilda uppfattning om dessa enskildheter och att en stor del föredrager att icke alls befatta sig med dem. För att förebygga detta bör lagen beträffande hemarbetet uttryckligen angifva, att kommunerna inom vissa, genom förordning närmare angifna landsdelar äga att hvar för sig eller sammanslutna till distrikt, genom särskilda inspektörer sörja för lagens efterlevnad. Indirekt har den engelska administrationen sökt komplettera lagen härutinnan på sådant sätt, att den ålagt hälsovårdsnämnderna att insända sina berättelser äfven till öfverinspektören för fabriksverken, hvilken såsom chef för en byrå i inrikesdepartementet föreskrifvit att vissa uppgifter rörande hemarbetet måste i årsberättelsen förekomma, såvida denna icke skall ge anledning till anmärkning. Där böra sålunda redovisas icke endast de för registreringen inkomna listornas antal och adressmängd, utan äfven antalet besök för inspektion af hemarbetares bostäder, med särskildt angifvande af de anmärkningar, till hvilka besöket föranledt och huruvida dessa vid återbesök befunnits iakttagna. Utan tvifvel har öfverinspektören härigenom öfver hälsovårdsmyndigheterna i landet ett indirekt inflytande, hvars betydelse ej bör underskattas**).

De kvinnliga inspektörer, som hälsovårdsnämnden i en del af Londons kommuner anställt särskildt för sundhetsinspektionen och hvilka ägna en hufvuddel af sitt arbete åt undersökningar af hemarbetar**ostäder**, meddela att de, därest de finge ägna sig uteslutande åt sistnämnda sysselsättning, borde kunna utföra tio inspektioner dagligen under 250 dagar af året. Detta skulle göra 2,500 inspektioner af hemarbetar**ostäder** per år och inspektör. Af detta totalantal afgår högst $\frac{1}{5}$ (engelsk statistik, af förf. kompilerad ur 5 hälsovårdsberättelser för London 1906) för återbesök, hvadan alltså *med en enda hemarbetsinspektör skulle kunna*

*) Anförda och refererade sid. 362.

**) Den nuvarande öfverinspektören, Mr. Arthur Whitelegge, en f. d. läkare, har särskildt vinnlagt sig om att på detta sätt intressera de kommunala myndigheterna för hemarbetets inspektion. Han anser sig lyckas bättre därmed för hvarje år.

sörjas för att i en stad få 2,000 hemarbetarbostäder effektivt inspekterade under ett år *).

Förutsättningen härför är i första hand en registrering, som lämnar upplysning om hvar hemarbetarnes bostäder äro och som möjliggör för inspektören att ordna adresserna efter gator och kvarter. Den andra förutsättningen är att inspektionen gäller ett stadssamhälle. På landsbygden bli förhållandena försvårade därigenom, att bostäderna ofta ligga långt ifrån hvarandra, skilda åt från hvarandra och från med åkdon farbar väg på ett sätt, som gör att per dag under stundom knappast mer än två bostäder kunna inspekteras **).

3.

En *utvidgning af fabriksinspektionen* i sådan riktning, att den bringas att omfatta äfven hemarbetet, är eljes den åtgärd, som föreslås i de flesta föreliggande lagförslag. I den nordamerikanska lagstiftningen är fabriksinspektionen den myndighet, som utställer tillståndsbevisen och kontrollerar lagens efterlefnad. New-Yorks fabriksinspektion har dock fått ett godt stöd härutinnan genom den nya lagen rörande bostadshygienen (Tenement House Act, ¹²/₄ 1901) ***) som nödvändiggjort särskilda inspektörer.

England har lagt kontrollen af alla sådana lagliga föreskrifter, som icke beröra hälsovård, under fabriksinspektionen (f. n. bestämmelserna rörande löncertifikat och truckförbud). Denna grundsats synes vara väl motiverad därigenom, att kommunen och dess tjänstemän ej kunna eller böra betungas med andra åligganden än dem, som beröra kommunens allmänna intressen. Likväl är gränsen onekligen här svår att fastslå. Hvad särskildt den föreliggande frågan beträffar, så förefaller det vara ett onödigt och onyttigt fasthållande vid teoretiska principer att af skäl af sådan art klyfva hemarbetsinspektionen i två parter i stället för att konsekvent lägga all undersökning af en hemarbetares förhållanden på den inspektör, hvilken förrättar den inspektion, som likvisst är den mest tidsödande, den hygieniska. Det

*) Tillämpligheten af dessa siffror på Stockholmsförhållanden ha bekräftats af förste assistenten vid Stockholms stads bostadsinspektion.

**) I Sverige har hemarbetet ju troligen en sådan territoriell fördelning, att huvudparten däraf är förlagd till Stockholm och Göteborg samt vidare Malmö, Norrköping och Uppsala. Landsbygdsdistrikten äro af ringa betydenhet med undantag för Boråstrakten samt ett distrikt i Södermanland (Vingåker) och ett i Skåne (Åhustrakten, cigarrmakare). Under sådana omständigheter synes en kommunal hemarbetsinspektion, anknuten till sundhetsinspektionen eller än bättre till bostadsinspektionen, där sådan finnes (f. n. Stockholm och Uppsala), men *med tydligt stöd i lag*, kunna blifva af en synnerligen god effektivitet hos oss. Vår hälsovårdsstadga, som har en enda otillräcklig paragraf (§ 13) rörande bostadsinspektion är ej stöd nog. Man synes böra gå fram med ett par tydliga stadganden rörande hemarbetsbostadens hygien, kontrollen däraf samt dennas handhavande.

***) Inörd i »Bulletin of the Departement of labor of the state of N. Y.», 1901, s. 213 ff.

kan icke öka den våningsinspekterande hemarbetsinspektörens arbete i någon nämnvärd mån att vid sitt besök ställa några frågor till hemarbetaren rörande vissa i lagen berörda punkter eller att konstatera, huruvida barnen sysselsättas enligt lag eller om lagutdraget sitter spikadt på dörren. All hemarbetsinspektion bör samlas i en hand — det är alla parter till nytta *).

Återstår sedan frågan, om denna på en hand samlade hemarbetsinspektion bör sortera under stat eller kommun. För det förra alternativet talar den större enhetlighet, som därigenom kan nås för all yrkesinspektion i ett helt land, och möjligen äfven den större auktoritet, som statens myndigheter i fall af enskild tredska kunna besitta. För det senare alternativet åter talar den omständigheten, att bostadsinspektionen är en af hemarbetsinspektionens viktigaste uppgifter samt att den förstnämnda i regel är en kommunens angelägenhet. Skulle inspektionen af hemarbetarnes bostäder lämnas åt af den kommunala förvaltningen oberoende tjänstemän, komme bostadsinspektionen att splittras i två hälfter och dubbelt arbete komme ofta att utföras, i stället för att man eljes kunde göra hemarbetsinspektionen till bostadsinspektionens stomme. Hvad dessutom det speciella hälsoskyddet beträffar, så kunde ju t. ex. vid en smittosam sjukdoms utbrott genom en enkel anordning betecknas, att fallet förekomme i en hemarbeters bostad och den i kommunens tjänst stående inspektören omedelbart bedöma nödvändigheten af föreskrifna åtgärders vidtagande, något som eljes måste ske genom omvägen öfver statens hemarbetsinspektör, o. s. v. I allmänhet torde det vara lättare att i ett flertal af Europas stater ordna hemarbetsinspektionen i sammanhang med den kommunala sundhetsinspektionen. Likväl borde antingen genom regeringens förordning och instruktion enhetliga normer för hemarbetsinspektionens praktiska arbete fastställas eller ock dessutom hemarbetsinspektörerna åläggas årliga rapporter till den myndighet, under hvilken fabriksinspektionen sorterar.

4.

Det synes vara en i praktiken utan undantag genomförd grundsats att *använda kvinnor till den inspektion, som berör hemarbetet*, vare sig att denna består i eftersyn af bostäder eller i kontroll af speciella arbetarskyddsföreskrifters efterlefnad. Också de författare och med ämnet förtrogna ämbetsmän, som ställa sig tveksamma gent emot lämpligheten af kvinnors användande till fabriksinspektion — denna tveksamhet är vida mer utbredd och sannolikt äfven mer välgrundad, än hvad man vanligen ser uppgifvas — äfven dessa äro eniga i att för hemarbetets vidkommande kunna knappast annat än kvinnliga inspektörer ifrågasättas. Dels är

*) Denna uppfattning delas af den engelska inspektionens ledning. Bland inspektörerna voro meningarne dock delade om, huruvida den samlade inspektionsmyndigheten borde läggas under staten eller kommunen.

ju den stora massan af här berörda arbetare kvinnor, dels ock gäller det vid besökandet af dessa hem, som ofta stå vid eller under pauperismens gräns, hos den inspekterande alldeles särskilda, rent mänskliga kvalifikationer, hvilka i regel äro kvinnliga prerogativ. Har man haft tillfälle att tillsammans med en londonsk yrkesinspektris besöka dussintals af Eastends eländigaste hemarbetarbostäder *), inser man alldeles klart, att det arbete, som en god inspektris i dylika fall kan uträtta, icke af någon manlig tjänsteman kan ersättas. Men tillika måste det betonas, att detta värf fordrar en takt samt en förståndets och känslans säkerhet, som ingalunda förefinnes hos hvarje kvinna, hvilken fyller de formella kompetenserna, hvadan det gäller att i detta afseende icke endast skilja mellan män och kvinnor, utan att äfven bland de sistnämnda sikta med omsorg.

5.

Bland de försök som gjorts eller föreslagits för att *utan ökande af yrkesinspektionens personal likväl bidra till en förbättrad kontroll* af vissa arbetarskyddsbestämmelsers efterlevnad, förtjänar för hemarbetets vidkommande särskildt det i *Hessen och Baden* praktiserade systemet uppmärksamhet. Dessa stateras regeringar ha för att trygga en god kontroll af barnskyddslagens af år 1903 **) tillämpning ålagt folkskolans lärare vissa för sådant ändamål betydelsefulla skyldigheter.

Hessen var föregångslandet härutinnan, Baden har sedermera kopierat dess system. Redan den 15 januari 1904, således fjorton dagar efter den nya barnskyddslagens ikraftträdande, utsände Hessens inrikesdepartement, under hvilket skolfrågor sortera, till alla skolråd i riket en förordning, som efter en kort redogörelse för ofvannämnda lags hufvudpunkter, föreskrifver:

»1) Lärarne skola omedelbart upprätta en förteckning för hvarje skolklass enligt nedanstående skema öfver de yrkesarbetande barnen, eller ock utfärda ett intyg öfver, att inga sådana barn i klassen förekomma. Denna förteckning eller detta intyg skall vid hvarje skolårs samt vårtermins början förnyas eller fortsättas. Vid uppgörandet af nämnda förteckningar är det tills vidare tillräckligt, att läraren, sedan klassen samlats, uppmanar dem, som äga yrkessysselsättning, att anmäla sig, och att han enligt barnens uppgifter utfyller formulärets kolumner, hvarvid han i kolumnen »Anmärkningar» kan införa sin afvikande åsikt. Läraren har ingen skyldighet att företa särskilda förhör eller undersökningar i polisens eller yrkesinspektionens intresse. Däremot skall han på anmodan framlägga förenämnda förteckning för eller insända den till polismyndigheten (magistraten, kommunalstyrelsen eller särskild uppsyningsmyndighet) samt yrkesinspektionen.

*) Tillfälle därtill erbjöds förf.

**) Se sid. 364.

2) Lärarne och skolråden skola efter förmåga meddela polis och yrkesinspektion önskade upplysningar.

3) Lärarne skola, därest missförhållanden iakttagas vid skolbarns yrkesarbete, bringa detta till skolrådets kännedom, hvilket äger att hos distriktsstyrelsen i lämpliga fall anhålla om meddelande af inskränkning eller förbud för omhandlade yrkesarbete.

4) Distriktskolstyrelsen äger att vid sina inspektioner och visitationer tillse, det förenämnda förteckning föres i vederbörlig ordning.»

Till sist följer formulär för den i förordningen omnämnda förteckningen, hvilken upptager följande sju kolummer: 1) Ordningsnummer; 2) Barnets för- och tillnamn; 3) Barnets födelsedatum; 4) Barnets målsman (namn, stånd, bostad); 5) Barnets arbetsgivare (namn, bostad, yrkesgren); 6) Barnets sysselsättning, särskildt: a) på hvilket sätt? b) under hvilka timmar? c) hvar? 7) Anmärkningar.

Det har tidigare påpekats, att man på ledandé håll i såväl Hessen som Baden tillmäter lärareinspektionen en afgörande betydelse för möjligheten att genomföra barnskyddslagen. På andra håll har detta system emellertid mött betänkligheter. Man har betonat den svåra ställning, i hvilken en dylik förordning måste försätta såväl lärare som barn. De förra ha ju, åtminstone på landet, ofta en ställning, som icke kan betecknas såsom fullt själfständig gent emot barnens föräldrar och arbetsgivare, hvilket gör en deras verksamhet, som bör anses delvis riktad mot de sistnämnda, olämplig och svårutförbar. Barnen åter slitas mellan uppmaningen från arbetsgivare eller föräldrar att lämna osanna uppgifter och driften att tala sanning, men därigenom få den ena eller andra af nyssnämnda parter eller båda-dera bötfällda samt att efter all sannolikhet — förlora sin plats.

Problemet hör tydligen icke till de lättlösta, när det måste medgifvas, att nyssberörda invändningar förtjäna beaktande. Likväl torde man, i de fall där man icke önskar ställa lärare och barn i en befarad tvetydig ställning, kunna utelämna det *obligatoriska* besvarandet af i formulärets mom. 6 (se ofvan) framställda frågor, men utan inskränkning bibehålla systemet i öfriga punkter. Därigenom får man i alla händelser en troligen tillräckligt tillförlitlig förteckning öfver i yrkesarbete sysselsatta skolbarn, hvilket i och för sig är af största betydelse. Sannolikt skall det sedermera lyckas för ett stort flertal lärare, som känna väl till sin klass och dess alumners förhållanden, att småningom äfven få den kritiska kolumnen fylld, med både sanna och utan svek framlockade uppgifter.

c) *Arbetslönen.*

I.

När man i den *engelska* lagen söker efter bestämmelser, som äga tillämpning på hemarbetet, finner man dem, egendomligt nog, äfven på ett från denna arbetarskyddslagstiftning eljes så väl reserveradt kapitel som arbetslönen.

I 1901 års fabrikslag, § 116, förekommer sålunda ett stadgande angående särskilda bestämmelser («particulars») rörande arbete och löner, känt i engelsk lagpraxis under benämningen »Particulars Clause». I sin nyaste, genom ministeriell förordning af den 23 maj 1907 förbättrade formulering lyder paragrafen sålunda:

»Arbetsgifvaren eller mellanmannen skall, för att sätta hvarje arbetare, som betalas med stycklön, i stånd att beräkna den totala lönsomma, som bör utbetalas till honom för hans arbete, meddela närmare bestämmelser rörande den lön, som gäller ett föreliggande arbete, äfvensom rörande det arbete, för hvilket lönen är fastställd, och detta sålunda:

a) Han skall förse hvarje arbetare med särskilda uppgifter rörande den till hans arbete hänförliga lönen;

1) antingen genom att öfverlämna dylika detaljerade meddelanden till honom, när arbetet lämnas ut; eller ock

2) ifråga om i fabrik eller verkstad sysselsatta arbetare, genom att kungöra dylika meddelanden i fabriken eller verkstaden å ett anslag, hvilket icke innehåller annat än de lönsatser, som gälla i fabriken eller verkstaden utfördt arbete, samt hvilket är så uppsatt, att det med lätthet kan af arbetarne läsas.

b) Förenämnda detaljerade meddelanden rörande sådant arbete som lämnas ut till arbetare, hvilka meddelanden gälla den lönsomma som bör betalas till honom, skola skriftligen öfverlämnas till honom samtidigt med arbetet.

c) Dylika meddelanden, vare sig de gälla lönsats eller arbete, få icke göras med tillhjälp af teckenskrift.»

Öfverträdelse af lagen äfvensom missbruk från arbetarens sida af sålunda lämnade meddelanden i syfte att offentliggöra affärshemligheter belägges med böter af intill § 10. — Lagen har tillämpning på i tidigare anförd förordning af samma dag under k), l), n), o), p), q), r), och s), upptagna yrkesgrenar, samt dessutom förfärdigande af skovaror.

Det är dessvärre icke möjligt att* tillsvidare bilda sig någon föreställning om, huru dessa bestämmelser verkat på hemarbetet. Dels synas de nämligen ännu vara synnerligen ofullständigt kända af de parter de i detta fall beröra, dels är kontrollen af deras efterlefnad, som är lagd i fabriksinspektionens hand, icke effektiv. I många fall synes dock arbetsgifvaren ha manats att på grund af ifrågasvarande stadgande införa lönböcker för sina hemarbetare, hvarigenom lagens mening ju på ett lyckligt sätt bragts till utförande.

Det är icke osannolikt att bestämmelser af här meddelade innebörd, utom det att de trygga arbetaren för bedrägeri rörande förhållandet mellan betingad och utbetalad lön, äfven kunna få betydelse för åvägabringande af en större grad af likformighet mellan inom hemarbetet utbetalade löner, hvilket i sin tur, enligt hvad erfarenheten visat, har en tendens att höja lörens medelnivå genom bortskärande af de lägsta lönsatserna. En förutsättning härför är dock en förbättring af den refererade lagens bestämmelser i sådan riktning, att skyldigheten att genom ett för alla af saken berörda arbetare läsligt anslag kungöra hela löntariffen utsträcker till *alla* de arbetsgifvare, som lämna ut hemarbete. Bestämmelser i sådant syfte innehållas i de *tyska socialdemokraternas* samt *Österrikes* lagförslag.

Det »skriftliga meddelande» rörande lön och arbete, hvarom den engelska lagen talar, vilja de båda nyssnämnda lagförslagen ha utbytt mot *lönböcker*. Dessa skola utom lagtexten innehålla noggranna uppgifter angående arbetets art och karaktär, leveranstid, lön, öfverenskomna afdrag för material o. d. De skola stanna i hemarbetarens förvar, men anskaffas af arbetsgifvaren eller hans mellanman, samt skola hållas tillgängliga för inspektionsmyndigheternas tjänstemän*).

2.

Ett stadgande, som såväl i engelsk som tysk lag äger tillämplighet på alla hemarbetare, är *truckförbudet*. *Englands* trucklag af 1896 synes enligt ordalydelsen och de parlamentsförhandlingar, som föregingo lagens antagande, böra afse allt hemarbete. Likväl har på grund af en serie domstolsutslag (det sista af 1905, *Squire v. Midland Hall Company*) en sats i lagen uttydts på sådant sätt, att, därest det icke kan visas, att hemarbetaren utfört arbetet själf samt att den mellan honom och arbetsgifvaren träffade öfverenskommelsen tydligen utfäst detta, trucklagens bestämmelser ej äga tillämpning. Resultatet häraf har blifvit, att hemarbetaren praktiskt taget är beröfvad trucklagens skydd**).

I *Tyskland* jämställas hemarbetarne (»die Hausgewerbetreibenden») genom

*) Genom förordning den 9 dec. 1902 har skyldigheten att föra lönböcker af tyska förbundsrådet utsträckt från fabriker till *verkstäder* för beklädnads- och linnekonfektion. Helt göres emellertid framför det egentliga hemarbetet.

**) »Report from the Select Committee on Home Work» 1907, s. 5.

allmänna yrkeslagens § 119 b uttryckligen med andra arbetare i förhållande till bestämmelserna mot trucksystemet (§§ 115—119 a). Äfvenså i de australiska staterna.

Intet af de föreliggande hemarbetslagförslagen sysselsätter sig med denna punkt, hvadan detta väl för åtminstone Tysklands vidkommande får tagas såsom uttryck för att lagen där anses verka väl. Dock synes här den anmärkningen förtjäna göras, att man med de nu gällande truckparagrafernas formulering icke träffar de för hemarbetet säregna former, under hvilka systemet här ofta döljer sig. Det är en mycket vanlig företeelse i den tyska konfektionen — och troligen äfven annorstädes — att arbetsgifvarne lämna material åt arbetaren (icke blott råmaterial, äfven understundom maskiner) och beräkna detta till ett ruinerande öfverpris. Likaså förekommer ej sällan, att arbetsgifvaren gör »straffafdrag» från betalningen, när den färdiga varan vid aflämnandet befinnes vara behäftad med brister af en eller annan art — understundom får arbetaren ingen ersättning alls för sitt arbete, ja, får själf inköpa varan till högt pris *). Mot dylika öfvergrepp är det truckparagrafernas sak att skydda. Det enda exempel på ett lagförslag i sådan riktning — ehuru ej lyckligt formuleradt — torde innehållas i kantonen Zürichs regeringsförslag till »lag angående industrien» af år 1897 (§§ 19—20).

3.

Vid sysslandet med hemarbetets problem skall man vid ett sträfvande att gå till frågans botten ofta återkomma till det, som är hela denna arbetsgrens förnämsta särmärke: den låga lönen med dess tendens af ihärdigt kvarblifvande på samma punkt. Det har tidigare visats, att denna omständighet på det närmaste sammanhänger med hemarbetets decentralisation, dess arbetarskarors bristande solidaritet och oförmåga till organisation. Socialpolitikern, som insett att hemarbetet, bedrifvet i dess nuvarande form, måste stödas af lagar, som förbättrade dess arbetares villkor, har då också tidigt kommit att vända sin uppmärksamhet åt de ofta oerhördt låga lönerna. Men äfven om han tydligt insett, att här låge den egentliga grundorsaken till hela detta onda, så har denna insikt dock i regel icke ledt till några förslag till försök att på laglig väg råda bot därför. Ty arbetslönen anses oantastlig, dess bildning är enligt allmännast gängse föreställning ett oreglerbart resultat af den fria konkurrensen, likställt med hvarje varupris.

Har ett land starka arbetarorganisationer, så ligger i denna omständighet en viktig förutsättning för att lönbildningen skall ske på ett sätt, som vet att taga tillbörlig hänsyn till den arbetstagande sidans fordringar och behof, alla lönedogmer till trots. Men öfverallt där denna förutsättning saknas, där inga organ

*) Se Protokoll über die Verhandlungen des vierten allg. Schneider- u. Schneiderinnenkongresses 1896, s. 99 ff.

för tillkomsten af kollektivaftal på frivillighetens väg finnas, måste åtminstone i teorien den tanken väckas, att här bör statens medlande hand gripa in. Denna bör skapa organ, som ersätta föreningsviljan och som genom åvägabringande af förhandlingar mellan ombud för parterna fastställa lönesatserna vid ett minimum, som tryggar en anständig existens. Metoden är således lånad från fackorganisationernas lönpolitik, men med statens hjälpande vilja öfverförd till områden, där inga fackorganisationer finnas eller någonsin stå att i tillfyllestgörande omfattning skapa.

Att ha insett detta långt före andra stater och att ha omsatt det i praktik till förmån för hemarbetet är *Victorias* förtjänst.

Australiens lönpolitik går tillbaka till midten af 1800-talet. Redan då sökte man genom laglig reglering utöfva inflytande på prisbildningen: man gaf ut lagar mot deportation af straffångar från England, icke för att förhindra förbrytares immigration utan för att sätta en gräns för utbud af billiga arbetskrafter. Samma synpunkter lägo till grund för antikineslagarne samt kvinno- och barnskyddslagarne. Men trots alla dessa omständigheter förekommo ständigt lönedpressioner, och offentliga enquêter visade, hur dåliga förhållandena voro särskildt inom sweating-industrierna, dit hemarbetet hörde. Då beslöt man våga försöket att genom lagliga föreskrifter varaktigt höja lörens nivå och därigenom förbättra arbetarnes ställning. »Shops and Factories Act» af 1890 innehåller detta första försök. Det kom likväl klarare och bättre till uttryck i en tilläggs lag af 1896, där principen om en af staten fastställd minimilön tydligt fastslås. Genom denna lag infördes särskilda nämnder, paritetiskt sammansatta af 4—10 arbetsgifvare och arbetare med en opartisk ordförande, vald antingen af nämnden, eller, därest denna icke är enig, af regeringen. Dessa nämnder skola besluta om: 1) minimitidlöner; 2) om möjligt stycklöner; 3) maximiantal lärlingar; 4) lärlingslöner. Minimilöner äga nämnderna att fastställa för hvarje slag af arbete, såväl för fabriker och verkstäder som för hemarbete. Nämndens beslut får karaktär af lag och dess öfverträdelse straffas med böter af intill £ 100: —, tredje resan med strykande ur yrkesregistret (d. v. s. förbud mot driftens fortsättande). Dessutom kan den arbetare, som betalas under den fastställda minimilönen, sedermera utkräfva hela lönen, som om han intet erhållit.

Nämnder valdes med stöd af denna lag omedelbart för 6 yrken, alla utom ett typiska hemarbetsgrenar (herrkonfektion, skotillverkning, herrtvätt, damtvätt, möbeltillverkning). För alla dessa fastställdes lönsatser, som väsentligt förbättrade arbetarnes ställning *).

År 1900 förnyades denna *Victorias* lagstiftning, hvarvid det tillägget gjordes, att nya yrken kunde underställas tariffsystemet, såvida endera af parlamentets båda

*) Utrymmet medger tyvärr icke en närmare redogörelse för nämndernas verksamhet, hvilken för att vara belysande måste göras mycket fullständig och skulle taga afsevärd plats i anspråk.

kamrar beslöte därom. År 1902 funnos redan 29 lönenämnder — 1903 förnyades lagen ånyo med de förändringar, att nya nämnders inrättande gjordes beroende af båda kamrarnes beslut, att rätten att inskränka lärlingarnes antal upphäfdes samt att en särskild appellationsnämnd skapades, bestående af en ledamot af högsta domstolen samt en af arbetsgifvarne och en af arbetarne utsedd bisittare. År 1905 slutligen gjordes minimilönsystemet och lönenämnderna från periodiska till permanenta inrättningar, så att de nu höra till den victorianska lagstiftningens erkända grundsatser. Andra stater i Australien äro sysselsatta med att utarbета lagförslag i samma anda *).

Tills för helt kort tid sedan tillhörde inom den öfriga delen af världen diskussionen om denna punkt — lagstadgade löner — endast teorien. Den lag, som tillkommit och med ständigt bättre resultat tillämpats i Victoria, ansågs allmänt som ett experiment, intressant att studera, men omöjligt att efterlikna. Så kommo emellertid hemarbetsutställningarne i Berlin och i London och med dem ett väckande i breda kretsar af känslan, att för sådant elände, som där visats, måste något alldeles särskildt göras.

I *England* bildades då i slutet af 1906 Anti-sweating-ligan, hvilken inledde sin verksamhet med att under en kongress i tre dagar behandla frågan om lagstadgad minimilön. I det land där arbetarorganisationerna ha de äldsta anorna och ha framkallat en skarp gräns mellan ett välorganiseradt, ekonomiskt och andligt högt stående fjärde stånd och ett oorganiseradt, kulturellt djupt liggande femte och sjätte stånd, där har det framför allt blifvit tydligt, på hvilka områden trade-unionismen behåller sin lifskraft och hvar denna sinar. Därför har också i England krafvet på statshjälp för en delvis i elände nedsjunken, oorganiserad del af arbetarvärlden vunnit ett så kraftigt understöd, att det redan nått till parlamentet.

Sir Charles Dilke framlade 1906 för parlamentet ett lagförslag om lönenämnder särskildt för »sweated industries». Förslaget omändrades något samt framlades åter af Toulmin, understödd af tio parlamentsledamöter. *Detta lagförslag understöddes vid andra läsningen i början af 1908 enbälligt af alla partier* och hänvisades sedan lagenligt till utskott.

Lagens titel är »Lag angående förbättring af arbetsvillkoren för i vissa industrier sysselsatta personer, samt jämväl angående fastställandet af lagstadgad minimilön.» Ändamålet med lagen angifves vara inrättandet af lönenämnder, som skola fastställa minimilöner för arbetare i vissa yrken. I första rummet säges den skola gälla skraddare och sömmerskor (konfektion), men får inrikesministern rörande denna lags utsträckande till andra yrken samma makt, som han redan använt vid tidigare berörda stadganden i gällande lag. Emellertid skall lönenämnden enligt

*) *Nya Zeelands* system med obligatoriska skiljenämnder förbigås här, enär det tillhör fabrikslagstiftningen och, churu det haft sitt inflytande äfven på hemarbetet, icke varit afsedt uteslutande eller ens hufvudsakligen för detta.

lagtexten ej inskränka sig till endast en arbetsart inom ett visst yrke, ej heller är den skyldig hålla sig till en stereotyp lönform utan får välja fritt mellan tim- och stycklön samt kan variera minimisatser ^{*)}individuellt och lokalt. Lönenämndens sammansättning öfverensstämmer med de victorianska nämnderna: paritet med en opartisk ordförande. En fackförening eller minst 6 personer, arbetsgifvare eller arbetare, men tillhörande ett visst yrke och ett visst distrikt, kunna hos inrikesministern hemställa om tillsättande af en lönenämnd för sitt yrke och distrikt. Inrikesministern fattar sitt beslut efter undersökning af ärendet. Lagöfverträdelser, hvilkas art i lagen noga specificeras, straffas med böter (progression för återfall).

Sålunda synes efter allt att döma den gamla världens föregångsland i fråga om arbetarlagstiftning snart med sin kodex på detta område komma att införlifva en lag, som bäres af grundsatser, hvilka beteckna ett nytt skede i det legala arbetarskyddets historia och måhända skola leda till efterföljd på många håll, där de här till verklighet omformade teorierna redan länge och uttömmande diskuterats. För hemarbetet har man därigenom skapat det skydd, som af vetenskap och socialpolitik allt mer allmänt börjat anses vara hemarbetarskyddets egentliga kärna. Erfarenheten från England skall visa, huruvida denna uppfattning är berättigad och huruvida likheterna med de förhållanden, som framkallat förebilden, den victorianska lagstiftningen, äro starkare i att hjälpa lagen till en framgångsrik gärning än olikheterna mellan de båda ländernas handelspolitiska, ekonomiska och andra förhållanden äro i att stjälpa denna den yngsta, men den följdrikaste af alla hemarbetslagar ^{*)}).

V.

Arbetarförsäkringens utsträckande till hemarbetare.

Vida mindre betänkligheter och svårigheter än de, som möta arbetarskyddets tillämpande på hemarbetet, måste förslaget om arbetarförsäkringens utsträckande till detta område röna. Här kräfvdes icke den tillsyn och kontroll, som utgör den förra frågans stötesten — en social försäkring arbetar nästan automatiskt, sedan den en gång kommit i rörelse. Att sjukförsäkring, invaliditets- och ålderdomsförsäkring samt väl äfven olycksfallsförsäkring för dessa de fattigaste bland alla arbetare skulle vara af än större värde än för öfriga arbetarkategorier behöfver icke särskildt betonas.

^{*)} De tyska socialdemokraternas förslag innehåller med det engelska lagförslaget nära öfverensstämmande stadganden angående minimilöners fastställande. I de orter där industridomstolar finnas skulle dessa ersätta nämnderna. Dessutom har det österrikiska lagförslaget äfven tydligt uttalat sig för ett autorativt fastställande af hemarbetslönerna, i det att en befogenhet af denna art tillerkännes gillena, de för Österrike egendomliga yrkesorganisationerna. Se i öfrigt Efterskriften, sidd. 387—9.

Likväl är anordnandet af denna försäkring ett *tekniskt* ytterligt svårt problem, beroende på hemarbetarklassens stora heterogenitet och ekonomiska nödläge.

En förutsättning för att hemarbetarne skola kunna göras delaktiga af arbetarförsäkringen är att denna är obligatorisk. Liksom alla andra slag af frivilliga organisationssträfvanden för hemarbetarnes flertal ligga utom möjlighetens gräns, så ock förutsättningarna att kunna bilda och upprätthålla kassor, hvilka skulle tarvå vida större ekonomiska uppoffringar än en fackförening i vanliga fall kräfver. Här måste genom statens tvång grundvalen för den sammanslutning skapas, som skall ställas i försäkringens tjänst, och staten måste föreskrifva den ordning och storlek, i hvilken bidragen skola utgöras.

Det är också endast i *Tyskland*, den sociala tvångsförsäkringens klassiska land, där denna fråga kunnat lösas. I allmänhet äro de tyska försäkringslagarnes bestämmelser i förevarande hänseende så affattade, att hemarbetarne icke tillhöra de arbetargrupper som i hufvudtexten inbegripas i försäkringen, men äger förbundsrådet eller lokal myndighet makt att utsträcka försäkringens giltighetsområde, så att det äfven omfattar hemarbetarne. Detta har i några fall skett. Genom lag af den 15 juli 1883 (§ 2; mom. 1: 4) kan sjukförsäkringen genom lokal myndighets beslut (Ortsstatut) utsträckas till alla hemarbetare inom ett visst distrikt. Af denna bestämmelse ha många städer, bl. a. Berlin, Leipzig, Köln, Aachen — samt äfven en rad landsbygdskdistrikt i hela riket begagnat sig. Vidare har förbundsrådet genom tvenne förordningar af den 16 december 1891 och 1 mars 1894 gjort hemarbetet inom tobaksfabrikationen samt inom väfveriet och maskinstickningsindustrien delaktigt af invaliditets- och ålderdomsförsäkringen. Häri ser en af hemarbetsproblemets förnämsta kännare i Tyskland den viktigaste åtgärd, som i det landet utförts till förbättrande af hemarbetarnes villkor*).

Det österrikiska lagförslaget vill utsträcka sjukförsäkringen, *Hitze-Heyl* och de *tyska socialdemokraterna* helå den sociala försäkringen till hemarbetet.

VI.

Det har inledningsvis betonats, att en allmänt gängse åsikt bland särskildt den tyska praktiska socialpolitikens män är, att de olika yrkesarterna inom hemarbetet böra af lagen behandlas hvar för sig, enär förhållandena inom hvarje yrke äro så olika dem inom andra, att en generell lagstiftning är omöjlig. Sanningen i detta påstående är icke allmängiltig. Den äger en viss tillämplighet på tyska hemarbetsförhållanden, hvilka äro de mest skiftande i världen, men äfven här blott med modifikation. Det gäller nämligen först, att vissa af de för hemarbetets reglering

*) *Meerwarth*, Untersuchungen über die Hausindustrie in Deutschland, 1906, s. 41.

föreslagna lagbestämmelserna utan inskränkning kunna och böra få generell giltighet för allt hemarbete, till hvilket yrke det än månne höra. Sådana stadganden äro de om registrering, bostadsinspektion*), anslag om lagen, barnskydd, barnsängshvila, lönböcker och truckförbud samt försäkring. Men ju mera anordningen af driften närmar sig verkstadens eller fabriken, desto större bli möjligheterna att dessutom äfven genomföra sanitära föreskrifter rörande arbetsställena samt ett konsekvent kontrolleradt personskydd jämte begränsning af arbetstiden. Skillnaden ligger sålunda i detta fall principiellt icke mellan olika yrken såsom sådana, utan mellan yrken, som använda så godt som uteslutande familjearbete och sådana, där det hufvudsakliga arbetet förläggas till en mellanmans bostad, i hvilken hemarbetare sysselsättas.

Nu göres problemet i detta afseende invecklat därigenom, att det visserligen finnes yrken, där endera af dessa båda arbetsformer är den förhärskande, men vida flera, där båda de nämnda och ännu flera på mellanstadiet mellan dem liggande former förekomma. En lagstiftning, afsedd att gälla hemarbetet i ett visst yrke, löper alltid den risken, att dess förutsättningar ute i verkligheten småningom förändras och att lagen sålunda efter någon tid kommer att sväfva i luften. Så har det gått med de båda tyska speciallagar af detta slag, som sett världen. Tobaksarbetarförordningen (1888), som utgick från den tysta förutsättningen, att det mesta hemarbetet inom cigarrfabrikationen förekom i mellanmännens verkstäder, byggdes upp på denna grundval och ledde till intet annat än att — öka familjehemarbetet. Likaså gällde förordningen af 1897, med ett tillägg af 1902, endast verkstäder för konfektion. Hade denna förordning varit bättre formulerad (den talade endast om en-gros-tillverkning, hvadan alla arbetsgifvare vid anmärkningar förklarade, att det arbete de gäfvu ut ej var en-gros) samt äfven kontrollen kunnat göras bättre, hade den icke behöft dela tobaksförordningens öde att framstå såsom alldeles värdelös. Ty inom konfektion är verkstadsarbetet en mycket utbredd arbetsform och tekniken inom vissa dess grenar synes numera sätta en gräns för dess oinskränkta möjligheter att bli familjearbete. Detta är dock ingalunda regeln för *all* konfektion, knappast för dess hufvudsakliga delar. Vid äffattandet af en hemarbetslags bestämmelser bör sålunda alltid nödig uppmärksamhet fästas vid, att grundsatsen är *lagstiftning för familjearbetet, det hemarbete som endast sysselsätter den ensamma arbetaren eller medlemmarne af samma familj med eller utan några enstaka hjälpkrafter i dennas bostad, men att där fabrikslagstiftningen icke dragit en rörelse sådan som mellanmannens med de i dennes bostad arbetande hemarbetarne inom sin ram, äfven denna verksamhet bör af lagen beröras — eventuellt genom mer vidtgående stadganden.*

*) Härvid bör dock hänsyn tagas till, om arbetet sker med material, af hvilka särskild sanitär våda kan förväntas (tobak, tändstickor).

Efterskrift.

Sedan denna berättelse aflämnats, har tillfälle beredts förf. att före tryckläggningen å denna plats meddela några anteckningar rörande den utveckling, som frågan angående *löneregleringen genom statens medverkan* tagit under den allra sista tiden.

Det är nämligen oförtydligt, att det af Victoria gifna exemplet (jfr ofvan sid. 382) visat sig mana till efterföljd inom åtskilliga europeiska stater och detta måhända tidigare än hvad man hittills ansett sig kunna förutsätta.

Vid den *internationella föreningens för lagstadgad arbetarskydd* delegerade-möte i Luzern den 27—30 september 1908 gjordes rörande hemarbetet och dess reglering genom lag följande uttalande:

»Hemarbetarnes dåliga ställning härrör hufvudsakligen af de otillräckliga lönerna, hvarför man i första rummet måste söka utfinna medel för att höja lönerna.

För sådant ändamål:

- 1) anbefaller föreningen särskildt hemarbetarnes fackliga organisation, afslutandet af tariffaftal samt dessas lagliga fastställelse;
- 2) uppmanas föreningssektionerna att undersöka, i hvilken mån i deras länder en lagstiftning kunde vara verksam och genomförbar, hvilken gäfvade domarena befogenhet att annullera och bestraffa öfverenskommelser angående hunger- och ockerlöner;
- 3) uppmanas föreningssektionerna:
 - a) att sysselsätta sig med frågan om organisation af lönenämnder;
 - b) att i de fall, där den fackliga organisationen visat sig överksam och där förhållandena tillstådja det, anmoda sina regeringar att försöka införandet af minimilöner under eventuell användning af de engelska förslagen och på sådant sätt, att paritetiskt sammansatta lönenämnder uppställa lönetariffer; ett dylikt försök borde i främsta rummet göras med sådana hemindustrier, där genomförandet vore lättast, och där hemarbetet är hufvudycket för arbetarnes flertal;
 - c) att till föreningen inberätta de uppnådda resultaten; särskildt ombedes den engelska sektionen att ingifva ständiga rapporter angående de erfarenheter, som eventuellt komma att göras på detta område i England».

Handels- och industrikammaren i Wien afgaf i slutet af 1908 ett betänkande med anledning af det österrikiska regeringsförslaget till hemarbetslag. I betänkandet heter det bland annat: »Hemarbetsproblemet är framför allt ett löneproblem.» Där föreslås att handels- och industrikammrarna skola kunna konstituera sig som lönenämnder, inför hvilka de båda parterna äga att förhandla och rådslå med hvarandra. De sålunda fattade besluten skola efter myndigheternas stadfästelse äga gällande kraft och deras efterlefnad ställas under yrkeslagens skydd. Enligt hvad som meddelas, ha representanterna för stadens förnämsta konfektionsfirmor anslutit sig till detta handelskammarens förslag.

Académie des sciences morales et politiques i Paris sysselsatte sig vid en session under våren 1909 med frågan om kvinnornas hemarbete och hade till detta sammanträde inbjudit betydande affärsmän för att höra deras mening. Därvid uttalade sig direktören för Louvremagasinet för en laglig reglering af hemarbetslönerna och ägaren af en stor spetsfirma förordade paritetiska kommissioner, som skulle fastställa minimilöner för en arbetsdag af tio timmar. Arbetsgifvarne skulle vara skyldiga att rätta sina löner efter dessa minimisatser, och om en arbeterska med tio timmars arbete icke lyckades uppnå den föreskrifna minimilönen, skulle hon äga rätt att på laglig väg utkräfvat skillnaden af den icke godvilligt betalade arbetsgifvaren.

Väsentligt längre har man emellertid redan hunnit i *England*. Den 24 mars framlade den engelska regeringen (handelsministern Churchill) ett lagförslag, som slår in på den af de australiska kolonierna angifna vägen. Förslaget visar för öfrigt nära öfverensstämmelse med de grundsatser, hvilka uttalades af den parlamentariska kommissionen, som efter andra läsningen behandlade den Toulminska billen (jfr ofvan sid. 383), och hvars betänkande förelåg i slutet af juli 1908.

Det hufvudsakliga innehållet af nyssnämnda regeringsförslag, »Trade Boards Bill», är följande: För vissa yrkesgrenar skola genom beslut af handelsdepartementet upprättas lönenämnder, »trade boards» (egentligen yrkesnämnder). De tillsvidare i lagförslaget uttryckligen angifna industrierna, hvilkas antal departementet på vissa villkor äger öka, äro: konfektionsskrädderiet, såväl i detalj som en gros; kartongtillverkningen; tillverkningen af maskingjorda spetsar samt nät; bluskonfektionen. Lagens giltighetsområde inskränkes emellertid icke till endast hemarbetet i nämnda industrier, utan omfattar jämväl där förekommande fabriks- och verkstadsarbete.

Lönenämnderna äga fastställa minimilöner och öfvervaka efterlefnaden af i sammanhang därmed utfärdade bestämmelser samt utgöra i öfrigt centrala organ för tillvaratagande af de olika industriernas intressen. Minimilöner kunna fastställas såväl för tid- som ackordsarbete. Lönenämnderna bildas paritetiskt af arbetsgifvare och arbetare, hvilka senare kunna utnännas i stället för att väljas, därest arbetarne i något distrikt bo för isolerade för att kunna konstituera en valkorporation.

Dessutom skola tre regeringstjänstemän utses såsom ledamöter af hvarje lönenämnd, och en af dessa skall vara nämndens ordförande. Kvinnor äro valbara till ledamöter af nämnderna, hvilka *måste* gifva plats åt minst en kvinna, därest kvinnoarbetet förekommer i betydande omfattning inom den industri, nämnden afser. Lönenämnden skall gå i författning om tillsättandet af ett flertal under densamma lydande distriktkommissioner («district trade committees»), hvilka skola vara de lokala handhafvarne af nämndernas verksamhet och hvilka sammansättas på liknande sätt som dessa med en af nämndens regeringstjänstemän som ordförande. Det egentliga arbetet torde vara afsedt att förläggas till kommissionerna, hvilka föreslå minimilönttarifferna och underställa dem nämndens pröfning. Godkänner nämnden dem, publiceras de af denna och äga då genast gällande kraft med hänsyn till alla leveranser, som ske för regeringens eller någon myndighets räkning. De öfriga firmor, som rätta sig efter de af nämnden fastställda lönesatserna, uppsättas jämte entreprenörfirmorna på en för offentligheten tillgänglig lista. Statens och kommunernas myndigheter få sedan icke lämna sina uppdrag till andra firmor än dem, som upptagits på nämnda lista. Skulle dessa åtgärder likväl icke visa sig tillräckliga för att bereda lönesatserna allmänare tillämpning, så har handelsdepartementet befogenhet att efter en lönenämnds framställning genom särskild förordning gifva minimilönerna laglig giltighet och med bötesstraff belägga den, som icke följer de sålunda fastställda lönesatserna. För kontroll af dylika förordningars efterlefnad utser handelsdepartementet särskilda inspektionstjänstemän, som tilldelas nämnder och kommissioner.

I motiveringen till lagförslaget anförde handelsministern bl. a. följande: Man hade haft att välja mellan att upprätta lokala lönenämnder, hvilka sedan skulle sammanfogas till en centralmyndighet, eller ock att först upprätta den sistnämnda och sedan de lokala underafdelningarna. Som af referatet ofvan framgår, hade man stannat vid det sistnämnda alternativet såsom det mest ändamålsenliga. Sambandet mellan lönenämnden och distriktkommissionerna skulle närmast uppehållas genom de afönade regeringstjänstemännen, hvilkas arbetsområde omfattar såväl nämnden som kommissionerna. Lönenämnderna skulle efter hand icke inskränka sin verksamhet endast till lönefrågan, utan öfver hufvud bilda vederbörande industris centrala organ. Man borde sedermera åt dem öfverlämna kontrollen äfven af trucklagarne samt de »särskilda bestämmelserna» (jfr ofvan sid. 379); dessutom kunde de gifva impuls till bättre yrkesutbildning o. d. Att äfven fabriker och verkstäder inrymdes under lagens giltighetsområde motiveras med att eljes den faran uppkommit, att hembarbetarne blefve arbetslösa, om arbetsgifvarne obehindradt kunnat pressa lönerna inom fabrikerna. Likväl hade stort medgifvande gjorts åt arbetsgifvarne, i det att lagen lämnar dem frihet bestämma, huruvida tid- eller stycklönerna hvar för sig eller bådadera skulle regleras.

Lagförslaget rönte ett synnerligen gynnsamt mottagande i underhuset och har vid utskottsbehandlingen *) endast undergått mindre väsentliga modifikationer.

Huru starkt intresset för frågans lösning är inom underhuset framgår af den omständigheten, att den 28 mars ytterligare ett förslag till lag om lönenämnder förelades huset af representanter för konservativa, liberala och arbetarpartiet. Detta förslag går längre än regeringens, i det att det fordrar omedelbart införande af lagstadgade minimilöner, särskildt för linnekonfektionen och tillverkningen af färdiga kläder.

Vid den utskottsbehandling, som det *tyska* regeringsförslaget till hemarbetslag undergått under loppet af 1908 och 1909, har frågan om lönenämnder äfven upptagits till behandling, ehuru det officiella förslaget icke innehåller något stadgande därom.

Socialdemokraternas representanter inom utskottet hemställde emellertid om införande af bestämmelser i lagen, afseende upprättande af lönenämnder för hemarbetet. I första hand skulle denna funktion utövas af industridomstolarne, men där sådana icke finnas, skulle paritetiskt sammansatta kommissioner bildas för ändamålet under en yrkesinspektörs ordförandeskap. Lönenämnderna skulle fastställa lönesatserna inom de yrken, där de upprättats, för en viss bestämd tid. Lönesatserna finge icke sättas lägre än lönerna för motsvarande arbete i fabriker.

Åtskilliga centerrepresentanter inom utskottet hemställde i detta ämne, att förbundsrådet måtte bemyndigas upprätta lönenämnder i vissa yrkesgrenar, där hemarbetare i större mängd sysselsattes till en i jämförelse med andra arbeten ovanligt låg lön. Sammansättningen skulle vara paritetisk med en af förbundsrådet utnämnd ordförande. Dessa lönenämnder skulle äga att fastställa minimilöner såväl för tid som för ackordsarbete för en bestämd tid och på grundval af den genom särskild utredning konstaterade sedvanliga lönen inom orten eller yrket. De sålunda tillkomna lönestaterna skulle gälla såväl hemarbete som fabriker och verkstäder inom samma industrigren och efter förbundsrådets fastställelse äga laglig kraft.

Vid behandling af dessa förslag i maj 1909 beslöt utskottet ett tillägg till lagförslaget, innehållande stadgande rörande lönenämnder i hufvudsaklig öfverensstämmelse med centerförslaget. Likväl utbyttes förbundsrådet såsom beslutande myndighet mot »rikskanslären, landsregeringarne eller de högre förvaltningsmyndigheterna», hvarjämte uttryckligen stadgades att äfven industridomstolar och arbetarkamrar kunde betros med lönenämndernas uppgifter. Dessutom gjordes ett tillägg till paragrafen af följande lydelse:

»På hemställan af industridomstol, arbetskammare eller vederbörande organisation af hemarbetare eller arbetsgifvare kan rikskanslären, landsregeringen eller den högre förvaltningsmyndigheten besluta att och i hvilken utsträckning tariffaftal, träf-

*) Utskottets betänkande afgafs den 15 juni 1909. Lagen har, när korrektur å dessa rader läses, slutgiltigt antagits af parlamentet.

fade eller genom skiljedomsutslag fastställda mellan hemarbetare och deras arbetsgivare eller vederbörande organisationer, må äga bindande tillämpning på öfriga hemarbetare och arbetsgivare inom berörda yrkesgren.»

Emellertid förhöll sig regeringens representant inom utskottet synnerligen afvisande vid diskussionen af denna fråga, och sedan utskottet likväl godtagit nyssnämnda förslag i första läsningen, uppträdde vid andra läsningen inrikesministern med den förklaring, att regeringen icke komme att godkänna det sålunda gjorda tillägget till lagen, utan skulle hela lagens genomförande sannolikt därigenom komma att äfventyras. Under sådana omständigheter blef andra omröstningen uppskjuten, och troligen kommer paragrafen om lönenämnder därvid att strykas.

Stockholm den 23 juli 1909.

C.

Bihang.**ENGLAND.****Fabriks- och verkstadslagen, 1901.**

Afd. VI.

§ 107.

I afseende å personer, sysselsatta uti vissa, af statssekreteraren genom särskild författning angifna yrken åligger det hvarje innehafvare af fabrik eller verkstad äfvensom hvarje för sådant företag anlita mellanman (contractor):

a) att enligt fastställt formulär och på föreskrifvet sätt föra listor, upptagande jämte stadgade särskilda uppgifter namn och adresser på alla af honom direkt såsom arbetare eller såsom mellanmän i fabriken eller verkstadens rörelse utom fabriken eller verkstaden använda personer, under angifvande af det ställe, hvarest de sysselsättas;

b) att sända afskrifter eller utdrag af dessa listor till en inspektör, närhelst denne kan påfordra det; samt

c) att årligen den första februari och den första augusti eller tidigare insända afskrifter af nämnda listor till det distriktsråd, inom hvilket området fabriken eller verkstaden är belägen.

Nämnda råd skall låta granska dessa listor och till vederbörande andra distriktsråd lämna uppgifter å sådana i listorna upptagna utarbetares namn och arbetsplatser, hvilka sysselsättas inom de andra rådens distrikt.

De listor, som föras af ett företags innehafvare eller en mellanman, äger hvarje inspektör samt hvarje af distriktsrådet därtill vederbörligen bemyndigad tjänsteman att granska; desslikes äger inspektör att granska till distriktsrådet insända afskrifter samt de uppgifter, som sändas från ett af dessa råd till ett annat.

Denna paragraf äger tillämpning å hvarje plats, hvarifrån arbete utlämnas, samt å innehafvaren af sådan plats och hvarje i och för arbetet använd mellanman, såsom om platsen vore en verkstad.

Öfverträdelser af denna paragraf straffas, första resan med böter intill fyrtio shilling och hvarje senare resa med böter intill fem pund.

§ 108.

Har vederbörande distriktsråd skriftligen meddelat fabriks- eller verkstadsinnehafvare eller af honom använd mellanman, att arbetsplats är skadlig eller farlig för där sysselsatta arbetares hälsa, och lämnar innehafvaren eller mellanmannen en månad efter meddelandets erhållande fortfarande ut arbete till utförande å nämnda arbetsplats skall han därest domstol efter företagen undersökning finner arbetsplatsen på angifvet sätt skadlig eller farlig, vara förfallen till böter ej öfverstigande 10 pund.

Denna paragraf skall äga tillämpning i afseende å innehafvaren af plats, hvarifrån arbete utlämnas, som om denna plats vore en verkstad.

Denna paragraf äger blott tillämpning å personer sysselsatta inom yrken, hvilka statssekreteraren genom särskild författning angifvit.

§ 109.

Om innehafvaren af en fabrik eller verkstad eller en annan plats, hvarifrån arbete utlämnas, eller en mellanman, som användes af dylik innehafvare, föranleder eller tillstodjer att beklädnadspersedlar tillverkas, rengöras eller lagas i ett boningshus eller i samband därmed använd byggnad, under det någon invånare i boningshuset lider af scharlakansfeber eller kopporna skall han, för såvidt han ej kan visa, att han icke ägde kännedom om sjukdomens förefintlighet i huset och att dylik kännedom ej heller skäligen kunde af honom förväntas, dömas till böter, högst 10 pund.

§ 110.

Därest en invånare i ett hus lider af någon utaf nedan anförda smittosamma sjukdomar, kan vederbörande distriktsråd förbjuda, att något som helst arbete af det slag, på hvilket denna paragraf äger tillämpning, utlämnas till någon eller viss del däraf i huset boende eller arbetande person. Sådant förbud kan meddelas inne-

hafvare af fabrik eller verkstad eller annan plats, hvarifrån arbetet utlämnats, eller af innehafvaren använd mellanman.

Ett dylikt förbud kan meddelas äfven om den insjuknade personen aflägsnats från huset. Det skall utfärdas att gälla för bestämd tid eller intill dess huset eller viss del däraf desinficerats på sätt, som godkännes af hälsovårdsmyndigheten, eller ock andra lämpliga försiktighetsmått vidtagits.

I trängande fall kan den distriktrådet anförtrodda befogenheten utöfvas af två eller flere af rådets ledamöter i samråd med hälsovårdsmyndigheten.

Den innehafvare af ett företag eller mellanman, som öfverträder ett honom enligt denna paragraf meddeladt förbud, straffas med böter intill 10 pund.

Smittosamma sjukdomar enligt denna paragraf äro de, för hvilka anmälningsplikt är stadgad; arbeten, hvarå denna paragraf äger tillämpning äro tillverkning, rengöring, tvättning, ändring, utsmyckning, fulländande eller reparation af beklädnads-persedlar och därmed förbundnen verksamhet, samt sådana slag af arbeten som stats-sekreteraren genom särskild författning kan komma att angifva.

§ III.

Denna lags tillämpning å hemverkstäder (domestic factories and domestic workshops) är underkastad följande bestämmelser:

I stället för föreskrifterna angående arbetstiden för kvinnor, unga personer och barn gäller:

- a) unga personer och barn få endast sysselsättas under nedanstående tider;
- b) unga personer få sysselsättas blott mellan kl. 6 f. m. och kl. 9 e. m., på lördagar endast mellan kl. 6 f. m. och kl. 4 e. m.;
- c) under arbetstiden skola unga personer beredas raster om sammanlagdt minst $4\frac{1}{2}$ timmar, på lördagar $2\frac{1}{2}$ timmar;
- d) barn få sysselsättas blott mellan kl. 6 f. m. och kl. 1 e. m. eller mellan kl. 1 e. m. och kl. 8 e. m.; på lördagar skall deras arbete upphöra kl. 4 e. m.; med hänsyn till skolpliktens fullgörande enligt denna lag skall barnet efter omständigheterna anses sysselsatt i ett morgon- eller eftermiddagslag;
- e) barnet får hvarken sysselsättas före kl. 1 e. m. eller efter denna tid under två på hvarandra följande perioder af hvardera sju dagar; icke heller får det på lördagen sysselsättas före kl. 1 e. m.; om det redan en annan dag af samma vecka sysselsatts före kl. 1 e. m. eller efter kl. 1 e. m., såvida det redan en annan dag af samma vecka sysselsatts efter denna tid;
- f) slutligen får ett barn icke sysselsättas mer än fem timmar i sträck utan en måltidsrast af minst $\frac{1}{2}$ timme.

§ 112.

Förekommer sådant slag af tillverkning, förfarande eller manuellt arbete, hvilket statssekreteraren jämlikt denna lag betecknat såsom farligt ¹⁾, i en hemverkstad, skall å densamma tillämpas förevarande lags alla föreskrifter, såsom om hemverkstaden vore en fabrik eller verkstad.

§ 113.

Statssekreteraren skall kungöra för hemverkstäder gällande föreskrifter genom offentliggörande af stadgade lagutdrag eller på annat lämpligt sätt.

¹⁾ Jfr § 79.

Formulär

till

lista öfver utarbetare enligt af engelska regeringen fastställd form.

Fabrik, verkstad eller plats, där arbetet utlämnas:

Fullständig postadress.

Yrkesgren.

Affärsinnehafvarens namn.

Lista öfver de personer, som direkt sysselsätts af

(a) _____ (b) _____
 för affärens räkning, men utom ofvannämnda fabrik, verkstad eller plats.

a) Arbetsgifvarens namn. b) Uppgift om denna är affärsinnehafvaren själf eller en af den sistnämnde sysselsatt mellanman.

Fullständigt namn	Om sysselsatt såsom arbetare (A) eller mellan- man (M)	Yrkesart (med tillhjälp af förord- ningens index- bokstäfver)	Arbetsplats, d. v. s. där arbetet f. n. utföres	Adress (Angifver kol. 4 tillräcklig adress, behöfver här ingen anteckning ske).
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Formulär för statistiska uppgifter rörande hemarbete.

Uppgjordt af öfverinspektören till ledning för Englands hälsovårdsmyndigheter.

Yrkesart	Utearbeters listor § 107							
	Antal listor från arbetsgivare				Utearbeters adresser		Rättsligt förfarande	
	2 ggr om året		1 gång om året		Inkomna från andra distrikt	Insända till andra distrikt	Bristfälliga listor	Ej insända listor
	Listor	Arbetare	Listor	Arbetare				

Inspektioner af utearbeters bostäder	Utearbete i ohälsosamma bostäder, § 108			Utearbete i smittade bostäder, §§ 109, 110		
	Antal fall	Antal anm.	Rättsligt förfarande	Antal fall	Antal anm.	Rättsligt förfarande

Registrerade hemarbetare år 1905 i sex af Londons kommuner.

	Antal adresser på ute- arbetare.	Adresser, sända till andra kommuner.	Adresser, erhållna från andra kommuner.
City of London	8,127	7,891	236
Finsburg	4,688	4,402	488
Stepney	5,507	643	4,134
Hackney	3,366	1,619	2,138
City of Westminster	2,052	642	283
Islington	1,793	947	1,903

AMERIKA.

New-Yorks hemarbetslag. Arbetslagen den 1 april 1899.

§ 100.

Ett rum eller en våning i ett hyres- eller bostadshus eller härtill hörande gårdshus må ej annat än efter utfärdande af i nästa moment sagda tillståndsbevis nyttjas till förfärdigande, ändring, förbättring eller lagning af herrockar, västar, byxor, kortbyxor, öfverdragskläder, öfverrockar, hattar, kappor, hängslen, jerseys, blusar, kostymer, klädningslif, skärp, underkläder, halsdukar, fällar, pälsverk, skjortor, kjolar, paraplyer, parasoller, penningbörsar, fjädrar, konstgjorda blommor, cigarretter eller cigarrer. Denna bestämmelse gäller dock ej för förfärdigande af kragar, manschetter, skjortor eller skjortveck af bomull eller linne, hvilka tvättas före salubjudandet.

Ansökan om tillståndsbevis (»license») skall ställas till yrkesinspektören af hvarje familj eller familjemedlem, hvilken ämnar ändra, laga eller förfärdiga varor af ofvannämnda slag i ett rum eller en våning af angifna art. Förenämnda ansökan skall noga beskrifva rummet eller våningen, angifva det antal personer, som där skola sysselsättas samt affattas i af yrkesinspektören föreskrifven form; denne senare

å ligger det att utarbete og tillhandahålla ansökningsformulär. Före dylik ansökans beviljande skall yrkesinspektören besiktiga ifrågavarande rum, våning eller byggnad. Finner denne att berörda arbetsplats befinner sig i rent og sanitært tillfredsställande skick samt att de här ofvan angifna föremålen därstädes kunna tillverkas under rena og sunda förhållanden, må han utfärda ett bevis, hvilket tillstodjer berörda lägenhets användande till förfärdigande, ändring og lagning af dylika varor.

I hvarje tillståndsbevis skall angifvas högsta antalet personer som må användas i den lägenhet beviset afser. Antalet personer, som på dylikt sätt må användas till arbete, bestämmes efter luftrymden i kubikfot i den af tillståndsbeviset berörda arbetsplatsen, så att icke mindre än 250 kubikfot räknas för hvarje person, som sysselsättes mellan kl. 6 f. m. og kl. 6 e. m. samt, såvida yrkesinspektören meddelar särskildt, skriftligt tillstånd härtill, icke mindre än 400 kubikfot för hvarje mellan kl. 6 e. m. og kl. 6 f. m. sysselsatt person; dock må dylikt tillståndsbevis ej utfärdas, innan ifrågavarande rum eller våning kan upplysas, medels elektriskt ljus eller annan motsvarande belysningsanordning, under hela den tid, under hvilken nämnda personer skulle där sysselsättas. Tillståndsbeviset skall i inramadt skick og på lätt synligt ställe anbringas i hvarje rum eller våning, på hvilka beviset har afseende. Det kan återkallas af yrkesinspektören så snart den allmänna hälsovården eller hänsynen till de där sysselsatta arbetarnes hälsa så påkallar eller om det rum eller den våning beviset afser icke längre synes befinna sig i ett hälsosamt og sanitært tillfredsställande skick.

Hvarje rum eller våning, där varor af förutnämnda slag förfärdigas, förändras eller lagas, måste hållas i rent og sanitært tillfredsställande skick og bör underställas yrkesinspektörens inspektion og besiktning för att fastställa huruvida omnämnda klädespersedlar eller andra varor eller delar däraf äro rena og fria från ohyra samt hvarje slag af infektion eller smitta.

Ingen får sysselsätta eller träffa aftal rörande förfärdigande, förändring eller reparation af de i denna paragraf berörda varor med en familjemedlem eller person som icke besitter vederbörligt tillståndsbevis för utförande af sagda arbete i en viss våning i ett hyreshus eller dess gårdshus.

Denna paragraf förhindrar likväl icke användandet af en skraddare eller en sömmerska för en persons eller familjs räkning og för förfärdigande etc. af beklädnadsersedlar för denna person själf eller för familjen.

§ 101.

Hvar og en som träffar aftal rörande förfärdigande etc. af dylika varor eller lämnar ut material till sådant arbete, skall föra ett tydligt register på engelska språket, upptagande namn og adresser på alla personer, åt hvilka dylikt arbete

utlämnats eller med hvilka aftal härom träffats. Denna förteckning står öppen för fabriksinspektören, hvilken äger att påfordra insändandet till honom af en afskrift däraf.

§ 102.

De varor som förfärdigas etc. mot bestämmelserna i § 100, få hvarken säljas eller salubjudas. Fabriksinspektören skall, därest dylika varor förfärdigas etc. under kringgående af sagda föreskrifter, vid dem på i ögonen fallande ställe fästa en etikett, hvilken bör vara minst 4 tum lång och i liten cicero-versal-skrift bär inskriften: *Tenement Made*. Fabriksinspektören skall härtill förstärka varans ägare eller den person, hvilken denna äganderätt tillskrifves. Utom inspektören får ingen borttaga eller förändra den sålunda fastsatta etiketten.

§ 103.

Finner fabriksinspektören bevis för, att en sjukdom förekommer i en verkstad, ett rum eller en våning i ett hyreshus eller dess gårdshus, där varor af i § 100 betecknad slag förfärdigas etc. eller skola bringas i arbete, skall han fästa en etikett enligt föregående paragraf vid dessa varor och genast ingifva rapport till hälsovårdsmyndigheten; denna skall, såvida det synes nödigt, omedelbart desinficera varorna och sedan borttaga etiketten. Vinner inspektören i förenämnda fall den öfvertygelsen att i arbetslokalen förekomma infektions- eller smittosamma sjukdomar eller att där färdigvarande eller i bearbetning befintliga varorna äro inficerade eller att de därstädes förvarade varorna ej äro ägnade att komma till användning, skall han genast härom underrätta den lokala hälsovårdsmyndigheten, och denna skall genast vidtaga de åtgärder, som den offentliga hälsovården påkallar. Hälsovårdsmyndigheten kan beslagtaga och förstöra alla dylika inficerade varor eller de som förfärdigats eller bearbetats under orena eller ohälsosamma förhållanden.

§ 104.

Därest för fabriksinspektören anmäles, att till denna stat skola införas varor af i § 100 omförmäldt slag, hvilka förfärdigats under helt eller delvis orena, sanitärt otillfredsställande eller ohälsosamma villkor skall han undersöka dessa varor och de förhållanden under hvilka de tillverkats och om härvid framgår att dessa varor eller en del däraf innehålla ohyra, eller förfärdigats under ohälsosamma omständigheter, skall han genast vid dem fästa förut beskrifna etikett samt därom underrätta den lokala hälsovårdsmyndigheten, hvilken har att vidtaga för tryggande af den offentliga hälsovården erforderliga åtgärder.

§ 105.

En husägare, husarrendator eller förvaltare får icke tillåta husets användning i strid mot § 100 i denna lag. Användes ett rum eller en våning på lagstridigt sätt skall fabriksinspektören lämna ägaren, arrendatorn eller förvaltaren meddelande härom. Därest denna icke inom 30 dagar efter dylikt förständigande afstyr det lagstridiga företaget eller icke inom 15 dagar träffar anstalter för att ur bostaden afhysa den hyresgäst som förfar lagstridigt i detta afseende samt med motsvarande intresse fullfölja dessa anstalter, så straffas han för öfverträdelse af denna lag i samma ordning som hade han själf utfört den lagstridiga tillverkningen.

Ett lagstridigt förfärdigande etc. af varor af nämndt slag genom innehafvaren af ett rum eller en våning i ett hyreshus eller dess gårdshus är tillräckligt stöd för att afhysa honom enligt förkortadt civilförfarande.

TYSKA RIKET.

Förslag

till

lag angående ändring af yrkeslagen.

Kap. VII a.

Hemarbete (Hausarbeit).

§ 139 n.

Bestämmelserna i §§ 139 o—139 y äga tillämpning å verkstäder, i hvilka

- 1) arbetsgifvaren uteslutande sysselsätter till sin familj hörande personer; eller
- 2) där en eller flere personer förrätta yrkesarbete (gewerbliche Arbeit) utan att sysselsättas af en arbetsgifvare, som leder driften i verkstaden.

Förenämnda personer äfvensom arbetsgifvaren (mom. 1) gälla såsom hemarbetare enligt följande bestämmelser.

§ 139 o.

Såsom verkstäder gälla förutom verkstäder enligt § 105 b, mom. 1 äfven lokaler, hvilka nyttjas till soffrum, bostäder eller kök, såvida yrkesarbete där förrättas, äfvensom i det fria belägna platser för yrkesarbete.

§ 139 p.

För bestämda yrken kan förbundsrådet föreskrifva, att i de lokaler, där arbete utlämnas till hemarbetare eller emottages från dem, på en i ögonen fallande plats skall upphängas ett anslag, som med tydlig skrift angifver de löner, som betalas för hvarje arbete.

§ 139 q.

I afseende å yrkesgrenar, som äro förenade med särskilda faror för lif eller hälsa, kan vederbörande polismyndighet genom förelägganden för vissa verkstäder föreskrifna åtgärder, som synas erforderliga för genomförande af följande grundsatser:

- 1) Verkstäderna jämte där befintliga drifanordningar, maskiner och redskap skola så inrättas och underhållas, att hemarbetarne skyddas mot fara för lif och hälsa i den utsträckning, som driftens art tillstädjer.

Särskildt skall sörjas för tillfyllestgörande belysning, luftutrymme och luftväxling samt för aflägsnande af vid arbetet uppkommande damm, dunster, gaser och affall.

Äfvenså skola alla sådana åtgärder träffas, hvilka äro erforderliga till skydd mot farlig beröring af maskiner eller delar af sådana eller mot andra i arbetsställets eller driftens natur liggande faror.

- 2) Till de hemarbetares hälsa, hvilka äro under aderton år, måste tagas den särskilda hänsyn, som betingas af dessa arbetares ålder.
- 3) Arbeten, vid hvilka så synes erforderligt med hänsyn till de med arbetena förbundna faror för lif och hälsa, få endast utföras i sådana lokaler, som uteslutande användas för detta syfte.

§ 139 r.

I afseende å yrkesgrenar, hvari förekommer tillverkning, bearbetande eller förpackning af närings- eller njutningsmedel, kan genom föreläggande af polismyndigheten för vissa verkstäder föreskrifvas, att verkstäder och lagerrum, jämte driftanordningar, maskiner och redskap, skola så inrättas och underhållas och driften så anordnas, att faror för det allmänna hälsotillståndet däraf ej kunna uppkomma. Dessutom kan föreskrifvas, att lokaler, där närings- eller njutningsmedel tillverkas eller förpackas, icke få användas till vissa andra ändamål.

§ 139 s.

Såvida föreskrifterna enligt §§ 139 q och 139 r icke åsyfta undanröjandet af en trängande fara, skall en lämplig frist för deras utförande medgifvas.

Rörande företag, som redan äga bestånd vid denna lags utfärdande kan, så länge icke någon utvidgning eller väsentlig förändring af desamma äger rum, endast påfordras undanröjandet af väsentliga missförhållanden, som innebära fara för hemarbetarnes lif och hälsa eller det allmänna hälsotillståndet, eller hvilka synas kunna utföras utan oskäliga kostnader.

Förelägganden skola vid tillämpning af § 139 n, st. 1, mom. 1 ställas till arbetsgifvaren, men vid tillämpning af § 139 n, st. 1, mom. 2 till den, som har förfoganderätten öfver det till verkstad begagnade utrymmet.

Mot förläggande kan besvär inom två veckor anföras hos vederbörande högre förvaltningsmyndighet, som afgör frågan slutgiltigt.

§ 139 t.

Genom beslut af förbundsrådet kunna föreskrifter utfärdas till fastställande af de fordringar, som i afseende å vissa slag af de uti §§ 139 q och 139 r angifna verkstäder skola anses tillfyllestgörande för genomförande af de i dessa lagrum uppställda grundsatser.

Genom beslut af förbundsrådet kan förbud meddelas mot utförande såsom hemarbete af sådant arbete, som är förbundet med väsentliga faror för hemarbetarnes lif, hälsa eller sedlighet eller för det allmänna hälsotillståndet.

Därest föreskrifter enligt st. 1 och 2 icke utfärdats genom beslut af förbundsrådet, kunna sådana föreskrifter meddelas af de särskilda staternas centralmyndigheter eller af vederbörande polismyndighet.

§ 139 u.

På de föreskrifter, som enligt § 139 t utfärdas af förbundsrådet, finner bestämmelsen i § 120 g¹⁾ tillämpning.

§ 139 v.

För iakttagande af föreskrifter, utfärdade enligt §§ 139 q—139 t, är vid tillämpning af § 139 n, st. 1, mom. 1 arbetsgifvaren, men vid tillämpning af § 139 n, st. 1, mom. 2 den ansvarig, som har förfoganderätten öfver den som verkstad begagnade lokalen.

§ 139 w.

Skall sådant hemarbete utföras, rörande hvilket föreskrifter enligt § 139 t, st. 1 och 3 utfärdats, åligger det vid tillämpning af § 139 n, st. 1, mom. 1 arbetsgifvaren, men vid tillämpning af § 139 n, st. 1 mom. 2 den, som har förfoganderätten öfver den som verkstad begagnade lokalen, att före arbetets begynnande till den lokala polismyndigheten därom göra skriftlig anmälan, i hvilken jämväl skall angifvas hvar verkstaden är belägen.

¹⁾ Föreskrifterna skola kungöras i Reichs-Gesetzblatt och meddelas riksdagen vid närmast följande sammanträde.

§ 139 x.

För såvidt föreskrifter utfärdats enligt § 139 t, st. 1 och 3, åligga yrkesidkare, hvilka låta utföra yrkesarbete i verkstäder utom sin arbetslokal, följande skyldigheter:

- 1) De skola föra en förteckning, angifvande de personer, till hvilka hemarbete utlämnats, samt dessas verkstäder. Förteckningen skall på anfordran uppvisas för eller ingifvas till den lokala polismyndigheten eller yrkesinspektionens organ (§ 139 b).
- 2) De skola med lämpliga mellantider, minst hvarje halfår, personligen eller genom ombud göra sig underrättade om, att verkstädernas inrättning och drift motsvara fastställda fordringar.
- 3) De få, i de fall då det är föreskrifvet anskaffande af bevis om att de lokaler, där arbetet förrättas, uppfylla de fastställda fordringarna, endast lämna ut hemarbete till sådana verkstäder, för hvilka dylikt bevis företes.

§ 139 y.

För såvidt icke inspektionen genom beslut af förbundsrådet eller de särskilda staternas regeringar anordnats på annat sätt, finna bestämmelserna i § 139 b¹⁾ tillämpning.

Nattetid få inspektioner företagas endast i det fall att fakta föreligga, hvilka gifva skäligen anledning till misstanke, att öfverträdelse ägt rum af föreskrifter utfärdade enligt §§ 139 q—139 t.

§ 148.

Med böter intill 150 Mark eller i fall af bristande tillgångar med fängelse intill fyra veckor straffas:

- 12 a) den som bryter mot laga kraftvunnet föreläggande enligt §§ 139 q eller 139 r eller mot föreskrifter utfärdade på grund af § 139 t;
- 12 b) den som låter utföra yrkesarbete utom sin arbetslokal i verkstäder af sådant slag som angifves i § 139 n och vet, eller af föreliggande omständigheter har anledning antaga, att verkstädernas inrättning eller drift icke uppfyller enligt § 139 t utfärdade föreskrifter.

¹⁾ Om yrkesinspektionen.

§ 149.

Med böter intill 30 Mark eller i fall af bristande tillgångar med fängelse intill åtta dagar straffas:

- 7) den som icke fullgör i — — — §§ 139 w och 139 x föreskrifna skyldigheter.

§ 150.

Med böter intill 20 Mark eller i fall af bristande tillgångar med fängelse intill tre dagar för hvarje fall straffas:

- 6) den som icke efterkommer enligt § 139 p utfärdade föreskrifter.

ÖSTERRIKE.**Förslag**

till

**lag angående reglering af hemarbetets arbetsförhållanden inom
beklädnads-, tvättvaru- och skodonskonfektionen.**

§ 1.

Låta yrkesidkare (Gewerbtreibende) vid bedrivande af tillverkning utaf kläder (mans-, fruntimmers- och barnkläder), eller af tvätt- och skovaror eller vid utövande af handel med sådana föremål, nämnda varor förfärdigas genom styckmästare (Stückmeister) eller genom hemarbetare (Heimarbeiter) skola alla — hufvudföretagarne — skriftligen anmäla detta för yrkesmyndigheten (Gewerbebehörde) på den ort, där de utöfva sitt yrke. Använda de sig vid förmedling af uppdrag till styckmästarne eller hemarbetarne af tredje person — mellanpersons — förmedling, så skall äfven detta förhållande jämte mellanpersonernas namn och boningsort meddelas i anmälningen.

Sådan anmälan skall äfven göras af de mellanpersoner, utaf hvilka hufvudföretagarne begagna sig vid förmedling af uppdrag till styckarbetare eller hemarbetare.

§ 2.

Styckmästare enligt denna lag äro de personer, hvilka formellt innehafva ifrågavarande tillverkningsyrke (Erzeugungsgewerbe), och, vare sig de samtidigt arbeta för kunder eller icke, äro sysselsatta för hufvudföretagares räkning med förfärdigande af kläder, tvätt- eller skovaror annorstädes än där hufvudföretagaren bedrifver fast rörelse, hans »hufvuddriftställen», filialer eller nederlag, (Hauptbetriebsstätten, Zweig-etablissemens oder Niederlagen). Härvid göres ingen åtskillnad, om styckmästarne själfva helt eller delvis anskaffa rå- och hjälpmaterial, eller erhålla sådant mer eller mindre förarbetadt eller oförarbetadt, eller om de använda biträden eller icke.

Såsom hemarbetare enligt denna lag gälla de personer, hvilka, utan att formellt vara innehafvare af ifrågavarande tillverkningsyrke, utan främmande biträden äro sysselsatta med förfärdigande af kläder, tvätt- eller skovaror för sina omedelbara arbetsgifvares räkning annorstädes än där dessa drifva fast rörelse — deras hufvudriftställen, filialer eller nederlag — vare sig de själfva, helt eller delvis, anskaffa rå- och hjälpmaterial eller erhålla detta i mer eller mindre förarbetadt eller oförarbetadt skick.

§ 3.

I § 1 omförmälda hufvudföretagare och mellanpersoner skola upprätta en förteckning öfver alla af dem omedelbart sysselsatta styckmästare och hemarbetare. Styckmästarne åligger att upprätta förteckning öfver samtliga af dem omedelbart sysselsatta hemarbetare. Sådana förteckningar skola hållas i fortlöpande, noggrann öfverensstämmelse med verkliga förhållandena och hvari skola antecknas arbetarnes namn, födelsedatum, bostad och art af sysselsättning äfvensom tiden för arbetets begynnelse och slut.

Hufvudföretagare, som vid förmedling af uppdrag till styckmästare eller hemarbetare begagna sig af sådana mellanpersoner, som omförmälas i § 1 mom. 2, skola dessutom upprätta en förteckning öfver dessa mellanpersoner, hvilken förteckning skall hållas i fortlöpande, noggrann öfverensstämmelse med verkliga förhållanden och angifva berörda personers namn, bostad och art af sysselsättning samt det yrke de i öfrigt bedrifva.

I förevarande paragraf föreskrifna förteckningar skola af de arbetsgifvare, som äro skyldiga att upprätta och föra dem, vid af den politiska provinsmyndigheten (Landesbehörde) fastställda tidpunkter i tre afskrifter insändas till yrkesmyndigheten (Gewerbebehörde) af 1:sta instans, hvarjämte de på begäran skola uppvisas för uppsiktsmyndigheten och yrkesinspektören.

Yrkesmyndigheten skall af förenämnda förteckningsafskrifter öfversända ett exemplar till vederbörande sjukkassa samt ett till vederbörande yrkesinspektör.

§ 4.

I § 1 omförmälda hufvudföretagare och mellanpersoner skola i de lokaler, där arbete utlämnas till styckmästare eller hemarbetare eller där af styckmästare eller hemarbetare förfärdigadt arbete inlämnas, genom ett ständigt i läsligt skick hållet anslag gifva tillkänna denna lags bestämmelser, för arbetets ut- och inlämnande fastställda tider, lörens art och höjd samt normerna för eventuella löneafdrag.

Samma skyldighet åligger styckmästarne med hänsyn till deras arbetsställen. Anslagets innehåll skall förut ha underställts yrkesmyndigheten till godkännande.

§ 5.

Hufvudföretagare och mellanpersoner skola på egen bekostnad förse af dem omedelbart sysselsätta hemarbetare med en lönebok.

Formulär till löneböckerna, hvilka skola innehålla dem berörande bestämmelser ur denna lag, fastställes af handelsministern genom förordning.

Löneboken skall, utom stående rubriker äfven innehålla plats för de uppgifter, som det åligger den omedelbare arbetsgifvaren eller hans ombud att där meddela rörande hvarje ut- och inlämnande af arbete, rörande utbetalad lön samt, i förekommande fall, rörande gjorda afdrag.

Löneboken stannar i hemarbetarens förvar, och är denne skyldig att på anfordran uppvisa den för uppsiktsmyndigheten eller yrkesinspektören.

Styckmästare skola, vare sig de arbeta med biträden eller ej, af de företagare, som omedelbart sysselsätta dem, förses med afräkningsböcker, på hvilka bestämmelserna i föregående moment finna vederbörlig tillämpning.

§ 6.

På löneutbetalningar till hemarbetare äga föreskrifterna i §§ 78—78 c ¹⁾ af yrkeslagen samt, därest bostadsförmåner ingå i lönen, äfven föreskriften i § 74 mom. 4 ²⁾ af samma lagtillämpning.

§ 6 mom. 2 till och med § 11 behandla de hemarbetares ställning, hvilka sysselsättas af arbetsgifvare, som tillhöra en yrkesförening, samt de öfverenskomelser som i sådant fall af dessa yrkesföreningar kunna träffas. Bestämmelserna, som äro mycket vidlyftiga och ansluta sig till yrkeslagens § 114 b, låta sig till sin innebörd endast tolkas i sammanhang med en ingående framställning af den roll de österrikiska yrkesföreningarne (Gewerbevereine) spela i Österrikes ekonomiska lif.

§ 12.

Såsom hemarbetare få icke sysselsättas personer, hvilka icke fyllt 18 år.

Ett tillfälligt användande af hemarbetarens familjemedlemmar till biträde vid arbete af öfvergående art medför icke att dessa familjemedlemmar skola anses som hemarbetare enligt denna lag; likväl få barn under 12 år ej användas till dylikt tillfälligt biträde.

¹⁾ Innehålla stadganden om truckförbud.

²⁾ Om bostäders och arbetslokalers sanitära förhållanden.

§ 13.

Användandet af främmande biträden eller lärlingar är hemarbetaren förbjudet och beifras såsom oberättigad yrkesutöfning.

Dessliques må hemarbetaren icke öfvertaga kundarbeten, d. v. s. arbeten emedelbart för konsumenters räkning.

§ 14.

Hemarbetarens arbetsförhållanden, de arbetslokaler, hvari förbindelsen med hemarbetarne äger rum samt de bostäder, som af hemarbetarne användas till arbetslokaler, stå under vederbörande yrkesinspektörs tillsyn.

Yrkesinspektören skall, därest han i afseende å arbetsrum och bostäder eller det sätt, hvarpå arbetet inom hemarbetet förrättas, iakttager väsentliga hygieniska missförhållanden, hvilka äro ägnade att utsätta hemarbetarnes och deras familjers eller publikens hälsa för allvarlig fara och hvilka icke efter yrkesinspektörens anmaning afhjälpas, härom underrätta uppsiktsmyndigheten. Denna har i främsta rummet att vidtaga nödiga åtgärder för nämnda missförhållandens undanröjande och kan för sådant ändamål, om så kräfvess, utfärda förbud för vederbörande arbetsgifvare att utlämna och för hemarbetaren att öfvertaga och utföra hemarbete.

Vid utbrott af epidemier eller smittosamma sjukdomar kan uppsiktsmyndigheten själfmant eller på framställning af vederbörande kommun förklara alla eller vissa hemarbetarbostäder stängda för utförande af hemarbete.

Denna förklaring kan, därest så pröfvas nödigt, offentligen kungöras.

§ 15.

Hemarbetarne äro, såvida de icke redan dessförinnan försäkrats såsom industriella hjälparbetare, sjukförsäkringspliktiga. Närmare föreskrifter för genomförande af hemarbetarnes sjukförsäkring, särskildt beträffande hvem som härvid är att anse såsom arbetsgifvare, meddelas af inrikesministern i samförstånd med handelsministern genom förordning.

På liknande sätt kan sörjas för sådana styckmästares sjukförsäkring, hvilka icke sysselsätta biträden, därest de icke på grund af ledamotskap i yrkesförening äro försäkrade mot sjukdom.

§ 16.

Handelsministern kan i samförstånd med inrikesministern, efter hörande af handels- och industrikamrarne samt vederbörande yrkesföreningar, själfmant på fram-

ställning af en kommun eller yrkesinspektören genom förordning helt förbjuda hemarbete inom vissa områden eller yrkesgrenar.

§ 17.

Öfverträdelse af denna lag straffas i enlighet med yrkeslagens straffbestämmelser.

§ 18.

Sävidt i enstaka fall hemarbetare såsom sådana äro att betrakta som industriella hjälparbetare enligt yrkeslagen, böra denna lags bestämmelser på dem tillämpas endast i den mån de innehålla särskildt, mer vidtgående stadganden.

§ 19.

Handelsministern kan i samförstånd med inrikesministern genom förordning utsträcka giltigheten af denna lag eller vissa dess föreskrifter till andra grenar af hemarbetet.

§ 20.

Denna lag träder, med undantag af § 15, hvars bestämmelser gälla från däri omnämnda förordnings datum, i kraft sex månader efter dess offentliggörande.

§ 21.

Genomförandet af denna lag anförtror jag åt min handelsminister i samförstånd med min inrikesminister.